

Torsdagen den
13 december 1979

Torsdagen den 13 december

Kl. 09.00

§ 1 Justerades protokollen för den 5 innevarande månad.

*Om ansvaret för
utsändning av
oriktiga skattsedlar*

§ 2 Om ansvaret för utsändning av oriktiga skattsedlar

Budgetministern INGEMAR MUNDEBO erhöll ordet för att besvara *Gunnar Biörcks* i Värmdö (m) den 29 november anmälda fråga, 1979/80:169, och anförde:

Herr talman! Gunnar Biörck i Värmdö har frågat mig om regeringen överväger att i någon form vidta åtgärder mot den eller dem som bär ansvaret för utsändandet av skattsedlarna, om det skulle visa sig att dessa är oriktiga. Enligt Gunnar Biörck har det framgått av tidningarna att skattemyndigheterna hoppas kunna sända ut årets skattsedlar i rätt tid, medan man icke kan ansvara för att de besked som ges på skattsedlarna är riktiga.

Det är riktigt att beskedena på årets slutskattsedlar i vissa fall inte kommer att stämma överens med de beslut som har fattats av taxeringsnämnderna.

Detta är delvis en ofrånkomlig effekt av att taxeringsperioden har förlängts. För att hinna med att sända ut alla skattsedlar senast den 15 december måste man nämligen börja framställa en del av dem redan innan taxeringsperioden har avslutats. Det innebär, som jag har framhållit i propositionen 1977/78:181 om den nya taxeringsorganisationen, att vissa beslut som meddelas sent under taxeringsperioden inte hinner komma med på slutskattsedlarna. De berörda personerna får i sådana fall en särskild underrättelse om förhållandet i samband med slutskattsedeln.

Den förlängda taxeringsperioden medför vidare att man fått kortare tid för att upptäcka och rätta fel i registreringsunderlaget. Detta ställer stora krav på att rutinerna fungerar på rätt sätt. Jag har nyligen i denna kammare redogjort för de problem som har förekommit vid genomförandet av den nya taxeringsorganisationen och för de förseningar som till följd härav har drabbat deklaraionsgranskningen och registreringsförfarandet. Dessa förseningar har mot taxeringsperiodens slut lett till en tidspress som har varit besvärande för det slutliga registreringsarbetet. Alla tillgängliga krafter har emellertid varit insatta för att så långt möjligt föra fram registreringsunderlaget för skattsedlarna i enlighet med taxeringsbesluten.

Om det nu skulle visa sig att det föreligger skiljaktigheter i större utsträckning än som kunde förutses vid beslutet om reformen, är det naturligtvis mycket beklagligt. Vad som under arbetets gång har kunnat göras för att förhindra sådana brister har gjorts, och allt kommer att göras för att snabbt hitta och rätta till de felaktigheter som ändå kan ha uppstått. Det

Torsdagen den
13 december 1979

*Om ansvaret för
utsändning av
oriktiga skattsedlar*

finns enligt min mening inte anledning till några sådana överväganden som Gunnar Biörck syftar på i sin fråga.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Tillåt mig att till budgetministern framföra ett tack för svaret på min fråga.

När jag för nära femtio år sedan som gymnasist studerade våra grundlagar upprördes jag över bestämmelsen i 113 § av 1809 års regeringsform, som föreskrev att taxeringsmän inte skulle kunna ställas till ansvar för sina gärningar. Dess bättre har denna bestämmelse upphävts i vår nya regeringsform. Fortfarande gäller dock, enligt vad det sagts mig, att "taxeringsmän" endast kan ställas till ansvar för uppsåtligt brott, men inte för vårdslöshet vid myndighetsutövning.

Bakgrunden till min fråga är således icke blott de egendomliga uppgifter, som förekommit i anslutning till utsändandet av årets skattsedlar efter avslutat taxeringsarbete, utan också en känsla av att det inte råder en rimlig reciprocitet mellan myndigheternas krav på medborgarna och de krav medborgarna kan ställa på myndigheterna. Med den omfattning myndighetsutövandet kommit att få i vårt samhälle, och med den uppenbara risk för ogenomtänkt intressegemenskap mellan myndigheter och politiker, som samtidigt kan befaras, är det av stor vikt att man icke begär mera av medborgarna än av myndigheterna. I stället har man rätt att av överheten fordra mera och bättre än av de vanliga medborgarna. Att i alla sammanhang bevaka denna sak ser jag mer och mer som en av mina viktigaste uppgifter som riksdagsman.

Jag har därför med intresse men också med bestörtning läst de avsnitt ur JO:s senaste ämbetsberättelse, som gäller hanteringen av vissa skatteärenden. Jag har också tagit del av budgetministerns diskussion med Kjell-Olof Feldt i november. I den besynnerliga, datoriserade form av myndighetsutövning som skatteberäkningen innebär kan man hänföra felaktigheter antingen till mänskliga faktorer eller till maskinella. I de fall JO sysslat med tycks den mänskliga faktorn spela huvudrollen. I den sak jag frågat om drar man gärna fram den maskinella. Det är oroväckande när så sker. Myndighetsutövande sker icke av maskiner utan av *personer*. Personer har ansvar. Jag hör till dem som anser att man inte får ta för lätt på ansvar. En av mina lärare brukade säga att det är för att ta ansvar som chefer uppstår sin lön.

Nu kan det sägas att tjänstemännen har gjort det bästa av en omöjlig situation, och att skulden i stället ligger hos 1975 års riksdagsmän. Men någonstans på vägen måste det ha funnits åtminstone en ansvarig person, som borde ha insett och talat om, att uppgiften inte kunde lösas på ett tillfredsställande sätt. Det skall nämligen inte få finnas några oriktiga skattsedlar. Medborgarna skall inte behöva sväva i tvivelsmål om riktigheten av de uppgifter som statliga myndigheter lämnar. Detta är ett primärt medborgerligt krav. Om oriktiga deklarationer medför påföljder för medborgarna måste oriktiga skattsedlar också medföra påföljder för dem

som utfärdat dem. *Ansvaret* för *individuella* felaktigheter i myndighetsutövningen får väl mestadels sökas på tjänstemannaplanet. *Ansvaret* för *systematiska* felaktigheter ligger antingen hos chefen för ifrågavarande myndighet eller, om denne i tid anmält sina problem för den politiskt ansvarige, hos denne. Jag hade i går anledning att här i kammaren hävda, att 1975 års ämbetsansvarsreform inneburit en beklaglig uttunning av ansvarsbegreppet i den svenska förvaltningen, ja, i det svenska rättsamhället.

Herr talman! Min taletid är ute, och jag får därför nu begränsa mig till det sagda.

Budgetministern INGEMAR MUNDEBO:

Herr talman! Jag kan dela Gunnar Biörcks i Värmdö allmänna målsättning, att det inte skall få finnas några oriktiga skattsedlar. Men någon eftertanke säger oss kanske att det är en svår, ja, kanske omöjlig uppgift att nå det målet till 100,0 %. Det handlar om hanteringen av drygt sex miljoner deklarationer, och då kan stundom den mänskliga, stundom den tekniska, maskinella faktorn medföra att det blir fel i några skattsedlar. Självfallet måste målet vara så få oriktiga skattsedlar som möjligt. Jag tror vi skall vänta något med bedömningarna av utfallet av 1979 års taxering tills vi har en klarare överblick över vad som har hänt.

Vi gör en utvärdering av erfarenheterna i syfte att till nästa år få säkrare och mera tillförlitliga rutiner. Men jag kan säga att det intryck vi nu har efter omfattande kontakter med skattemyndigheterna är att det inte finns grund att påstå att antalet taxeringsfel eller debiteringsfel i år är större än tidigare år. Det betyder inte att det därmed är bra, men det betyder att problemen nu inte är större än förut och att vi fortsätter arbeta för att problemen nästa år skall bli väsentligt mindre än vad de har varit i år.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag skall inte fortsätta debatten med någonting annat än en vädjan till budgetministern – med anledning av de uppgifter som har förekommit i pressen på allra senaste tiden om de svårigheter människor har att i tid få rättelse för felaktigt debiterade skatter – att försöka se till att myndigheterna därvidlag visar en annan snabbhet än den som förefaller att ha angivits. Det har sålunda uppgivits att det kommer att dröja två år innan man kan få rättelse, osv. Detta är alldeles orimligt, och enligt min mening kan ett sådant förhållande inte få råda.

Överläggningen var härmed avslutad.

Torsdagen den
13 december 1979

*Om väntetiderna
för energisparlån*

Bostadsministern BIRGIT FRIGGEBÖ erhöi ordet för att besvara *Pär Granstedts* (c) den 6 december anmälda fråga, 1979/80:207, och anförde:

Herr talman! Pär Granstedt har frågat mig om jag är beredd att vidta åtgärder för att förkorta väntetiderna för energisparlån.

Den 13 september i år medgav regeringen att bostadsstyrelsen, utöver vad som anvisats tidigare för detta budgetår, tar i anspråk 1 665 000 kr. för avlöning av personal med uppgift att avarbeta en balans av ärenden avseende bl. a. energisparlån. Effekterna av denna tillfälliga resursförstärkning kan ännu inte avläsas.

Regeringen har tidigare uppdragit åt bostadsstyrelsen att belysa möjligheterna till och kostnaderna för en decentralisering av beslutanderätten till kommunerna i sådana låne- och bidragsärenden i vilka länsbostadsnämnderna beslutar som första instans.

I propositionen med riktlinjer för energipolitiken (prop. 1978/79:115) tog jag upp decentraliseringsfrågan och förutsatte då att bostadsstyrelsen inom ramen för detta uppdrag kommer att redovisa överväganden även i fråga om energisparstödet.

Jag är mot bakgrund av det anförda inte beredd att nu vidta några ytterligare åtgärder i denna fråga.

PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga.

Energisparprogrammet för befintlig bebyggelse är en av de största satsningar som vi över huvud taget gör på energiområdet. Satsningen innebär ett stort samhällsekonomiskt engagemang och förutsätts involvera väldigt många människor och bygga på deras egna initiativ. Skall denna kraftfulla energipolitiska satsning kunna genomföras och leda till de resultat som vi alla, förmodar jag, hoppas på gäller det att arbetet flyter på ett någorlunda friktionsfritt sätt.

När man nu hör att väntetiderna för energisparlån kan röra sig om fyra fem månader konstaterar man att verksamheten inte har organiserats på det sätt som skulle krävas.

Programmet förutsatte ändå en långivning av minst den omfattning vi i dag har. Man skulle alltså ha kunnat förutse att ärendemängden kunde bli minst den som vi har i dag. Men ändå har alltså denna obalans uppstått.

Jag vill påstå att denna obalans undergräver väldigt mycket av syftet med programmet. Det är mycket stor risk för att människor drar sig för att gå in i det här, och det är framför allt stor risk att människor får en känsla av att staten inte prioriterar verksamheten, när de hör vilken tröghet man kan mötas av när man vill göra energisparande investeringar i bostäderna.

Nu talar statsrådet om några åtgärder som förhoppningsvis skall leda till ett bättre sakernas tillstånd.

Det har skett personalförstärkning som skall medverka till bl. a. en avbetning av ärendebalansen på det här området. Den fråga man ställer sig

då är naturligtvis: Vilka resultat tror man detta skall leda till just på det här området? Hur pass mycket räknar man med att kunna förkorta väntetiderna genom den åtgärd som vidtagits? Jag förmodar att regeringen hade någon tanke om detta när den fattade detta beslut.

Det andra som statsrådet pekar på är att man skall utreda frågan om en decentralisering av beslutsfattandet. Jag tror att det är en av de viktigaste åtgärder man kan vidta, att låta kommunerna i stor utsträckning handlägga dessa ärenden. Min fråga i samband med det blir då: När kan man tänka sig att vi får ta ställning till möjligheterna att decentralisera beslutsfattandet på det här området?

Låt mig avslutningsvis säga att det är viktigt att det stora program som det handlar om inte drunknar i något slags byråkratisk tröghet utan att det kan löpa på ett snabbt och effektivt sätt.

Bostadsministern BIRGIT FRIGGEBO:

Herr talman! Vi är helt överens om det oerhört viktiga som dessa energisparlån innebär, framför allt eftersom oljan har så stort inflytande på vår samhällsekonomi, handelsbalans osv. Därom råder det inga som helst delade meningar, och det är därför det satsas så mycket pengar.

Vi skall vara medvetna om att väntetiderna varierar kraftigt över landet. Det finns länsbostadsnämnder som har några veckors väntetid och det finns också, som Pär Granstedt nämnde, fall då väntetiden uppgår till några månader. Nu skall vi ha klart för oss att vi har en given ram för verksamheten, och pengarna har hittills alltid gått åt.

När energisparplanen behandlades i riksdagen sade utskottet, med hänvisning till att det var fråga om en stegvis uppbyggnad och en genomförandetid på tio år, att det i början kunde efterfrågas mer än vad som motsvarade de resurser som stod till förfogande. För den enskilde kan det naturligtvis ibland vara besvärande att vara tvungen att vänta. Men pengarna har, som sagt, alltid gått åt. Det är klart att man kan ha en fördelningsprincip som går ut på att man har köer, men det är naturligtvis mycket bättre att man har en fördelningsprincip som baseras på regler som gör att man i början av programmet stöder de effektivaste åtgärderna. Då får man en rättvisare fördelning och ett bättre utbyte av de enorma resurser som vi satsar.

Men det är alltså fullt klart att alla resurser som vi ställer till förfogande kommer människorna till godo. Hittills har alla resurser gått åt. Exakt hur mycket den extra förstärkningen kommer att förkorta väntetiderna kan inte bedömas.

PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse att statsrådet Friggebo sade att vi är eniga om angelägenheten av det här programmet, vilket jag vill betona att jag inte heller hade ifrågasatt. Jag utgår ifrån att alla delar var uppfattning.

Beträffande köerna tycker jag det är positivt att höra att alla tydligen inte har drabbats lika hårt som de som jag har stött på. På sina håll är väntetiderna

Torsdagen den
13 december 1979

*Om väntetiderna
för energisparlån*

alltså kortare.

Såvitt jag förstår är det emellertid f. n. inte brist på pengar som leder till de långa väntetiderna. Det finns fortfarande pengar tillgängliga, men problemet är själva handläggningen. Så länge det är fråga om ansökningar som ligger inom ramen för de belopp som ställs till förfogande borde man ha kunnat förutse hur många ärenden som man kan räkna med för att göra av med de anslagna medlen. Den här situationen hade kanske inte behövt uppstå.

Men vi hoppas att personalförstärkningen kommer att innebära att det går att klara av de flaskhalsproblem som uppenbarligen finns i åtminstone vissa delar av landet. Det var emellertid synd att man inte riktigt vet hur långt man når med förstärkningen.

Statsrådet sade inte heller någonting om när vi eventuellt kan tänkas få ett förslag om en decentralisering av beslutsfattandet på det här området. En decentralisering skulle kunna vara ett bra sätt att få det att fungera på ett smidigare sätt.

Bostadsministern BIRGIT FRIGGEBO:

Herr talman! Får jag bara säga ytterligare en sak om hur det går till. Ansökningarna kommer inte in jämnt under året till förmedlingsorganen och länsstyrelserna, vilket betyder att man i en och samma länsbostadsnämnd ibland kan ha mycket korta väntetider och ibland längre väntetider. Människorna styrs också av årstiderna när de ansöker. Därför är det inte så lätt att exakt förutse svängningarna under året.

Bostadsstyrelsens förslag om kommunalisering hoppas jag att kunna få någon gång under nästa år.

PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! I och för sig är inte heller det som statsrådet sade om årstidssvängningarna förvånansvärt. Även detta är någonting som man från början borde ha kunnat förutse. När det blir kallare ökar ju intresset för energisparande investeringar. Man skulle kanske kunna planera arbetet så, att man då prioriterar just den typen av ärenden.

Men, som sagt, det intressanta är naturligtvis att det i framtiden blir en smidigare hantering. Jag hoppas att ett eventuellt förslag om decentralisering inte kommer alltför sent nästa år och att det då får en skyndsam prövning i departementet.

Överläggningen var härmed avslutad.

§ 4 Om skadeverkningarna av oljekatastrof utanför Bohusläns kust

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

Jordbruksministern ANDERS DAHLGREN erhöll ordet för att besvara Märta Fredriksons (c) den 23 november anmälda fråga. 1979/80:161. till kommunministern, och anförde:

Herr talman! Märta Fredrikson har frågat kommunministern om han är beredd medverka till vidare utforskning av skadeverkningarna av den oljekatastrof som inträffade utanför Bohusläns kust i november 1978. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Erfarenheterna från de oljeutsläpp som ägt rum under senare år visar att sådana utsläpp kan förorsaka allvarliga och omfattande skador på miljön. De utvärderingar som skett visar också att det finns brister i våra kunskaper om oljans effekter i miljön. Det är därför viktigt att vi genom forsknings- och undersökningsverksamhet förbättrar kunskapsunderlaget. Det ankommer främst på naturvårdsverket att initiera sådan verksamhet och väga behovet av resurser på detta område mot kraven på forskningsinsatser på andra angelägna områden inom miljövården.

Naturvårdsverket, kustbetyakningen och institutet för vatten- och luftvårdsforskning har under flera år gemensamt bedrivit en omfattande forskningsverksamhet rörande miljöeffekter av oljeutsläpp. Stora forskningsinsatser har också gjorts i samband med olika olyckor, t. ex. utsläppen från det ryska tankfartyget Tsesis, som gick på grund vid Fifång i oktober 1977.

För att höja beredskapen när det gäller undersökningar av effekterna av oljeutsläpp gav regeringen i augusti i år naturvårdsverket i uppdrag att utarbeta ett program för undersökning av miljöeffekter vid olje- och kemikalieutsläpp. Uppdraget kommer att redovisas inom kort. Uppdraget utgör en del av det handlingsprogram för skydd mot oljeskador till sjöss som f. n. övervägs inom regeringskansliet på basis av förslagen i betänkandet Rentur.

När det gäller oljeskadorna längs den bohuslänska kusten hösten 1978 vill jag peka på att 1977 års oljeskyddskommitté i tilläggsdirektiv fått i uppdrag att utvärdera oljeutsläppen och skadorna såväl i Stockholms skärgård som i Bohuslän. Enligt vad jag erfarit kommer utredningen att lägga fram sina förslag i början av 1980.

MÄRTA FREDRIKSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Det är positivt så till vida att han talar om stora insatser och god vilja, och det är utomordentligt bra.

Bakgrunden till min fråga var rapporter om kraftiga störningar och förändringar, som konstaterats i havet på provytor, som forskare hade undersökt. De anser att en koppling till oljan i havet inte kan uteslutas. Jag har tagit upp rapporter rörande västkusten, men givetvis finns skador samt behov av åtgärder också i de andra områden runt vår kust där oljeutsläpp har skett.

Om skadeverkningarna av oljekatastrof utanför Bohusläns kust

Torsdagen den
13 december 1979

*Om skadeverk-
ningarna av olje-
katastrof utanför
Bohusläns kust*

Man kan alltid diskutera prioriteringar och göra jämförelser mellan insatser. Oljan har, vad gäller insatser i samband med upptagning, kostat kanske 100 milj. kr. Enligt uppgift lämnas till forskning 2-3 milj. kr. i hela landet, varav 1 miljon till västkusten.

Naturvårdsverket har att initiera åtgärder, och det är också viktigt att oljeskyddskommittén gör det. Men oron hos våra forskare – enligt vad som meddelats från västkusten – bottnar i vad som skall hända när man inte har medel för den kontinuerliga forskningen. Man är orolig över att de medel som naturvårdsverket har kommer att räcka enbart till forskningen i de grunda vikar där man arbetar, medan de störningar som forskarna nu har rapporterat uppstått på djupare vatten, på 5-10 meters djup. Det är viktigt att forskningen där kontinuerligt får bedrivas. Tyvärr lever vi med denna ständiga oljenedsmutsning, denna ständiga farsot som är ett hot mot livet, ett hot mot livet i havet och ett hot mot vårt eget liv. Det är allvarliga katastrofer jämt.

Men det räcker inte med att forska enbart när stora katastrofer inträffar. Det måste ske kontinuerligt – därav forskarnas oro över att de inte har tillräckliga medel.

Vi kräver kännedom om den kontinuerliga påverkan. Den är inte tillräcklig, som herr statsrådet påpekade. Jag hoppas att den skall bli tillräcklig. Därtill behövs medel så att naturvårdsverket i samarbete med forskningsinstitutioner och forskare kan driva på denna kontinuerliga forskning.

Jag har tidigare tagit upp frågan om oljans påverkan på markområdena i debatter med förutvarande kommunminister. Tyvärr har jag så kort tid på mig, men jag vill nämna att så mycket säger forskarna som att om vi skall behålla en biologisk och miljövårdsinriktad forskning värd namnet i havet måste vi ha mer medel till det.

1970-talet betydde – med nuvarande jordbruksministern som aktiv medverkare – framtidstro och förhoppningar för jordbruket. Nu sätter vi vår förhoppning till att jordbruksministern medverkar till att skapa sådan framtidstro även för havsbruket och dess forskning.

Överläggningen var härmed avslutad.

§ 5 Om passkontrollen vid inomnordiska resor

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

Om passkontrollen vid inomnordiska resor

Statsrådet KARIN ANDERSSON erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels *Bonnie Bernströms* (fp) den 27 november anmälda fråga, 1979/80:164, dels *Carl Lidboms* (s) den 28 november anmälda fråga, 1979/80:167, till socialministern, och anförde:

Herr talman! Carl Lidbom har frågat socialministern om hon har för avsikt att ta initiativ till ändring av det – enligt frågeställarens uppfattning – med rätta hårt kritiserade beslutet om stickprovsvis genomförd passkontroll vid inomnordiska resor. *Frågan har överlämnats till mig för besvarande.*

Bonnie Bernström har frågat mig vilka åtgärder jag avser vidta för att förhindra att personer onödigtvis sätts i förvar i samband med gränskontroller.

Jag besvarar frågorna i ett sammanhang.

Alltsedan den nordiska passkontrollöverenskommelsens ikraftträdande år 1958 har stickprovskontroller tillämpats vid våra gränser för att förhindra att personer illegalt tar sig in i landet. På grund av den ökade illegala invandringen beslöt regeringen i november 1976 om en utökad stickprovskontroll vid främst resor från Danmark till Sverige. Denna stickprovskontroll har av regeringen bedömts som nödvändig för att begränsa den stora illegala invandringen av bl. a. assyrier från Turkiet. Det finns inga tecken som tyder på en minskning av denna invandring. Jag avser inte att under rådande förhållanden ta något initiativ till att minska stickprovskontrollens omfattning.

Vid stickprovskontrollen kan vissa svårigheter uppkomma för den som *inte* omedelbart kan styrka sin rätt att resa in i Sverige. Det gäller då främst utländska medborgare med tillstånd att vistas i Sverige samt naturaliserade svenska medborgare.

Bonnie Bernström hänvisar i denna del till en uppgift som nyligen lämnats i ett TV-program enligt vilken personer skulle ha tagits i förvar över natten då de inte kunnat visa sin rätt att resa in i riket.

Efter kontroll med de aktuella polisdistrikten har framkommit att ingen svensk medborgare har tagits i förvar i samband med stickprovskontroll. Vid endast ett tillfälle har en utländsk medborgare med tillstånd att vistas här tagits i förvar.

Utlänning som kommer till riket skall medföra och kunna visa upp passhandling som visar hans rätt att resa in och vistas i Sverige. Denna skyldighet föreligger *även* efter besök i annat nordiskt land.

Utlänningslagkommittén har i sitt nyligen avgivna betänkande föreslagit inrättandet av en jourtjänst, vilket sannolikt skulle eliminera nu angivna svårigheter. Förslaget har remissbehandlats och bereds f. n. i regeringskansliet med sikte på att propositionen skall föreläggas riksdagen under våren. Jag kan därför i dag inte ta ställning till *frågan*.

Slutligen kan nämnas att invandrarverket har förklarat sig berett att i

Torsdagen den
13 december 1979

Om passkontrollen vid inomnordiska resor

samråd med rikspolisstyrelsen medverka i utbildnings- och informationsinsatser för att minska olägenheter för den enskilde vid gränskontroll.

Mot denna bakgrund anser jag att det inte finns behov av ytterligare åtgärder från regeringens sida.

BONNIE BERNSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag har frågat invandrarministern vad hon vill göra för att människor inte onödigtvis skall tas i förvar i samband med gränskontroller, och då personer vid gränskontrollen inte kan bevisa att hon eller han är svensk medborgare eller har arbets- och uppehållstillstånd.

Anledningen till att jag ställer den här frågan är inte att jag misstror polisens agerande i samband med kontroller, utan att jag har reagerat över att det tydligen inte finns tillräckliga möjligheter att kontrollera främst arbets- och uppehållstillstånd på obekvämt arbetstid.

Om en person som inte har svenskt medborgarskap kommer till Sverige skall hon eller han vara försedd med pass eller annan legitimationshandling som gäller som pass. Upphållstillstånd och arbetstillstånd skrivs vanligen in i passet. Via mantalsregister kan man kontrollera uppehållstillstånd, och via invandrarverket kan på kontorstid arbetstillstånd kontrolleras. På övriga tider får man gå via utlänningsenheten i det aktuella polisdistriktet. Utlänningsenheten är emellertid inte alltid bemannad nattetid. Man kan också gå via arbetsgivare, men det förutsätter att arbetsgivaren inte jobbar på kontorstid, för att det skall vara meningsfullt i det här fallet. Polisen kan också följa personen hem för att där kontrollera pass eller annat. Men det förutsätter att polisen inte är underbemannad, vilket den ofta är.

Kort sagt är möjligheten att slippa ta folk i förvar på obekvämt arbetstid ganska liten. Att fler inte råkar ut för att tas i förvar beror på den enskilde polismannens omdömesgilla bemötande. Man kan inte begära mer av polisen. Men man kan begära att invandrarverket ställer upp med någon form av jourverksamhet.

Nu har Karin Andersson i sitt svar hänvisat till förslaget i utlänningslagkommittén om en jourtjänst på invandrarverket. Jag tycker att det är mycket positivt att förslaget finns. Men jag tycker att Karin Andersson kunde ha sagt något mer – att man skall förverkliga förslaget även om propositionen är under utarbetande i departementet. Att någon svensk medborgare inte har tagits i förvar beror på att polisen har en jourverksamhet och kan kontrollera medborgarskap. Vi kräver att invandrarna skall ha samma möjligheter som svenska medborgare att bli väl behandlade i Sverige. De skall inte onödigtvis behöva tas i förvar.

CARL LIDBOM (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret.

Låt mig börja med att konstatera att det ändå är ett framsteg att den här stickprovskontrollen icke längre av statsrådet Karin Andersson – på det sätt som tidigare skett av Karin Söder – skildras som ett framsteg i nordiskt samarbete. Man kan tycka vad man vill i övrigt om den.

Det är naturligtvis utomordentligt beklagligt att man på detta sätt anser sig tvungen att mer eller mindre riva upp den nordiska passfriheten, som har varit ett av de stora grundläggande framstegen i nordiskt samarbete och som ligger i botten på mycket annat, en gemensam nordisk arbetsmarknad och gemensam socialförsäkring etc. Statsrådet anser att man inte kommer ifrån stickprovskontrollen i nuvarande läge. Hon hänvisar till den ökade illegala invandringen, framför allt över den danska gränsen mot kontinenten. Det är omöjligt för mig att bedöma i vilken utsträckning det är möjligt att få danskarnas medverkan till att intensifiera kontrollen vid den nordiska yttergränsen så att säga. Det borde ju i första hand vara uppgiften och det adekvata sättet både för att försöka att stoppa den illegala invandringen och för att slippa riva upp den nordiska passfriheten.

Om det nu inte är möjligt, och vi är tvungna att ha någon form av stickprovskontroll, är det ändå vissa reflexioner man måste göra. Det är rätt otillfredsställande att ha en ordning som innebär att i princip behöver man inte ha pass med sig när man reser runt i nordiska länder. Men man kan ju råka ut för en stickprovskontroll, och har man då inte passet med sig, så kan det i värsta fall inträffa att man får tillbringa natten i förvar hos polisen. Om inte den olyckan inträffar kan man i alla fall råka ut för besvär och tidspillan, man kanske missar ett tåg eller ett flygplan eller ett viktigt sammanträde.

Om vissa människor i princip måste ha pass med sig för att resa inom Norden, är det totalt oacceptabelt att de inte själva vet om det, att det inte utfärdas sådana föreskrifter att de människor som riskerar att råka ut för stickprovskontroll vet om det och därför kan ta passet med sig. Det blir ett drag av osäkerhet och godtycke som är svärförenligt med vanliga rättssäkerhetskrav och med en anständig behandling av människor.

Jag tror därför att statsrådet bör ta sig en funderare till på i första hand om man inte kan komma ifrån stickprovskontrollen i den här utvidgade formen och övertala danskarna att ta en större börda i stället och i andra hand på om man inte kan offentliggöra sådana normer att de människor som riskerar stickprovskontroll vet om det och kan gardera sig genom att ta passet med sig.

Statsrådet KARIN ANDERSSON:

Herr talman! Jag delar Bonnie Bernströms uppfattning att förvar är ett allvarligt intrång i en människas integritet och inte skall tillgripas annat än när det verkligen behövs. Som framgår av mitt svar har detta medel inte använts särskilt mycket – ingen svensk medborgare har tagits i förvar och bara en utländsk medborgare med tillstånd att vistas här hade tagits i förvar under en kort tid. Det tyder på, vilket Bonnie Bernström också erkände, att polisen iakttar stor försiktighet. Det tycker jag är tillfredsställande. Nu dröjer det förhoppningsvis inte länge innan vi i riksdagen kommer att behandla utlänningslagkommitténs förslag, och då får vi hjälpas åt att skapa regler som ytterligare stärker rättssäkerheten.

Vad Karin Söder yttrade sig om, Carl Lidbom, var inte stickprovskontrollen utan den möjlighet att införa reguljär passkontroll under begränsad tid

Torsdagen den
13 december 1979

Om passkontrollen vid inomnordiska resor

som man kom överens om mellan regeringarna i maj i år. Stickprovskontrollen har fortgått sedan överenskommelsen träffades 1958, men den intensifierades från november 1976. Carl Lidboms fråga gällde bara stickprovskontrollen, och jag har därför bara uttalat mig om den.

Det är riktigt att den nordiska passöverenskommelsen innebär att passkontrollen skall ske vid Nordens yttergränser. Regeringen har haft och kommer fortsättningsvis att ha överläggningar med de nordiska regeringarna om möjligheten att intensifiera kontrollen där.

Alla utläningar skall ha pass med sig även vid resor inom Norden. Detta råder det kännedom om men vi kommer, som jag sade i mitt svar, att intensifiera den informationen.

BONNIE BERNSTRÖM (fp):

Herr talman! Att man hittills bara har tagit en person i förvar är positivt, men det är ingen garanti för att man inte kommer att ta fler i förvar i framtiden. Om polisen kan ordna jourverksamhet för att minska olägenheterna för svenska medborgare, tycker jag att invandrarverket skulle kunna ordna en liknande jourverksamhet för att minska olägenheterna för invandrarna i Sverige. Detta tycker jag att Karin Andersson borde kunna lova och inte bara hänvisa till ett samarbete.

CARL LIDBOM (s):

Herr talman! Om Karin Söder med framsteg i nordiskt samarbete syftade inte bara på den vidgade stickprovskontrollen utan också på möjligheten att snabbt återinföra passkontroll för alla, tycker jag att hennes uttalande framstår som ännu märkligare. Ett totalt upprivande av den nordiska passfriheten betecknas då plötsligt som ett nordiskt framsteg. Men låt oss lämna det åt dess öde.

På min fråga om det ändå inte går att klargöra vilka människor som i praktiken måste ha pass med sig vid inomnordiska resor därför att de kan råka ut för stickprovskontroll, svarar statsrådet att utläningar måste ha pass med sig även vid inomnordiska resor.

Ja, det var ju bra. Men den här stickprovskontrollen drabbar ju också naturaliserade svenska medborgare. Det är inte säkert att de kan svenska språket något vidare bra, och det är inte säkert att de ser särskilt svenska ut. De kan tydligen råka ut för stickprovskontroll, förvar och allt vad det är. Vilka naturaliserade svenska medborgare skall då i fortsättningen veta att de måste ha pass med sig för att vara säkra på att slippa tillbringa natten hos polisen?

Statsrådet KARIN ANDERSSON:

Herr talman! Vi har ju reglerad invandring i vart land, och då måste vi också ha medel och möjligheter att upprätthålla den. Det förekommer en rätt stor illegal invandring, och det är för att komma till rätta med denna illegala invandring som vi har ansett oss tvingade att tillgripa stickprovskontroll vid de inomnordiska gränserna.

Jag har litet svårt att förstå logiken i det hela när man är med om – och stöder – den reglerade invandringen men inte är beredd att vidta de åtgärder som behövs för att upprätthålla den.

CARL LIDBOM (s):

Herr talman! Jag är rädd att statsrådet Karin Andersson och jag talar litet bredvid varandra. Jag har inte vänt mig mot att man skall ha en reglerad invandring, och jag kan förstå att den ökade illegala invandringen är ett problem. Om det nu – sade jag – inte går att övertyga danskarna om att de bör skärpa kontrollen vid yttergränsen, och om det är nödvändigt med stickprovskontroll, då måste det väl i gengäld klargöras vilka utläningar och svenska medborgare som i praktiken är skyldiga att ta pass med sig.

Detta är ett rent anständighetsintresse. Är det så att det på grund av den illegala invandringen är nödvändigt att ha en utvidgad stickprovskontroll, tala då om för människorna vilka det är som riskerar att råka ut för den kontrollen, så att de kan ta passet med sig! På det svarar Karin Andersson med ett blaha, fullständigt vid sidan om min fråga.

Statsrådet KARIN ANDERSSON:

Herr talman! Jag sade redan i mitt svar att invandrarverket har förklarat sig berett att intensifiera informationen om vilka som skall ha pass med sig.

Nu krävs ju inte pass i alla sammanhang, utan det krävs en identitetshandling. Kontrollen kan ske på olika sätt. Utländska medborgare är redan skyldiga att ha pass. Jag har uppriktigt sagt en aning svårt att förstå att det skulle vara så besvärligt att ha pass med sig, men det är en annan fråga – detta är min egen bedömning. De naturaliserade svenskar som själva kan bedöma att de riskerar att råka ut för passkontroll skulle jag råda att ha pass med sig. Det är ingen skyldighet, men de skall kunna styrka sin identitet.

CARL LIDBOM (s):

Herr talman! Det är bra om myndigheterna kan intensifiera sin information. Men vad jag begärde var att de skall få veta vad de skall informera om, vad de skall säga till de utländska medborgarna och de naturaliserade svenska medborgarna som är tvungna att ha pass. Myndigheterna skall kunna ge besked om vilka det gäller. Det skall inte behöva vara så att individen själv skall bedöma: Är jag en sådan svensk medborgare som ser så pass utländsk ut eller talar svenska så dåligt att jag riskerar att råka ut för stickprovskontroll? Lägg inte den bördan på de enskilda individerna! Myndigheterna får faktiskt bekväma sig att tala om vilken kategori som kan råka ut för den här obehagliga kontrollen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Om passkontrollen vid inomnordiska resor

Torsdagen den
13 december 1979

*Folk tandvårdens
utbyggnad, m. m.*

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1979/80:9 med anledning av propositionen 1979/80:29 om åtgärder för att trygga folk tandvårdens utbyggnad, m. m., jämte motioner.

I propositionen 1979/80:29 (socialdepartementet) hade regeringen föreslagit riksdagen att anta de i propositionen framlagda förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i folk tandvårdslagen (1973:457).
3. lag om ändring i lagen (1963:251) om behörighet att utöva tandläkar-yrket,
4. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
5. lag om ändring i lagen (1959:552) om uppörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.,
6. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”1973 års riksdagsbeslut om införande av en tandvårdsförsäkring innefattade också riktlinjer för folk tandvårdens utbyggnad intill utgången av år 1979. Denna utbyggnad har blivit fördröjd och numera beräknas den avsedda vårdvolymen för folk tandvården kunna uppnås någon gång under perioden 1982–1984. En förutsättning härför är dock att hela nettotillskottet av tandläkare tillförs folk tandvården.

Med utgångspunkt i förslag från 1978 års tandvårdsutredning föreslås därför i propositionen att den till tandvårdsförsäkringen knutna etableringsbegränsningen för privatpraktiserande tandläkare förlängs att gälla t. o. m. år 1982. Vidare föreslås vissa förändringar i de regler som gäller för kvotering av nya tandläkare till folk tandvården och en viss begränsning av möjligheterna att anställa vikarierande tandläkare.

I propositionen föreslås en utvidgning av folk tandvårdens vårdskyldighet fr. o. m. år 1981 till att gälla alla barn och ungdomar t. o. m. 19 års ålder. Socialstyrelsen skall dock kunna ge viss dispens från vårdskyldigheten där resurser saknas för att tillgodose tandvårdsbehovet för samtliga åldersgrupper. De särskilda regler som gäller för tandvårdsförsäkringens ersättning till folk tandvårdens huvudmän föreslås fortsätta att gälla t. o. m. år 1982.

På grundval av en utredningsrapport som avlämnats av socialstyrelsens tandvårdspersonalutredning föreslås i propositionen att formella möjligheter öppnas för en ökad delegering av arbetsuppgifter från tandläkare till övrig tandvårdspersonal.

I propositionen läggs också fram vissa andra förslag med anknytning till den allmänna försäkringen. Bl. a. föreslås att riksförsäkringsverket får utvidgade möjligheter att debitera preliminära arbetsgivaravgifter i vissa fall.

För att förhindra att ersättning samtidigt kan utgå från olika ersättnings-

system föreslås också att motsvarande begränsningar som f. n. gäller för rätten till sjukpenning som utgår enligt lagen om allmän försäkring också skall gälla för lagen om arbetsskadeförsäkring.”

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

*Folkvandvårdens
utbyggnad, m. m.*

1979/80:102 av Sven Andersson (fp) och Sten Svensson (m), vari hemställdes

1. att riksdagen beslutade avslå propositionen 1979/80:29 vad gällde fortsatt etableringsbegränsning av privata tandläkarpraktiker i områden med tandläkarbrist,

2. att riksdagen beslutade avslå propositionen 1979/80:29 vad gällde begränsningen av flyttningsmöjligheterna för tandläkare som var etablerade före den 1 mars 1978,

1979/80:103 av Allan Ekström m. fl. (m), vari hemställdes att riksdagen uttalade

1. att ortsbundenhet för privata tandläkare icke kunde gälla tandläkare etablerade före den 1 januari 1976,

2. att ortsbundenhet för tandläkare icke borde gälla vid ansökan om flyttning till kassaområden utanför storstadsregionerna,

1979/80:104 av Gabriel Romanus (fp) och

1979/80:105 av förste vice talmannen Ingegerd Troedsson m. fl. (m), vari hemställdes

A. att riksdagen som sin mening uttalade

1. att en skyndsamt utvärdering av effekterna av de skärpta etableringsbegränsningsåtgärderna var angelägen i syfte att ge tillämpningsmyndigheten beslutsunderlag för att snarast möjligt upphäva ortsbundenheten vid ersättningsetablering utanför storstadsområdena,

2. att t. v. totalt 20 tandläkare ur det årliga nettotillskottet borde ges möjlighet att nyetablera inom de huvudmannområden där vuxentandvården var underförsörjd,

3. att socialstyrelsen vid utarbetandet och tillämpningen av de kvoteringsregler som avsågs gälla för åren 1980–1982 borde samråda med såväl Landstingsförbundet som Sveriges tandläkarförbund,

4. vad i motionen anförts om formerna för fastställande av vårdtaxor inom den allmänna försäkringen,

5. att etableringsreglerna utformades så att de inom tandvårdsförsäkringens ram gjorde det möjligt

a) att, utan inskränkningar i rätten att överlåta praktiken, begränsa arbetstiden i den utsträckning utnyttjande av delpensionsförsäkringen medförde eller – vid tillsyn av egna barn – som medgavs anställda enligt lagen om rätt till ledighet för vård av barn m. m.,

b) att i dessa fall till praktiken knyta annan tandläkare som bestred de

arbetsuppgifter som föll inom ramen för arbetstidsbegränsningen.

B. att riksdagen beslutade om sådan lagändring att alla försäkrade som fyllde minst 17 år under behandlingsåret omfattades av tandvårdsförsäkring-
en i enlighet med vad i motionen anförts.

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. beträffande tandvårdsförsäkring för ungdomar i åldern 17–19 år med bifall till propositionen 1979/80:29 och med avslag på motionen 1979/80:105 yrkandet B anta det i propositionen framlagda förslaget till ny lydelse av punkt 2 övergångsbestämmelserna till lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,

2. anta det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i folktandvårdslagen (1973:457),

3. beträffande ortsbundenhet för tandläkare som etablerat sig före den 1 januari 1976 avslå motionen 1979/80:103 yrkandet 1,

4. beträffande ortsbundenhet för tandläkare som etablerat sig före den 1 mars 1978 avslå motionen 1979/80:102 yrkandet 2,

5. beträffande ortsbundenhet till platser utanför storstadsregionerna avslå motionen 1979/80:103 yrkandet 2,

6. beträffande utvärdering av etableringsreglerna avslå motionen 1979/80:105 yrkandet A 1,

7. beträffande nyetablering av tandläkare avslå motionerna 1979/80:102 yrkandet 1 och 1979/80:105 yrkandet A 2,

8. beträffande tandläkares möjlighet att utnyttja delpensionsförsäkringen och föräldraförsäkringen avslå motionerna 1979/80:104 och 1979/80:105 yrkandet A 5,

9. beträffande beslut om kvoteringsbestämmelser avslå motionen 1979/80:105 yrkandet A 3,

10. beträffande fastställande av vårdtaxor avslå motionen 1979/80:105 yrkandet A 4,

11. anta de i propositionen framlagda förslagen till

A. lag om ändring i lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring i vad förslaget inte behandlats under 1 ovan,

B. lag om ändring i lagen (1963:251) om behörighet att utöva tandläkar-
yrket.

C. lag om ändring i lagen (1962:281) om allmän försäkring,

D. lag om ändring i lagen (1959:551) om uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.,

E. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring.

Reservationer hade avgivits

1. *beträffande begränsning av privatpraktiserande tandläkares etablering och nyetablering av tandläkare* av Nils Carlshamre, Allan Åkerlind och Gullan Lindblad (samtliga m) som ansett att utskottet under 5 och 7 bort hemställa

5. att riksdagen beträffande ortsbundenhet till platser utanför storstadsregionerna med bifall till motionen 1979/80:103 yrkandet 2 uttalade att inga hinder borde resas för privatpraktiserande tandläkares flyttning mellan kasseområdena utanför storstadsregionerna.

7. att riksdagen beträffande nyetablering av tandläkare med bifall till motionen 1979/80:105 yrkandet A 2 och med anledning av motionen 1979/80:102 yrkandet 1 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört,

*Folk tandvårdens
utbyggnad, m. m.*

2. *beträffande kvotering av tandläkare inom folk tandvården* av Nils Carlshamre, Allan Åkerlind och Gullan Lindblad (samtliga m) som ansett att utskottet under 9 bort hemställa

att riksdagen beträffande beslut om kvoteringsbestämmelser med bifall till motionen 1979/80:105 yrkandet A 3 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden av

1. Nils Carlshamre, Allan Åkerlind och Gullan Lindblad (samtliga m) och

2. Sven Aspling, Helge Karlsson, Ralf Lindström, Christer Nilsson, Lars-Åke Larsson, Ingegerd Elm och Ulla Johansson (samtliga s).

NILS CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Trots att det föreligger två reservationer och två särskilda yttranden vågar man säga att socialförsäkringsutskottets betänkande nr 9 är i huvudsak enhälligt. Det kan tyckas vara påfallande, eftersom vi alla vet att vi rör oss med frågor som vid tidigare riksdagsbehandling har varit i stora delar starkt kontroversiella.

Vi moderata ledamöter i utskottet har i ett särskilt yttrande klargjort hur det kommer sig att vi i allt väsentligt har kunnat ansluta oss till utskottets uppfattning. Förklaringen är mycket enkel. Hela betänkandet handlar om förslag som är att betrakta som provisorier – tidsbegränsade provisorier.

När riksdagen 1973 beslöt om tandvårdsförsäkring och om folk tandvårdens utbyggnad lade riksdagen fast vissa riktlinjer, bl. a. den att folk tandvården skulle byggas ut så att den i slutet av 1979 kunde svara för all barn- och ungdomstandvård och en, som riksdagen ansåg, rimlig andel av vuxentandvården, preciserad till 30–35 % av all vuxentandvård. För att möjliggöra att detta mål realiserades ställdes vissa medel till förfogande, och det viktigaste var att hela nytillskottet av tandläkare t. o. m. år 1979 skulle tillföras folk tandvården. För att i sin tur kunna förverkliga den målsättningen antog man vissa regler som skulle möjliggöra begränsning av etableringen av privata tandläkare, så att folk tandvården för några år framåt helt enkelt skulle slippa konkurrens från den privata sektorn om den knappa tandläkartillgången.

Man kan ju ha vilken mening man vill både om målet och om de anvisade medlen. Som en och annan erinrar sig hade vi från moderat håll i långa

Torsdagen den
13 december 1979

*Folk tandvårdens
utbyggnad, m. m.*

stycken annan mening än riksdagsmajoriteten, men riksdagsbeslutet är ett faktum, och vi respekterar det.

Sedan har det hänt att det uppsatta målet inte har kunnat uppnås under den beräknade tiden. Det beror i huvudsak på att även om folktandvården programenligt i stort sett har fått hela nytillskottet av tandläkare under de här åren har det inte inneburit den beräknade ökningen av antalet tandläkartimmar, helt enkelt därför att yrkesaktiviteten har gått ned. Det är fler tandläkare nu än för några år sedan som arbetar deltid. Och vi har inom folktandvården som på arbetsmarknaden i övrigt mycket mer av lagfäst rätt till ledighet för alla möjliga ändamål. Detta har gjort att förutsättningen tandläkartillgång inte har varit för handen när vi försökt uppnå utbyggnads-målet.

För ett par år sedan tillsattes en utredning, 1978 års tandvårdsutredning, som utvärderar och ser över hela tandvårdsförsäkringen, även folktandvårdsorganisationen och en del därmed sammanhängande frågor. Den utredningen är inte färdig med sitt arbete. Den har avlämnat ett delbetänkande, som ligger till grund för det förslag som vi behandlar i dag, men huvudbetänkandet dröjer ett par år. Då har vi sagt oss att i det läget kan vi i huvudsak gå med på att de gällande reglerna får prolongeras att gälla ytterligare ett par tre år. Det är det som den aktuella propositionen och det aktuella utskottsbetänkandet handlar om, att man i stort sett förlänger nu gällande regler att gälla t. o. m. utgången av 1982. Vi den tidpunkten räknar vi nu med att man i stort sett skall kunna ha uppnått målet att folktandvården kan klara barn- och ungdomstandvården och sin förutsatta andel, 30–35 % eller däromkring, av vuxentandvården.

Vi har alltså inte funnit det nödvändigt att ta upp långtgående principdiskussioner när det gäller vad vi betraktar som ett provisoriskt beslut. Men i det särskilda yttrandet har vi gjort klart att när vi så småningom, om ett par tre år, skall ta ställning mer långsiktigt till frågan om tandvårdsförsäkring och folktandvård kommer vi åter att aktualisera en del för oss viktiga principfrågor. Vi har nämnt några exempel på sådana. Vi anser t. ex. nu som för några år sedan att det förhållandet att folktandvården åläggs att svara för tandvård åt barn och ungdom upp till 20 års ålder inte behöver hindra och inte bör hindra att samma personer, barn och ungdomar, också får omfattas av tandvårdsförsäkringen och alltså ha möjlighet att välja själva. Skulle – vilket jag inte alls tror blir vanligt – några i den åldersgruppen föredra att gå till familjens privata tandläkare, bör de kunna göra det på samma villkor som alla andra människor, dvs. med vanlig ersättning från tandvårdsförsäkringen. Jag tror som sagt inte alls att det blir vanligt – jag tror inte vi människor är sådana att vi frivilligt åtar oss att själva betala halva kostnaden om vi kan få hela behandlingen helt gratis hos folktandvården. Men någon skulle kunna vilja göra det, och det finns inget skäl att inte tillåta det. Det finns inget skäl att inte även på det här området som på så många andra försöka garantera människorna största möjliga mått av valfrihet.

Hela frågan om begränsningen av privat tandläkarpraktik måste också komma upp på nytt. Vi har – mer eller mindre nödtvunget – kunnat acceptera

den under en övergångstid och för att möta en nödsituation. Men vi menar alltså att en sådan etableringsbegränsning är ett så allvarligt ingrepp i näringsfriheten att det krävs mycket starka allmänintressen för att den skall kunna accepteras. Den får alltså inte bli permanent. Vi säger redan här att vi kommer att kräva att den skall om möjligt helt avvecklas.

Vi har också sett att den ordning som tillämpas sedan några år för att fastställa arvodesnivån i tandvårdsförsäkringen inte fungerar bra. Det är ett egendomligt förhållande att riksförsäkringsverket, som är part i målet och som har att betala ut pengarna, också är statens ombud vid förhandlingarna med motparten, Tandläkarförbundet. Vi vet att det har varit konflikter och kontroverser som kanske skulle kunna undanröjas med en annan förhandlingsordning. Vi påminner om att regeringen redan har beslutat, och offentliggjort beslutet, att se över hela förhandlingsordningen. Vi säger att det är viktigt att det verkligen blir någonting av med det snart. – Detta om det särskilda yttrandet nr 1.

Sedan har vi på ett par tre punkter menat att det redan nu, utan att äventyra målet som vi är överens om, är möjligt att lätta upp de nu gällande reglerna.

Vi tycker att det s. k. ortsbandet är särdeles osympatiskt, mer än etableringsreglerna i övrigt, därför att man tvingar fria näringsutövare att bli kvar på den plats där de en gång slagit sig ned. Det är ett långtgående ingrepp i den personliga friheten och näringsfriheten, som kräver utomordentligt starka skäl för att kunna accepteras.

Det må vara att vi har en överetablering i storstadsområdena och att det kan anses nödvändigt att för en tid säga: Vi skall inte ha flera tandläkare där, så länge vi har så ont om dem t. ex. i Norrlands inland. Men det finns inget skäl att förbjuda en tandläkare att flytta från Hagfors till Filipstad, eller mellan vilka kassaområden som helst ute i landet. De eventuellt positiva resultat man kan nå med något sådant är för små för att motivera ett så allvarligt ingrepp. Därför säger vi att man redan nu bör kunna rekommendera riksförsäkringsverket att sluta upp med den sortens ortsbinding. Den har ingen praktisk betydelse, men är ett principiellt otäckt ingrepp i enskilda människors frihet. Det yrkar vi i reservation nr 1.

På den punkten har utskottet på vår begäran klargjort att den regel som gäller och som möjliggör ortsbindingen inte kan gälla etableringar gjorda tidigare än den 1 januari 1976. Tidigare etableringar omfattas inte av övergångsbestämmelserna. På förslag bl. a. av dem som väckt motion 103 har utskottet klargjort det. Det var dunkelt i propositionen – nu är det klart. Det går inte att föra den regeln tillbaka till tiden innan den trädde i kraft, och det är viktigt.

Vi har tyckt att man mitt i det här regleringarnas samhälle ändå kan acceptera och förorda en begränsad nyetablering, inte bara ersättningsetablering. Vi har talat om en riktad etablering av kanske ett 20-tal tandläkare av nytillskottet varje år till de områden i landet där det är särskilt ont om tandläkare, där vuxentandvården är underförsörjd. Det måste helt enkelt gå fortare att uppnå målet bra regional balans om man använder båda sidorna,

inte bara folktandvården utan också privattandvården, för att sprida ut tandläkarresurserna jämnare över landet. Därför föreslår vi i samma reservation, nr 1, att en sådan riktad etablering av ett begränsat antal nya tandläkare skall kunna medges med detsamma utan att man väntar på att 1982 skall gå ut.

Till sist, herr talman, en sak som kan tyckas liten men som gäller kvoteringen inom folktandvården, där socialstyrelsen har att bestämma var nya tjänster skall få lov att inrättas i landet. I propositionen står att den kvoteringen skall göras efter samråd med Landstingsförbundet. Vi tycker att detta är en frapperande diskriminering av arbetstagarparten. Landstingsförbundet är visserligen inne i detta samråd i sin egenskap av huvudman för folktandvården men också såsom arbetsgivare för tjänsteläkarna. Det måste väl sägas vara ovanligt på den svenska arbetsmarknaden i dag att man ålägger en myndighet att samråda med arbetstagarparten men inte med arbetstagarparten. Det sågs bara att de senare får lov att ge synpunkter på kvoteringen. Vi har i reservationen nr 2 begärt att det skall klart sägas ut att kvoteringsbesluten skall fattas i samråd med inte bara Landstingsförbundet utan också Tandläkarförbundet.

Herr talman! Jag yrkar med detta bifall till reservationerna nr 1 och 2 av utskottets moderata ledamöter.

SVEN ASPLING (s):

Herr talman! Det är inte första gången vi diskuterar tandvård i denna kammare. Alltifrån det vi en majdag 1973 hade att ta ställning till propositionen om införandet av en allmän tandvårdsförsäkring och en utbyggnad av folktandvården, har tandvårdsfrågorna ofta varit föremål för behandling och debatt i kammaren.

Handlingar och protokoll saknar inte i detta sammanhang intresse. Det är lätt att urskilja var partierna stått i de principiellt viktiga frågorna och var de haft sin intresseförankring. Moderaternas ställningstagande har inte gått att ta miste på. Mångfalden av reservationer till utskottsbtänkandena från deras sida talar sitt tydliga språk.

Med sömngångaraktig säkerhet har moderaterna alltid hamnat på ståndpunkter som Tandläkarförbundet företrätt – ståndpunkter som helt naturligt varit starkt partsbetonade. Ensidigheten i moderaternas ställningstaganden har därför alltid varit avslöjande. Från socialdemokratin sida har vakthållningen kring folktandvården och dess utbyggnad och en bättre regional fördelning av de knappa tandvårdsresurserna varit det väsentliga. I dag behandlar vi ett utskottsbtänkande, som inte minst mot denna bakgrund är intressant.

Den borgerliga trepartiregeringen tillsatte 1978 en tandvårdsutredning med uppgift att göra en översyn av tandvårdsförsäkringen. Bakgrunden var att man i regeringsförklaringen hösten 1976 hade ställt ut löftet att tandvårdsförsäkringens regler om etableringskontroll skulle ses över och försäkringen utvidgas till att omfatta barn och ungdom.

Det var med andra ord gamla moderatkrav som på detta sätt fördes fram.

Den parlamentariskt sammansatta utredningen lade fram ett delbetänkande i början av detta år. Det behandlade frågor om den regionala fördelningen av tandvårdsresurserna, utbyggnadsprogrammet för den organiserade barn- och ungdomstandvården och etableringsreglerna för privatpraktiserande tandläkare.

Det var ett enhälligt betänkande. Det var undertecknat av bl. a. Nils Carlshamre, nu en av utskottets reservanter. Även Tandläkarförbundet var representerat i utredningsarbetet, och någon avvikande mening anmäldes inte heller från deras sida. Förslaget fick ett starkt stöd under remissbehandlingen, även om Landstingsförbundets styrelse och LO ifrågasatte om de föreslagna åtgärderna var tillräckliga för att trygga folktandvårdens utbyggnad.

Den proposition som utskottet haft att behandla bygger i allt väsentligt på det enhälliga utredningsbetänkandet. Det är väl därför inte så överraskande att antalet väckta motioner i anslutning till propositionen varit begränsat. Det är i huvudsak moderatmotioner utskottet haft att behandla, vilket väl inte är så överraskande med hänsyn till moderaternas förflutna i dessa frågor.

Som bekant omfattar tandvårdsförsäkringens alla som fyllt 20 år, medan landstingen har tandvårdsansvaret för barn och ungdom under nämnda ålder. Det var en stor social reform som riksdagen på den socialdemokratiska regeringens initiativ beslutade om 1973. På grund av att folktandvården vid reformens ikraftträdande inte var tillräckligt utbyggd för att i organiserad vård kunna ta hand om alla barn under 6 år och ungdomar i åldrarna 17–19 år innehåller övergångsbestämmelserna en generell dispens från skyldigheten för landstingen att erbjuda dessa grupper regelbunden behandling. Samtidigt innebär övergångsbestämmelserna att ungdomar i åldrarna 17–19 år tills vidare får ersättning från försäkringen för utgifter för tandvård.

Nu föreslås att den generella dispensen från skyldigheten att erbjuda barn under 6 år och ungdomar i åldern 17–19 år regelbunden behandling ersätts fr. o. m. 1981 av en regel som ger socialstyrelsen möjlighet att årligen helt eller delvis besluta om dispens från denna skyldighet för de landstingskommuner som inte kan tillgodose tandvårdsbehovet för dessa åldersgrupper.

Utredningen pekar emellertid på att 1981 nära nog samtliga landsting kommer att kunna klara tandvården för barn under 6 år och ungdomar i åldern 17–19 år. Man kan sålunda räkna med att under perioden 1982–1984 samtliga landsting skall kunna uppfylla kravet om en organiserad vård för dessa grupper. Det förutsätter dock att hela nettotillskottet av tandläkare tillförs folktandvården.

Då det självfallet är av största vikt att denna målsättning uppnås, föreslås att etableringsbestämmelserna för privatpraktiserande tandläkare förlängs t. o. m. 1982.

Tandvårdsutredningen har också betonat att etableringsreglerna inte kan undvaras om målet för folktandvårdens utbyggnad skall säkerställas. Tandvårdsresurserna är alltså mycket ojämnt fördelade över landet. Därför föreslås att tandläkare som etablerat sig utanför storstadsregionerna

Torsdagen den
13 december 1979

*Folktandvårdens
utbyggnad, m. m.*

före den 1 mars 1978 inte skall tillåtas flytta till dessa områden i andra fall än då ersättningsetablering föreligger. Nu gällande regel i övergångsbestämmelserna om begränsning i rätten för tandläkare att fritt etablera sig avser sålunda tandläkare som påbörjar sin verksamhet efter den 1 januari 1976. Däremot innebär samma regel inget formellt hinder för riksförsäkringsverket att redan nu föreskriva ortsbundenhet för denna grupp tandläkare. Det finns därför anledning understryka att något förslag om retroaktiv lagstiftning inte föreligger.

De ändrade tillämpningsföreskrifterna som föreslagits innebär en mycket begränsad utvidgning av nuvarande praxis. Om nödvändigheten av detta har utredningen varit enig.

Moderaterna har försett det i övrigt eniga utskottsbetänkandet med två reservationer. Man yrkar sålunda att inga hinder skall resas för privatpraktiserande tandläkares flyttning mellan kassaområdena utanför storstadsområdena samt att 20 tandläkare ur det årliga nettotillskottet skall medges möjlighet att nyetablera sig inom huvudmannaoområdena där vuxentandvården är underförsörjd.

Låt mig här understryka att etableringsreglerna ju tillkommit för att säkerställa folktandvårdens behov av tandläkare. Om denna grundläggande fråga har stor enighet förelegat. Även Tandläkarförbundet har accepterat nödvändigheten av en etableringskontroll i nuvarande läge. Etableringsreglernas utformning har ofta diskuterats. Tandvårdsutredningen har i enighet lagt fram förslag om deras förlängning och i begränsad form även föreslagit en viss skärpning. Propositionen har följt utredningens förslag. Utskottet har i stor enighet ställt sig bakom propositionens förslag. Nu vill moderaterna bryta upp ortsbundenheten och dessutom plocka ut 20 tandläkare av nyttillskottet för privat etablering. Till detta säger utskottet nej.

Och vi gör det på mycket goda grunder. 20 nya tandläkare på den privata sidan betyder 20 tandläkare mindre inom folktandvården. Det är på något egendomligt sätt alltid folktandvården som kommer i kläm då moderaterna är ute för att reformera tandvården. Beträffande ortsbundenheten gäller det enkelt uttryckt att förhindra att glesbygden utarmas på tandläkare, med andra ord att eliminera risken för att en tandläkare flyttar från en mindre ort till en större ort, varigenom stora problem kan skapas.

Vidare har man i en reservation tagit upp frågan om Tandläkarförbundets representation vid utarbetandet och tillämpningen av kvoteringsbestämmelserna, som tandvårdsutredningen föreslagit skall bibehållas till utgången av 1982. Utskottet framhåller att Tandläkarförbundet hittills beretts tillfälle att ge synpunkter i anslutning till beredningen av besluten om kvotering, och utskottet förutsätter att någon ändring av denna ordning inte är avsedd.

Moderaterna uttrycker i sin reservation sitt ogillande av uttrycket "beretts tillfälle". I stället vill man ha en språkligt bestämdare form då det gäller Tandläkarförbundets deltagande i dessa överläggningar.

Utskottet har inte velat ge sig in i någon förändring vare sig språkligt eller sakligt, utan vidhåller att nuvarande ordning för dessa överläggningar bör bestå.

Slutligen har vi socialdemokrater till utskottsbetänkandet fogat ett särskilt yttrande, nr 2. Låt mig, herr talman, med några ord få kommentera detta. Det kommer samtidigt att innesluta några synpunkter på moderaternas särskilda yttrande.

Som jag tidigare framhållit hade den borgerliga trepartiregeringen i sin regeringsförklaring hösten 1976 tagit upp tandvårdsfrågorna och där förklarat att tandvårdsförsäkringen skulle utvidgas till att omfatta barn och ungdom. Enligt sina direktiv kommer tandvårdsutredningen i sitt slutbetänkande att ta ställning till denna fråga. Det är då viktigt att påpeka att 1973 års riksdagsbeslut utgick från att folktandvården skulle svara för vården av barn och ungdomar upp till 20 år och att tandvårdsförsäkringen endast skulle omfatta personer över 20 år. 1976 års regeringsförklaring och direktiven till tandvårdsförsäkringen innebär att man ifrågasätter själva grundprinciperna för försäkringen. Det kan vi självfallet inte vara med om. Principerna för tandvårdsförsäkringen måste ligga fast. Eftersom moderaterna tagit upp denna fråga i sitt särskilda yttrande finns det anledning att från vår sida vid detta tillfälle avge denna deklaration. Jag har för övrigt gjort det tidigare många gånger i denna kammare. I stället för att slå vakt om folktandvården – som ger barn och ungdom kostnadsfri regelbunden tandvård – vill man ge privatandläkarna rätt att mot avgift enligt tandvårdsförsäkringen ta hand om barn- och ungdomstandvården. Detta är och förblir en attack mot folktandvården och tandvårdsreformens grundläggande principer. Det bör för övrigt påpekas att Landstingsförbundets ledning på sin tid vände sig emot den borgerliga regeringens uttalande i denna fråga.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till socialförsäkringsutskottets hemställan, vilket innebär avslag på de föreliggande reservationerna.

NILS CARLSHAMRE (m):

Låt mig, herr talman, tacka socialförsäkringsutskottets värderade ordförande för det erkännande som ligger i orden att moderata samlingspartiets ställningstagande aldrig gått att ta miste på. Vår ambition är att ha en sådan klarhet i framställningssättet att det inte skall gå att ta miste på vad vi vill. Det gläder mig att vi lyckats leva upp till den ambitionen även i tandvårdsfrågorna.

Utskottets ordförande nämnde 1978 års tandvårdsutredning och dess delbetänkande liksom, med all rätt, att jag tillhör den utredningen. Jag vill därför påpeka att i de förslag som framförs i de moderata reservationerna till utskottsbetänkandet finns ingenting som strider emot det enhälliga utskottsbetänkandet.

På en punkt är det fråga om etableringskontrollen, ortsbundenheten. Om jag nu lyckats läsa propositionen rätt – det är svårt för den är suddig – har propositionen i detta fall gått längre än utredningsbetänkandet, och det har jag inte velat vara med om. I det andra fallet är det en fråga som utredningen över huvud taget inte har tagit upp – inte ännu i alla fall – nämligen frågan om en riktad nyetablering av privata tandläkare. Det finns alltså ingen

motsägelse mellan mitt personliga ställningstagande i utredningen och i socialförsäkringsutskottet.

Utskottets ordförande sade, och det säger också utskottet, att de förändringar i etableringsreglerna som föreslås innebär en mycket begränsad utvidgning. Det är nog rätt att den är mycket begränsad. Det gäller framför allt en viss utsträckning av möjligheten att ortsbinda privatetablerade tandläkare. Det är i varje fall en mycket begränsad utvidgning i fråga om den tänkbara effekten. Jag är ganska övertygad om att utvidgningen över huvud taget inte påverkar den regionala fördelningen av tandläkare. Det är jag av det mycket enkla skälet att privatpraktiserande tandläkare, liksom f. ö. privatpraktiserande läkare, redan utan denna lagstadgade flyttningsbegränsning är utomordentligt ortstroga.

Det normala är faktiskt att en tandläkare som väl har slagit sig ner på en ort blir kvar där tills han avvecklar rörelsen när han pensioneras – inte förr. Det är inte vanligt att man flyttar privata tandläkarmottagningar. Därför finns det inte heller något behov av att hindra en förflyttning som ändå nästan aldrig sker. På det sättet är det verkligen fråga om en begränsad utvidgning, men principiellt är den inte begränsad. Denna ortsbinding är – jag upprepar det – ett mycket allvarligt ingrepp i näringsfriheten och den personliga rörelsefriheten.

Det fanns en gång i världen en sådan ortsbinding i vårt södra grannland Danmark. Där kallades den för stavnsbaand. Det var den danska versionen av den livegenskap som vid den tiden, för mycket länge sedan, gällde mer eller mindre i hela Europa – undantagandes Sverige, vilket vi är mycket stolta över. Denna innebar ingenting annat än ett förbud att flytta från orten. Det är ett mycket långt gående ingrepp att säga till människor: Du får lov att utöva din näring där du nu befinner dig men icke någon annanstans. Jag upprepar att det krävs utomordentligt starka allmänintressen för att vi skall gå med på att ens för en tid sätta den rörelsefriheten ur spel.

Det är alldeles klart att om man medger etablering av 20 nya privattandläkare får vi det året 20 färre tandläkare inom folk tandvården. Det finns ju ingen annanstans att få dem ifrån, eftersom tandläkarna är fördelade på tjänstetandläkare och privattandläkare. Självfallet är därför dessa grupper kommunicerande kärn – ökar man den ena, så minskar den andra. Det är inte vidare med det.

Jag vill här och nu gärna poängtera att vi inte är ute efter att komma folk tandvården till livs. Jag tror att det allmänt på moderat håll i dag finns en mer positiv syn på folk tandvården än för några år sedan. Vi vet att den i mycket stor utsträckning har lyckats med det vi har ålagt den. Vi kan redan nu, efter några få år, se att den organiserade barn- och ungdomstandvården i folk tandvårdens regi har mycket goda effekter. Vi kan redan nu avläsa en klart förbättrad tandhälsa hos de grupper som omfattas av den organiserade tandvården. Det är bra – och vi vill inte äventyra folk tandvårdens möjlighet att fortsätta detta nyttiga arbete.

Men här handlar det om den regionala balansen. Det är helt klart att om vi tar 20 nya tandläkare från folk tandvården, är det 20 tandläkarstolar som inte

blir besatta i folktandvården. Men det är inte säkert eller ens troligt, herr Aspling, att det förvärrar den regionala obalansen. På en ort där det är omöjligt för landstinget att rekrytera en tjänstetandläkare behöver det inte vara omöjligt att få en annan tandläkare att etablera sig privat. Det finns många tandläkare för vilka själva rätten att vara enskilt verksamma är så viktig att den kan ta över önskan att vara i en storstad, på en universitetsort o. d. Vi kan alltså – och jag tror att vi skulle lyckas med det – få en bättre spridning av tandläkarresurserna i just de eftersatta glesbygdsområdena genom att medge en begränsad nyetablering även på den privata sektorn. Det är syftet med förslaget – inte någonting annat.

Jag tycker att utskottets ordförande har rätt blygsamma anspråk på vad som skall anses vara grundprinciperna i ett försäkringssystem. Vad är grundprinciperna för en socialförsäkring? Ja, det är mycket. Bl. a. skall det verkligen vara en försäkring i någon mening och inte bara ett annat namn på ett bidragssystem vilket som helst. Det finns ett visst samband mellan avgiftsbetalning och förmåner, oavsett vem som betalar avgifterna. Men om man skall säga att omfattningen av den s. k. förmånstagarkretsen verkligen är en grundprincip är det inte lika självklart. Att detta att gränsen för vilka som skall omfattas av försäkringen skall gå just vid 20 år och inte vid 17, 13 eller 1 år eller vid födelsen skulle vara en grundprincip för ett försäkrings-system har jag mycket svårt att förstå. Det är en lämplighetsfråga, och det är en principfråga i den meningen att rätten för alla att omfattas av försäkringen som ett alternativ är en rätt till ökad valfrihet. I den meningen är det en grundprincip men inte i någon annan mening.

SVEN ASPLING (s):

Herr talman! Jag noterar herr Carlshamres yttrande att man inte är ute efter att försämra för folktandvården. Det är inte så många år sedan som det förelåg en moderatmotion, i vilken man föreslog att folktandvården skulle privatiseras. Jag utgår från att herr Carlshamre kommer ihåg det.

Låt mig få fråga: Om det hade varit så att etableringskontrollen enbart upplevs som ett allvarligt ingrepp i den personliga friheten, varför har då tandvårdsutredningen, med herr Carlshamres medverkan, enhälligt förordat en förlängning av denna etablering? Den har ju tillkommit för att garantera en rimlig balans av knappa tandvårdsresurser och för att vara en garanti för folktandvårdens utbyggnad.

Skall man klara uppgiften att ge alla oberoende av inkomst och bostadsort en bra tandvård måste man naturligtvis se till att det först och främst finns tillräckligt med tandläkare, tandsköterskor och annan personal totalt sett. Men jag vill betona att också den förebyggande tandvården måste byggas ut. All erfarenhet visar att vi måste ha ett system som fördelar de befintliga och nytillkomna resurserna så att de grundläggande målsättningarna kan uppnås. Etableringsreglerna är ett instrument som man därför inte kan undvara. Och erfarenheterna hittills visar att samhället behöver använda sig av etableringsregler och även av andra styrinstrument. Jag har den personliga uppfattningen att det är litet för enkelt att tro att all planering från samhällets sida

Torsdagen den
13 december 1979

*Folktandvårdens
utbyggnad, m. m.*

skulle vara obehövlig när exempelvis utbildningskapaciteten blir tillräckligt stor.

Får jag sedan, herr talman, ta upp en annan fråga, och den gäller barn och ungdom. Det är karakteristiskt för moderaternas inställning att de å ena sidan säger att de sannerligen vill slå vakt om folktandvården men å andra sidan är ute med förslag som i verkligheten innebär utomordentligt allvarliga attacker mot folktandvården.

Detta att låta barn och ungdom komma in i försäkringen kan ju verka en smula oskyldigt, om man inte är beredd att samtidigt klara ut vilka konsekvenser det skulle få.

Vi diskuterar i dag etableringsreglerna och deras förlängning för att just garantera folktandvårdens utbyggnad och möjliggöra för folktandvården att ge alla barn och ungdomar en regelbunden och kostnadsfri tandvård. Samtidigt som moderaterna mycket motvilligt nu måste erkänna att etableringsreglerna är nödvändiga just för att garantera folktandvårdens fortsatta utbyggnad vill man mot denna bakgrund splittra upp barn- och ungdomstandvården och därmed helt naturligt försvaga hela folktandvården.

Kom dessutom ihåg att barn- och ungdomstandvård i hög grad förutsätter erfarenhet och kunskap på detta speciella område. Det har man inom folktandvården. Det kanske inte heller är så att privattdandläkarna utan vidare är beredda och har möjlighet att ta hand om barntandvården. Därtill fordras i många fall en nog så stor förändring av rutiner och arbetsinriktning.

Jag är dessutom övertygad om att ifall man började riva upp folktandvården på detta för folktandvården helt avgörande område, så skulle det upplevas som en ytterst allvarlig sak av folktandvårdens egna tandläkare. De är medvetna om konsekvenserna. Barntandvården, som folktandvården svarar för, innesluter ju för barnen och deras tandvård behandlingsmässigt mycket viktiga och avgörande moment. Det är lagarbetet. Det är hela det förebyggande tandvårdsarbetet. Det är erfarenheterna vad gäller tandreglering och mycket annat. Det är specialisttandvårdens erfarenheter inom folktandvården, som också här spelar en stor roll.

Allt detta förutsätter en omfattande organisation, som folktandvården förfogar över men som inte enskilda privattdandläkare har. Det är barntandvården som sådan som skulle komma i kläm om man lyckades riva upp tandvårdsreformens grundläggande principer på denna punkt.

Jag skulle allvarligt vilja ge herr Carlshamre rådet att tänka sig för både en och två gånger innan han i egenskap av ledamot av tandvårdsutredningen driver den här frågan. Det måste ju ändå finnas gränser för moderaternas privatiseringssträvanden.

NILS CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Jag är tacksam för alla goda råd från klokt och erfaret folk som Sven Aspling. Sedan kan jag försäkra herr Aspling att det hör till min läggning att tänka mig för både en och tre gånger, så på den punkten tror jag inte vi behöver vara oroliga.

Men det är ändå så att Sven Aspling här gör små saker väldigt stora. Jag kommer inte ihåg hur många tusen tjänstetandläkare det finns i Sverige, men det är väl bortåt 4 000 stycken. Det är ungefär halva tandläkarkåren. Herr Aspling säger att det är ett grundskott mot folktandvården och att vi är ute efter att riva upp den när vi vill begränsa ökningen av det antalet med 20 om året. Men det är orimligt att göra detta till ett försök att riva upp hela organisationen, att komma folktandvården till livs.

De frågor som låg i Sven Asplings senaste anförande har jag egentligen besvarat redan tidigare. Jag är helt medveten om mot folktandvården kritiska moderata motioner genom åren. Det var därför, herr Aspling, som jag sade att vi i dag har en väsentligt mer positiv syn på folktandvården och dess värde än vad många ibland oss hade för bara några år sedan – därför att vi har sett ett gott resultat. Och detta kan man väl få lov att erkänna. Jag gör det gärna.

Det är också så att om den privata tandvården får lov att med hjälp från försäkringen sköta också en och annan yngre människa i framtiden, så är inte heller detta ett grundskott mot folktandvården. Jag har redan sagt att jag inte – och inte heller någon annan – tror att det blir ett väldigt flöde av människor bort från folktandvården till privattandvården på grund av den stora förmånen att få lov att betala 50 % av kostnaden själv i stället för noll procent. Jag tror inte det.

Men det gäller en viktig principfråga, och bl. a. just därför att det inte rimligen kan bli någon nämnvärd avtappning av patienter borde vi, herr Aspling, ha råd att kosta på oss denna valfrihet – om man inte har något annat skäl emot.

F. ö. har vi faktiskt varit överens om att tillförsäkra folktandvården en viss andel av vuxentandvården för att kunskap och erfarenhet på det området skall kunna upprätthållas bland tjänstetandläkarna. Det är inte helt ur vägen att fundera över om inte den halva av tandläkarkåren som är privat verksam kunde behöva något tillfälle att förvärva och upprätthålla kunskap och erfarenhet på barntandvårdens område, så att den inte enbart är hänvisad till vuxenpatienter. Det ena är faktiskt ungefär lika klokt som det andra. Skulle de lyckas förvärva någon ung patient med hjälp av tandvårdsförsäkringen, kan inte någon stor skada vara skedd.

Jag tror inte att vi behöver föra den här diskussionen om folktandvård och tandvårdsförsäkring så mycket längre i dag. Jag har redan sagt – och det har också skrivits i ett särskilt yttrande – att vi har för avsikt att ta den diskussionen i hela dess vidd när tandvårdsutredningens betänkande föreligger och när vi så småningom får en proposition om hur vi skall ha det på längre sikt med både folktandvård och tandvårdsförsäkring. Utredningens betänkande är enhälligt och utskottets är nästan enhälligt. Det är, herr Aspling, enhälligt därför att det är ett kortsiktigt tidsbegränsat provisorium. Då är det kanske inte heller så fruktbart att föra en lång diskussion som om det hade varit ett långsiktigt beslut. Vi kan vänta med den diskussionen.

Jag vill bara till sist försäkra herr Aspling att vi alltså inte är ute för att komma folktandvården till livs, vi är ute för att försöka göra tandvården så

effektivt som möjligt för alla människor, oavsett var de bor i landet, och vi vill, till skillnad från herr Aspling, spela över hela registret, använda alla de möjligheter vi har att ge de underförsörjda områdena tillgång till tandläkare. En av de möjligheterna är utan tvivel möjligheten till nyetablering av privat tandläkare. Därför föreslår vi denna mycket begränsade – här är verkligen uttrycket motiverat – möjlighet, innebärande att ett tjugotal nya tandläkare årligen skall kunna nyetablera sig med riktad etablering till just de orter som folktandvården har svårt att förse med tandläkare. Det måste vara en förbättring och inte en försämring för dem som behöver tandvård.

SVEN ASPLING (s):

Herr talman! Moderaternas förflutna då det gäller tandvårdsreformen skulle ju förtjäna sitt eget kapitel. Det är naturligtvis bra om det bland moderaterna finns en och annan – herr Carlshamre – som nu tar avstånd från moderaternas tidigare agerande i dessa frågor. Det är väl något av en omvändelse under galgen. Jag noterar det, och fortsättning följer ju i de här viktiga frågorna.

Jag skall inte förlänga debatten om barn- och ungdomstandvården men vill slå fast att det är principiellt och djupare sett en direkt attack mot folktandvården. Folktandvårdens grundläggande uppgift är ju att garantera barn och ungdom regelbunden, kostnadsfri tandvård. Folktandvården är en unik reform som har betytt och betyder ofantligt mycket. Vår strävan är ju att alla i början av 1980-talet – barn och ungdomar upp till 20 år – skall ha denna regelbundna, kostnadsfria tandvård. Vi måste sträva dithän.

Då kommer moderaterna och säger att vi skall öppna försäkringen för barn och ungdom. Det är ju att splittra upp, jag skulle vilja säga segregera. Vi kan inte vara med om detta. Jag har personligen lämnat den här deklarationen och också sänt en hälsning med herr Carlshamre att han skall tänka sig för både en och två gånger, när han fortsätter det ansvarsfulla arbetet i tandvårdsutredningen.

Jag skulle vilja göra ytterligare några korta påpekanden med anledning av att herr Carlshamre i sina anföranden har berört många ting. Får jag säga följande beträffande kvoteringsfrågan, där ju moderaterna har en reservation:

Socialstyrelsen skall enligt propositionen fastställa bestämmelser för kvotering efter samråd med Landstingsförbundet, inte i samråd med Landstingsförbundet. Socialstyrelsen skall alltså ensam fatta beslut. Om Tandläkarförbundet vid beredning av beslutet "bereds tillfälle att ge synpunkter" eller får "deltaga i samråd" måste vara en språklig fråga – såvitt inte moderaterna avser att Tandläkarförbundet skall delta i beslutet.

Jag har velat påpeka det för herr Carlshamre, eftersom man tillmätt denna fråga den vikten att man tagit upp den i en reservation.

Sedan säger man att man måste eftersträva regional balans inte genom etableringsregler utan genom positiva impulser. Det dunkelt sagda är säkerligen inte alls dunkelt tänkt i det här fallet. Det vore väl lika bra att man talade ur skägget. Är det några extra påslag på vissa privat tandläkares taxor

man tänker sig, eller vad avser man med positiva impulser?

Man har försökt praktisera det systemet på privatläkarsidan, dock lyckligtvis inte med någon större framgång. Landstingen har ställt sig ytterst kallsinniga, vilket är lättförståeligt.

Herr talman! Jag skall stanna där.

NILS CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Om det är så enkelt att propositionsskrivaren och de som har formulerat utskottsmajoritetens betänkande med de skilda uttryckssätten "efter samråd" och "tillfälle att ge synpunkter på" menar samma sak – att det alltså inte skulle vara någon skillnad i de här olika parternas rättigheter och möjligheter att medverka utan bara ett utslag av vanlig stilistisk kippkodhet, att man har försökt att säga ett och sagt ett annat – tycker jag att vi skall sluta debatten med att tillönska propositionsförfattare och skrivare av utskottsbetänkanden den klarhet i framställningssättet till vilken herr Aspling gratulerade mig i början av den här debatten.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1–4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 5 och 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 1 av Nils Carlshamre m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Allan Åkerlind begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkande 9 mom. 5 och 7 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservation 1 av Nils Carlshamre m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Carlshamre begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 253
Nej – 69
Avstår – 2

Mom. 6 och 8

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Torsdagen den
13 december 1979

*Författningsfrågor
m. m.*

Mom. 9

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 2 av Nils Carlshamre m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Nils Carlshamre begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkande 9 mom. 9 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservation 2 av Nils Carlshamre m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Allan Åkerlind begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 255
Nej - 68
Avstår - 1

Mom. 10 och 11

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 7 Författningsfrågor m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1979/80:32 med anledning av motioner i författningsfrågor m. m.

I detta betänkande behandlades

dels de under allmänna motionstiden vid 1977/78 års riksmöte väckta motionerna

1977/78:501 av Ivar Högström m. fl. (s), vari hemställdes att riksdagen beslutade hos regeringen begära att den översyn av vallagen som nu skulle ske även kom att omfatta frågan om val till kyrkofullmäktige på den gemensamma valdagen,

1977/78:908 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk),

dels de under allmänna motionstiden vid 1978/79 års riksmöte väckta motionerna

1978/79:195 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk),

1978/79:235 av Martin Olsson (c) och Sven-Erik Nordin (c), vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde utredning och förslag innebärande sådan ändring av regeringsformen att efter riksdagsval den nya riksdagen alltid fick pröva frågan om statsminister,

1978/79:237 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen beslutade att hos regeringen hemställa om utredning rörande slopande av gällande system med spärrar vid val till riksdag och landsting och översyn av valsystemet i enlighet med vad som i motionen anförts,

1978/79:343 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt nu var i fråga (yrkandena 2-4).

1978/79:402 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c), vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde att en parlamentariskt sammansatt utredning tillsattes för att utarbeta förslag om allmänna val på våren, omläggning av budgetåret och reformering av arbetsformerna i riksdagen i enlighet med vad som förordats i motionen,

1978/79:403 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), vari såvitt nu var i fråga (yrkandena 1 och 3) hemställdes

1. att riksdagen hos regeringen skulle anhålla att en författningsutredning tillsattes för att utvärdera och föreslå erforderliga ändringar angående den gemensamma valdagen och den treåriga mandatperioden,

3. att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om att en författningsutredning tillsattes för att i övrigt stärka demokratin,

1978/79:570 av Bonnie Bernström (fp) och Karin Ahrlund (fp), vari hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde förslag dels om avskaffande av den gemensamma valdagen för å ena sidan kommunfullmäktige- och landstingsval och å andra sidan riksdagsval, dels till utformning av kommunalvalen i enlighet med det system som skisserats i motionen (val regionvis i olika omgångar med fyraårig mandatperiod) och dels till grundlagsändring så att fyraåriga mandatperioder för riksdagen infördes,

1978/79:1089 av Gösta Bohman m. fl. (m), vari såvitt nu var i fråga hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om utredning och förslag om fyraåriga mandatperioder (yrkande 4),

1978/79:1103 av Bengt Sjönell (c), vari yrkats att 7 kap. 3 § regeringsformen (RF) skulle ändras på sätt motionären föreslagit, innebärande att statsministerns ståndpunkt skulle vara avgörande vid skiljaktiga meningar inom regeringen,

1978/79:1686 av Bertil Lidgard (m), vari yrkats

1. att riksdagen hos regeringen skulle anhålla att genom parlamentarisk utredning de erfarenheter som nu vunnits av formerna för regeringsbildning utvärderades,

2. att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om förslag till ändring av regeringsformen så att den nyvalda riksdagen automatiskt fick ta ställning till vem som skulle bilda regering,

1978/79:2149 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk) såvitt nu var i fråga (yrkande 1) samt

1978/79:2467 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga (yrkande 14) hemställt att riksdagen skulle uttala sig för avskaffande av monarkin och övergång till republik och anhålla hos regeringen om förslag härom.

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. beträffande statsformen avslå motionerna 1978/79:195, 1978/79:343 yrkandena 2-4 och 1978/79:2467 yrkandet 14,

2. beträffande demokratiska rättigheter avslå motionerna 1977/78:908 och 1978/79:2149 yrkandet 1,

3. beträffande småpartispärren avslå motionen 1978/79:237,

4. beträffande ämbetsverkens ställning m. m. förklara motionen 1978/79:403 yrkandet 3 såvitt nu var i fråga besvarad med vad utskottet anfört,

5. beträffande översyn av vissa grundlagsfrågor som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet anfört härom samt förklara motionerna 1977/78:501, 1978/79:235, 1978/79:402 såvitt nu var i fråga, 1978/79:403 yrkandena 1 och 3 såvitt nu var i fråga, 1978/79:570, 1978/79:1089 yrkandet 4, 1978/79:1103 och 1978/79:1686 besvarade med vad utskottet anfört,

6. beträffande översyn av riksdagens arbetsformer godkänna vad utskottet anfört härom samt förklara motionen 1978/79:402 såvitt nu var i fråga besvarad med vad utskottet anfört.

NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Riksdagen har nyligen behandlat frågan om statsformen, då i anslutning till behandlingen av förslaget om kvinnlig tronföljd. Vpk:s motionskrav på monarkins avskaffande och på övergång till republik – som måste anses vara huvudalternativet till förändringar i successionsordningen – blev inte föremål för avgörande vid det tillfället. Dessa krav behandlas nu i KU:s betänkande om författningsfrågor m. m. Det gäller dels motion 343, i vilken vi utvecklar vår syn på monarkins odemokratiska karaktär, dels motion 2467, som vi väckt med anledning av propositionen om åtgärder mot krångel och onödig byråkrati. I denna proposition tog vi fasta på följande ord: "Vi måste också kunna avveckla offentliga funktioner som inte längre bedöms angelägna." Vi yrkade alltså på monarkins avskaffande. Jag vet inte om man skall tolka KU:s avvisande av detta motionsyrkande på det sättet, att utskottet anser monarkin kunna fylla en angelägen offentlig funktion. Om man anser en feodal kvarleva tillhöra angelägna offentliga funktioner i dagens Sverige är det i så fall ganska märkligt.

Enligt utskottets skrivning har man inte funnit anledning att frångå den ståndpunkt angående statsformen som togs i samband med antagandet av 1974 års författningsreform. Men vad är detta för motionsbehandling? Tror man i konstitutionsutskottet att alla de människor som anser ett ärftligt

ämbete vara oförenligt med demokrati skall nöja sig med att utskottet avvisar motionskraven med att hänvisa till sig självt? Tror man i utskottet att människor som i partiprogram läst om kravet på övergång till republik – det gäller särskilt socialdemokraternas partiprogram – skall finna sig i att partierna går emot sina egna program bara för att de gjort så tidigare?

Om någon skulle hävda att ordförandeskapet i konstitutionsutskottet eller ledamotskapet i riksdagen borde vara ärftligt, så borde det med all rätt kunna hävdas att detta är kvalificerad galenskap. Men att ämbetet som rikets statschef skall vara ärftligt hävdas på fullt allvar. I denna kammare förs också på fullt allvar en debatt om huruvida rätten att ärva ämbetet skall förbehållas manliga medlemmar av kungahuset och om huruvida kvinnlig tronföljd innebär ett övergrepp mot manliga arvtagare eller rent av jämlikhet och demokrati!

Detta sker i Sverige år 1979. Detta sker i en tid, då frågorna om demokrati och jämlikhet reses med ökad styrka. Då slår riksdagens konstitutionsutskott vakt om mossbelupna stadganden om "att Konung alltid skall vara av den rena evangeliska läran, sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen, samt Uppsala mötes beslut av år 1593, antagen och förklarad är. ---".

Om det bara vore en hobby för vissa historiskt intresserade politiker att bevara ett fornminne kunde man möjligen få hålla på med detta. Men monarkins bevarande är allvarligt ur demokratisk synpunkt. Kungahusets bevarande används för att symbolisera överklassens ideologi och som ett andligt bedövningsmedel. Dess roll blir att motverka sanna strävanden till demokrati och jämlikhet. Dess roll blir att tjäna reaktionära krafter i samhället. Härigenom saknar monarkin inte politisk betydelse. Förändringarna i 1970-talets författningsreformer rörande kungens uppgifter har inte ändrat detta faktum.

När, som försvararna av monarkin brukar påstå, kungens uppgifter begränsats till representativa plikter, varför då inte också befria honom från dessa och avskaffa monarkin? Vi har i vpk-motionen 343 föreslagit att begreppet "successionsordningen" utmönstras ur statsskicket grunder och att riksdagen fastslår: "Regeringsformen och tryckfrihetsförordningen är rikets grundlag" liksom att uttrycket "Konungen är rikets statschef" ersättes med "Riksdagens talman är rikets statschef".

Det är hög tid att avlägsna en feodal kvarleva ur vårt statsskick, särskilt som monarkin strider mot strävandena till jämlikhet och demokrati. Jag yrkar, herr talman, bifall till motion 1978/79:2467 yrkandet 14.

Herr talman! Trots ett mångårigt arbete med författningsfrågorna under 1960-talet har det visat sig att behov av översyn och förändringar anmält sig på en rad punkter. Som bekant uppstod rätt snart problem i den nya riksdagen med ett jämnt antal ledamöter, vilket fick ändras till ett udda antal. Från vänsterpartiet kommunisterna har vi ställt till debatt den procentspärr som gäller vid riksdagsval och som senare fått en efterföljare vid landstingsval. Ett parti kan samla betydligt mer än 200 000 väljare utan att få riksdagsrepresentation. Om flera partier skulle närma sig 4 % men inte nå

Torsdagen den
13 december 1979

*Författningsfrågor
m. m.*

detta tal kan ett mycket betydande antal väljare bli orepresenterade. Detta kan inte vara i överensstämmelse med strävan att varje röst skall ha lika värde.

Det har hävdats att den höga spärren vid 4 % var en del i en kompromiss mellan partierna, där folkpartiets rädsla för nya partibildningar blev en bytesvara mot socialdemokraternas intresse för gemensam valdag till riksdag och kommuner.

Nu är det dags att se över vissa författningsfrågor, anser konstitutionsutskottet. Det märkliga är dock att utskottet inte anser det befogat att i detta sammanhang ta upp spärreglerna vid val. Man hänvisar till att utskottet vid flera tillfällen avvisat tanken på att avskaffa spärregeln. Det anser jag inte vara något argument. Även om utskottet avvisat krav på en särskild utredning av denna fråga, så borde man nu kunna överlämna ärendet till den utredning man nu räknar med skall behandla valfrågor. Det kan inte vara mindre viktigt att pröva denna fråga än frågorna om mandatperiodens längd, den gemensamma valdagen etc. Vi vidhåller kravet på slopande av spärrensarna.

Låt mig erinra om att i debatten om spärrensarnas effekter ibland förekommit tankegångar om lägre spärren än den nuvarande liksom också någon form av avtrappning av effekterna vid mandatfördelning. Inte ens detta vill tydligen konstitutionsutskottet låta den väntade utredningen titta på. Det är mycket anmärkningsvärt.

Om utskottet överlämnat motionen till utredningen kunde vi ha övervägt att nöja oss med detta. Med den ståndpunkt utskottet nu intagit måste vi vidhålla motionskravet och jag yrkar bifall till motion 1978/79:237.

Betecknande för hur utskottet söker undvika ur demokratisk synpunkt viktiga frågor är ett annat ärende som förekommer på dagens föredragningslista, nämligen frågan om invandrarnas rösträtt i riksdagsval. Utskottsmajoriteten intar där en avvisande hållning till ett viktigt demokratiskt krav.

När det gäller de frågor som konstitutionsutskottet vill överlämna till den aviserade utredningen för översyn av vissa grundlagsfrågor blir det tillfälle att återkomma. Vi motsätter oss inte att såväl frågan om den gemensamma valdagen som frågan om mandattidens längd och de övriga berörda frågorna prövas i en utredning. Jag skall inte diskutera dessa frågor i dag. Det kan dock inte vara rimligt att frågor av denna art lyftes fram medan frågor som fyraprocentsspärrens avskaffande och rösträtten för invandrarna i riksdagsval avvisas. Konstitutionsutskottets ställningstagande är anmärkningsvärt. Utskottet säger sig inte vilja föregripa den kommande utredningen, men i själva verket anger man vad utredningen bör och inte bör ta upp. Även detta är ett ställningstagande.

Vissa frågor som berör riksdagens arbetsformer behandlas i betänkandet. Utskottet anser att dessa bör bli föremål för översyn och har tillsatt en särskild arbetsgrupp för detta ändamål. En viktig fråga rörande riksdagens arbetsformer är utskottens sammansättning. Den tillsatta arbetsgruppen kommer att ta upp detta problem på nytt. Nya ansträngningar bör göras inom riksdagen för att finna en godtagbar lösning på detta problem. Skulle detta

inte lyckas bör utredningen om författningsfrågorna få i uppdrag att titta även på denna fråga. Det är därför önskvärt att arbetsgruppen snarast tar sig an utskottsfrågan. Dess resultat blir avgörande för om riksdagen bör ge författningsutredningen i uppdrag att undersöka i vilka former partiernas utskottsrepresentation bäst kan säkras. Till denna fråga blir det tillfälle att återkomma, och jag har för dagen inget yrkande på den punkten.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det närmast förflutna decenniet har bl. a. inneburit ganska genomgripande förändringar av grunderna för vårt politiska liv. Det är i själva verket få perioder i vår historia som kan uppvisa en jämförbar aktivitet på det författningspolitiska området. Denna aktivitet har gett oss bl. a. så viktiga och – som jag hoppas – bestående institutioner som enkammarriksdag och ett riksproportionellt valsysteem. Men även utanför det som är närmare reglerat i regeringsform och riksdagsordning har det hänt mycket. Jag tänker på sådant som kommunreformen, den nya kommunallagen och den ökade kompetensen för landstingen. Det är således tillsammans ett mycket omfattande och betydelsefullt författningsarbete som bedrivits under senare år.

Men även om det finns anledning att tro att mycket av det som genomförts också kommer att stå sig under en lång tid, så blir vi ständigt påmind om att det alltfört finns önskemål om och utrymme för ytterligare reformer. Riksdagen har redan i ett par omgångar ändrat och byggt ut vår författning, senast nu i höst, och på en del områden – det gäller inte minst det som rör massmedia och yttrandefrihet – pågår ett omfattande utredningsarbete. Men det är också så att det finns en del inslag i vår författning som börjat ifrågasättas redan efter några års erfarenhet. Det är krav med den bakgrunden som är underlag för det betänkande från konstitutionsutskottet som nu behandlas.

Utskottets ledamöter har enats om att hemställa om en översyn av vissa bitar i vår författning. Därmed tillmötesgår utskottet krav som rests i motioner, bl. a. i en partimotion från centern, motion nr 403.

Den viktigaste av de frågor som utskottet nu anser att det är skäl att ta upp igen gäller det s. k. kommunala sambandet. Det system med gemensamma valdagar och treårig mandatperiod för såväl riksdagen som de kommunala församlingarna som vi haft sedan valet 1970 tillkom som bekant som ett slags kompromiss för att möjliggöra införandet av enkammarriksdagen. Jag skall inte här trötta med någon lång historieskrivning. Jag vill bara erinra om att den ordning som vi nu har – och som såvitt jag vet inte har någon motsvarighet någon annanstans – var något av en hjärtesak på sin tid för socialdemokraterna. Det skulle – hade man fått för sig – ovillkorligen finnas någon form av samband mellan kommunalvalen och riksdagen. Det var priset för avskaffandet av det föråldrade tvåkammerssystemet. Det var den gången många olika konstruktioner som prövades av utredningar och i den allmänna debatten. Efter många om och men blev resultatet gemensam valdag. Något samband av det slag som tidigare rådde mellan landstingsvalen

och första kammaren är det dock inte tal om. Kommunalvalen påverkar inte riksdagens sammansättning. Däremot har den gemensamma valdagen en del andra effekter.

Redan från början menade kritikerna att den gemensamma valdagen skulle vara till skada för den kommunala demokratin. De kommunala frågorna skulle komma i skymundan för rikspolitiken. De erfarenheter som vi nu har styrker de här farhågorna. Kommunaldemokratiska utredningen har i sina undersökningar kommit till samma slutsats. Det är trångt om utrymmet för kommunalpolitiken under valrörelsen. Trenden i kommunalvalen följer, även om det finns variationer, ganska troget utslaget i riksdagsvalet. Samtidigt är det så att de frågor som kommuner och landsting har att handlägga har blivit allt fler och alltmer omfattande. Redan detta ger goda skäl för att valen frikopplas från riksdagsvalen. Någon risk för att det skulle saknas underlag för fristående kommunalval finns inte. Ur demokratisynpunkt är det naturligtvis av största vikt att de kommunala frågorna verkligen blir ventilerade i valrörelsen. Det är ju på grundval av partiernas agerande i dessa frågor som väljarna skall ta ställning i kommunalvalen. Hos kommunalpolitiker inom olika partier finns det också – det är åtminstone min erfarenhet – ett utbrett missnöje med den nuvarande ordningen. De tycker med rätta att de har för små möjligheter att komma ut med sina viktiga frågor.

Mandatperiodens längd hänger nära samman med frågan om valen. Tre år bestämde man sig för av det skälet att det annars skulle gå för lång tid mellan allmänna val. Om vi löser upp den gemensamma valdagen bör vi också kunna lägga på något år på mandattiden. Det tror jag såväl rikspolitiken som kommunalpolitiken skulle tjäna på.

Utskottet tar inte ställning i sak i denna eller andra frågor som utskottet menar skall ingå i utredningspaketet. Men jag tror personligen att besvikelsen skulle bli stor om utredningsarbetet inte leder fram till förändringar. Och om jag har tolkat stämningen rätt så finns det numera goda skäl att tro på ett positivt utredningsresultat under betydande enighet. Redan det eniga utskottsbetänkandet är ett tecken på att denna förhoppning inte bör sakna grund.

Några av de övriga frågor som berörs i betänkandet och ingår i utskottets utredningskrav går jag förbi. De knyter an till den här större frågan, men de är enligt min mening inte av samma dimension som det frågekomplex som jag nu kortfattat berört.

Men det finns en fråga som jag gärna vill säga något om, och den gäller riksdagens arbetsformer. Vi vet ju alla att arbetsformerna här i riksdagen inte är tillfredsställande. Och vi vet alla hur besvärligt det är att få till stånd en rationell arbetsplanering över riksmötet som helhet. Vi är också väl medvetna om hur svårt det är under långa tider av året att få utrymme för det politiska arbete utanför det här huset som är en självklar del av vårt uppdrag. Dessa frågor behandlas utförligt i en motion som jag och några partikamrater väckt. motion nr 402.

En grundläggande orsak till bristerna i riksdagens arbetsformer är enligt

vår mening att omläggningen av riksdagsåret egentligen inte fullföljts. Omläggningen är i allt väsentligt enbart formell. Exempel på detta är att budgeten inte läggs när riksdagen börjar. Någon allmän motionstid finns inte heller. Budget och motionstid kommer i stället mitt i riksdagsåret, dvs. i januari. Denna märkliga ordning medför att vi tvingas skjuta ärenden från ett riksmöte till ett annat, att vi får dubbelarbete genom att motioner som behandlas i november och december kommer igen i januari och att vi får en alldeles orimlig anhopning av ärenden till vissa delar av riksdagsåret, främst i april och maj. I motionen har vi ingående redovisat en rad andra brister med den nuvarande ordningen. Vi har också redovisat hur vi menar att riksdagsåret borde läggas upp för att möjliggöra en vettig planering, som ger utrymme för såväl ett rationellt riksdagsarbete som för utåtriktade kontakter med partimedlemmar och väljare i övrigt.

Vi har från centerns sida i utskottet inte fått full resonans i klartext för våra preciserade förslag. Men jag noterar att vi åtminstone fått en öppning. Den utredning som utskottet beställer skall ha att överväga tidpunkten för valen till riksdagen. I det sammanhanget säger utskottet att utredningen bör vara oförhindrad att behandla frågan om vilken verkan tidpunkten för valen får på årsrytmen i riksdagsarbetet och riksdagens arbetsformer i övrigt. Om utredningen skall ta sig an den uppgiften på allvar blir det nog svårt att komma förbi de förslag som vi har fört fram i vår motion.

För att behandla mera begränsade frågor som rör riksdagens arbetsförhållanden har utskottet dessutom tillsatt en särskild arbetsgrupp. Det är min förhoppning att denna arbetsgrupp skall kunna komma med en hel del nyttiga initiativ så småningom. Men man bör kanske påpeka att ramen är ganska trång så länge vi behåller den nuvarande ordningen i stort.

Herr talman! Några motioner från bl. a. vänsterpartiet kommunisterna avstyrker utskottet, som framgick av Nils Berndtsons anförande. Det gäller bl. a. ett par yrkanden om republik. Utskottet har härvidlag inte funnit anledning att frångå den ståndpunkt som riksdagen intog vid 1974 års författningsreform och som sedan upprepats några år i rad. Jag vill tillägga att något folkligt tryck att ändra på statskicket har jag, till skillnad från Nils Berndtson, inte upplevt.

Utskottet avstyrker också en motion från vpk som kräver att spärrarna vid valen till riksdag och landsting skall tas bort. Denna fråga har vi debatterat utförligt här i kammaren flera gånger tidigare. Jag har i tidigare debatter i detalj motiverat min ståndpunkt i frågan. Vi vet hur man har det i parlamenten i de länder där man har en mycket låg spärr eller ingen spärr alls. Partisplittringen är besvärande stor. Det är också detta argument som utskottet anför som skäl för avslag på vpk:s motion.

Herr talman! Jag vill sluta med att säga att jag är glad över att utskottet enats om de utredningskrav som är huvudmomentet i det här betänkandet. Jag hoppas att utredningen snabbt skall komma i gång och kunna arbeta så att det blir möjligt för riksdagen att ta ställning till de grundlagsändringar som kan krävas redan under innevarande mandatperiod.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Konstitutionsutskottet avvisar två viktiga motioner – dubbla motioner om statskicket och en motion om reglerna för val till riksdagen – men utskottets ordförande ägnar bara några få ord åt de här tinget. Han känner inget folkligt tryck! Ja, det beror naturligtvis också på var man vistas. Men nog finns det väl ett folkligt tryck att varje röst skall ha lika värde i val! Har inte Bertil Fiskesjö upplevt det bör han nog lyssna litet mera på hur människorna ställer sig i demokratiska frågor.

Det finns också en effekt av det här spärrsystemet som jag trodde att Bertil Fiskesjö åtminstone skulle kunna vara öppen för att diskutera, nämligen att några få röster kan avgöra om ett parti får noll eller 14 mandat. Men inte ens det vill tydligen konstitutionsutskottet syssla med. Om det nu inte finns något "folkligt tryck" när det gäller republikfrågan, kan det möjligen sammanhålla med den kompakta opinionsbildning som i detta land bedrivs för kungahusets bevarande.

Jag har inför en tidigare debatt i denna kammare samlat material om den fördumningspropaganda som förekommer kring kungahuset. Jag skall inte upprepa den redovisningen i dag, även om jag har den tillgänglig. Det skulle nog vara nyttigt för riksdagens konstitutionsutskott att se på låt oss säga en årgång av Svensk Damtidning eller Hänt i Veckan. Jag tror att även Bertil Fiskesjö efter en sådan genomgång skulle ha svårt att förneka monarkins ideologiska roll i kampen mot demokrati och jämställdhet.

Ett faktum är ändå att monarkin har syftet att dölja de verkliga problemen för människorna. Man försöker förgylla överklassens livsstil. Kungahuset används i ett syfte, som måste strida mot varje strävan till demokrati och jämlikhet. Fattar inte konstitutionsutskottets ordförande den problematiken, är jag litet oroad över debatten.

BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Formuleringen "folkligt tryck" använde jag om kravet på republik. Jag framhårdar i min uppfattning att det inte finns någon uttalad opinion för en ändring av statskicket. Tvärtom tror jag att det är i sin nuvarande form accepterat i mycket breda befolkningsskikt. Jag kan allmänt hålla med Nils Berndtson om att mot dumheten, som han också kom in på i sitt anförande, kämpar vi i olika sammanhang ofta förgäves.

Spärrfrågan, som naturligtvis har litet andra dimensioner, kan man inte bara vifta bort genom att hänvisa till den grundläggande principen att alla röster skall ha samma värde. Så är det ju i princip i vårt valsysteem – i ännu högre grad nu än tidigare, eftersom vi har fått ett riksproportionellt system med utjämningsmandat. Det är väldigt viktigt att se till att demokratins arbetsvillkor blir sådana att man inte riskerar att det demokratiska systemet trasslas sönder inifrån.

Jag refererade till de länder som har en låg spärr eller ingen spärr alls. I det senare fallet känner jag till bara ett land, nämligen Holland. Nils Berndtson och jag hade förmanen att få göra en studieresa dit för några år sedan. Vi kunde då konstatera att det i Hollands andra kammare fanns 14 politiska

partier. Många av dem var mycket små. Detta försvårar naturligtvis det parlamentariska arbetet på ett anmärkningsvärt sätt. Jag erinrar mig att man vid ett tillfälle höll på att lösa en regeringskris under hela sex månader.

Israel har en enprocentsregel. Också där finns en mängd partier. I vårt grannland Danmark har man en tvåprocentsregel. Före det senaste valet fanns det i det danska folketinget fem partier, som hade mindre än 4 % av valmanskåren bakom sig. Exempel av detta slag är det angeläget att hålla i minnet, när man diskuterar frågan om spärrar.

NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Rösterna har lika värde så snart det parti man har röstat på har uppnått 4 % av valmanskåren, dvs. i runt tal 200 000 röster. Men under den siffran förlorar ju rösterna det lika värdet, och det är den problematiken som utskottet undviker att diskutera. Är detta verkligen en rimlig ordning?

Nu tror jag inte heller att det går att undvika olika *partibildningar* med hjälp av valspärrar, utan det är ju en politisk fråga huruvida det uppstår nya partier i vårt samhälle.

Bertil Fiskesjö upprepade att det finns inget folkligt tryck när det gäller övergång från monarki till republik. Jag har pekat på ett skäl till att det trycket inte märks, i varje fall inte i vissa tidningar. Jag vill tillägga att jag tycker att Bertil Fiskesjö och konstitutionsutskottet motverkar möjligheterna till ett sådant folkligt tryck.

Ni borde vara litet mer konsekventa i den här frågan. När får vi se Bertil Fiskesjö eller andra ledamöter av konstitutionsutskottet, som slår vakt om demokratin, dra konsekvenserna exempelvis i en valrörelse? När får vi höra er säga till väljarna att ni värnar om demokratin och att ett viktigt inslag i demokratin är att ha en kung av den rena evangeliska läran som den uttrycks i augsburgiska bekännelsen, att prinsar av det kungliga huset skall uppfödast i samma lära, osv.? Det står ju så i successionsordningen.

Jag kan möjligen tänka mig utskottets moderater i den rollen, kanske t. o. m. iförda frack, men hur länge skall socialdemokrater, folkpartister och centerpartister fortsätta med detta hycklande? Ni talar om demokrati och jämställdhet, men ni slår vakt om en odemokratisk institution som kungahuset.

HANS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottet föreslår i sitt betänkande nr 32 att en utredning skall tillsättas för att se över vissa författningsfrågor. Det gäller möjligheterna att anordna nyval till riksdagen under löpande mandatperiod och de därmed sammanhängande frågorna om mandatperioden och samordning mellan de rikspolitiska och de kommunala valen. Det gäller också frågan om reglerna vid regeringsbildningen.

Det är ett enigt utskott som nu förordar att dessa frågor skall ses över. Utskottet säger inte särskilt mycket i betänkandet om vad översynen bör syfta till och varför det är nödvändigt att redan nu, så snart efter den

Torsdagen den
13 december 1979

*Författningsfrågor
m. m.*

genomgripande författningsreformen, på nytt ta upp dessa frågor. Jag skall därför något redogöra för de överväganden som enligt den socialdemokratiska gruppen motiverar en ny utredning av dessa frågor.

Det finns, herr talman, något förenklat två principiellt skilda synsätt på författningens roll för det politiska livet. Enligt det ena synsättet, som dominerar i Storbritannien, krävs inte någon mer detaljerad och sammanhängande författning. Genom praxis växer ett konsekvent och någorlunda systematiskt författningskomplex fram även utan skrivna regler.

Enligt det andra synsättet, som präglar den nya författningen i vårt land, bör den skrivna grundlagen vara så utformad att spelreglerna för det politiska arbetet är väl definierade och möjliga att följa.

Före 1974 års författningsreform hade vi en situation någonstans mitt emellan dessa ytterligheter. Vi hade en skriven författning. Den var lappad och lagad och ändrad många gånger om under årens lopp. Men i sina huvuddrag, t. ex. beträffande maktdelningsystemet, var den oförändrad sedan 1809. Utvecklingen hade på många sätt passerat grundlagen. Den kunde inte tillämpas efter sin bokstav.

Målsättningen för författningsarbetet under 1950- och 1960-talen var inte att åstadkomma en ny författning i den meningen att praxis t. ex. beträffande parlamentarismen skulle i grunden förändras. Målsättningen var i stället att skapa en författning som speglade den praxis som vuxit fram och att modernisera de regler som uppfattades som centrala i ett parlamentariskt system. Tanken var att författningen därefter skulle spegla verkligheten och kunna tillämpas efter sin bokstav. De viktigaste förändringarna mellan 1809 års regeringsform och den nya grundlagen var att vi fick parlamentarismen konsekvent genomförd och att vi därmed också fick ett modernt enkammar-system.

Det är uppenbart att med ambitionen att författningen skall kunna tillämpas efter sin bokstav följer ett större behov av att utvärdera reglerna och anpassa dem till vad utvecklingen i samhället kräver.

För min del ser jag inte nu någon anledning att dra i gång en övergripande och allomfattande författningsöversyn. Vad som krävs i dag är just sådana justeringar som även konstitutionsutskottet förutsåg skulle bli nödvändiga när utskottet 1973 tillstyrkte förslaget till en ny författning. Av vad jag här sagt följer också att jag inte räknar med att vi i dag ser inledningen till ett nytt 20-årigt utredande på detta område. De begränsade frågor som det nu gäller bör vara möjliga att klara av under den innevarande mandatperioden.

Jag tror också att det är viktigt att så kan ske. För även om författningsutredningen och grundlagberedningen gjorde ett bra arbete så har utvecklingen under 1970-talet visat att den långa perioden av stabila majoritetsförhållanden i riksdagen ersatts av en situation med större rörlighet och därmed större krav på det parlamentariska systemet. Samtidigt tyder allt på att vi nu är på väg in i en tid som kommer att kräva mer av handlingskraft och planmässighet i det politiska livet än någonsin. Utvecklingen av världsekonomin, energikrisen, rovdriften på ändliga naturresurser, miljöfarorna, kapitalbildningen, är bara några exempel på frågor som kommer att kräva en

handfast och planerad politik i framtiden. Vi har inte – lika litet som något annat land – råd att möta 1980- och 1990-talens problem med författningsregler som i vissa lägen kan bidra till handlingsförlamning och politisk splittring.

Nu är det, herr talman, naturligtvis inte så att man i en parlamentarisk demokrati kan garantera handlingskraftiga regeringar och konsekvens i den förda politiken enbart genom författningsbestämmelser. Av avgörande betydelse är också förhållandet mellan de politiska partierna och mellan partierna och intresseorganisationerna, inte minst på arbetsmarknaden. Men blockpolitiken och de samarbetsvägrigheter som följer av denna är inte ämnet för dagens debatt. De frågorna får vi många andra tillfällen att diskutera.

Men så mycket är klart att även författningsreglerna har betydelse för möjligheterna att få till stånd regeringar som kan ta det ansvar för samhällsutvecklingen som väljarna har rätt att kräva i ett representativt system. När vi nu skrivit in parlamentarismens princip i författningen måste vi se till att reglerna inte är så utformade att de i sig försvårar bildandet av handlingskraftiga regeringar eller försvagar regeringens maktens möjligheter. Det är en traditionell socialdemokratisk tanke att det moderna välfärdssamhället förutsätter starka regeringar. Den tanken har gått som en röd tråd genom Tage Erlanders författningspolitiska anföranden genom åren. Och kravet på starka regeringar är i dag som sagt minst lika aktuellt som någonsin tidigare.

Jag skall fortsättningsvis, herr talman, beröra tre problem som utredningen får i uppdrag att studera och som jag bedömer som centrala. Det gäller reglerna för regeringsbildningen, upplösningensinstitutet och den gemensamma valdagen.

När det gäller regeringsbildningen är det viktigt att reglerna är neutrala och inte försvårar bildandet av vare sig majoritets- eller minoritetsregeringar. De nuvarande reglerna präglas av en misstro mot talmannens objektivitet vid utscendet av statsministerkandidat. Det förslag som talman kommer fram till måste godkännas av riksdagen. Och med den utformning som omröstningsreglerna fått så krävs att partierna i vissa lägen åtminstone passivt, genom att lägga ned sina röster, stöder ett parti som man nyss i en valrörelse på olika sätt bekämpat.

En sådan ordning bidrar inte till att underlätta regeringsbildningen i oklara parlamentariska lägen. Den ställer däremot stora krav på partiernas förmåga att opinionsmässigt inför väljarna försvara subtila överväganden som inte gäller politikens innehåll utan enbart de parlamentariska spelreglerna. Jag tror för min del att den därmed också vid sidan av andra krafter som verkar i det moderna masskommunikationssamhället bidrar till att förstärka bilden av politiken som ett taktiskt spel.

Nu skulle vi naturligtvis kunna bära detta om det var nödvändigt för att garantera att statsministerkandidaten och den regering som han avser att bilda har riksdagens förtroende så långt att den åtminstone tolereras av riksdagen. Men en sådan garanti har vi redan genom möjligheten att kräva

misstroendeförklaring. Därför tror jag, herr talman, att vi kan avvara de fyra omröstningarna om talmannens förslag till statsminister.

Även i ett annat avseende finns det anledning att se över de parlamentariska spelreglerna. Jag tänker då på möjligheten att utlysa nyval till riksdagen. I regeringsformen finns inskriven en sådan möjlighet för regeringen att lösa en konflikt med riksdagsmajoriteten genom att upplösa riksdagen. Men här har vi ett exempel på att vi sannolikt skapat en ny fiktion i författningen. I praktiken är det nästan omöjligt för regeringen att utnyttja denna upplösningsrätt.

Det finns två anledningar till detta. Först och främst leder de regler som vi har för valförfarandet till att det går tre månader mellan beslutet att utlysa nyval och valdagen. I regeringsformen anges att tre månader är maximitiden för att förbereda valen, men i praktiken är det t. o. m. tveksamt om det av hänsyn till tidsreglerna för anmälan av kandidater, förtdösröstning osv. är möjligt att klara det under denna tid. Om vi till detta lägger att nyvalet kan leda till ett behov av förhandlingar mellan partierna om regeringsbildningen, så är det uppenbart att landet i samband med ett upplösningsval kan bli utan en fungerande politisk ledning under en alltför lång tid.

Detta stod klart för många under regeringskrisen 1978. När de borgerliga då visade sig oförmögna att bilda en handlingsduglig majoritetsregering, var vi från socialdemokratins sida visserligen beredda att ta ansvaret och utlysa nyval. Men vi var samtidigt på det klara med att de stora och ekonomiskt viktiga besluten, t. ex. om varvens framtid, om stålindustrin m. m., motiverade att andra, ur parlamentarisk synvinkel sämre lösningar prövades så långt det över huvud taget var möjligt.

Ytterligare ett argument mot ett upplösningsval efter den borgerliga trepartiregeringens sammanbrott var att den nyvalda riksdagen inte skulle ha fått mer än ett knappt halvårs arbetstid fram till nästa riksdagsval. Med det behov av planmässighet och konsekvens som krävs av politiken i en svår tid hade denna tidsperiod varit alltför kort. Det är uppenbart att tiden fram till nästa val nästan alltid kommer att te sig som alltför kort när vi har fasta valdagar och treåriga mandatperioder. Ett extraval och en valrörelse innebär för mycket av administrativa och ekonomiska ansträngningar och av politisk blockering av t. ex. riksdagsarbetet för att denna lösning skall tillgripas när resultatet får så begränsad varaktighet.

Att vi saknar ett reellt upplösningsinstitut är en allvarlig brist. Med en möjlighet att upplösa riksdagen och utlysa nyval kan sådana extremt minoritetsparlamentariska situationer som vi upplevde under våren lättare undvikas. Upplösningsinstitutet blir ett instrument i regeringens hand. Med upplösningsshotet hängande över sig blir oppositionen mer alert och ansvarsfull. Viljan att motarbeta en regering med osäkert riksdagsstöd måste balanseras mot risken av ett nyval vid olämplig tidpunkt. I vissa lägen kan den möjligheten sannolikt också bidra till att stärka sammanhållningen och därmed handlingskraften i en koalitionsregering.

För att komma till rätta med de här bristerna har jag i en debattartikel under hösten föreslagit att vi skall pröva möjligheten att gå över till rörliga

mandatperioder i riksdagen, dvs. att en fullständig ny mandatperiod alltid skall börja löpa efter ett nyval. Med en sådan ordning får nyvalsmöjligheten en helt annan aktualitet än den har i dag.

Herr talman! Jag tror inte att vi med rörliga mandatperioder kommer att få en mängd upplösningssval med korta mellanrum. Men jag tror att nyvalsmöjligheten redan som en potentiell möjlighet kan vara ett instrument i regeringens hand som behövs i en framtid när inte minst på grund av valsystemet oklara parlamentariska situationer hotar att bli långt vanligare än tidigare. En övergång till rörliga mandatperioder aktualiserar ett antal frågor som måste övervägas i den kommande utredningen. Tiden för att anordna nyval måste förkortas. Dessutom måste ett antal administrativa problem för valmyndigheterna och för partierna studeras. Men dessa tror jag att vi kan lösa. Allvarligare är kanske att det kan vara svårt att förena rörliga mandatperioder med den gemensamma valdagen. Jag skall därför avslutningsvis något beröra även denna fråga.

Den gemensamma valdagen kom till som en kompromiss som var nödvändig för att åstadkomma enighet om enkammarreformen. Från socialdemokratiskt håll var vi länge skeptiska till att lösa frågan om det kommunala sambandet genom en gemensam valdag. Vi var oroliga för att de kommunala frågorna då skulle få svårare att konkurrera med de rikspolitiska i valrörelsen. Vi förespråkade därför andra valtekniska lösningar men accepterade i slutskedet som en kompromiss att lägga alla valen samtidigt.

En starkt bidragande orsak till att vi gjorde detta var att den gemensamma valdagen löste ett problem med fristående kommunalval som då och än i dag måste betraktas som allvarligt. Vad jag tänker på är den situation som uppstår om man har ett kommunalval där de rikspolitiska frågorna kommer att dominera i själva valrörelsen trots att valet inte gäller riksdagen. Det ligger nära till hands att fråga sig hur valrörelsen skulle ha sett ut om vi hade haft kommunalval i september 1978 mitt under regeringen Fälldins beslutskramp i kärnkraftsfrågan. Ingen kan på allvar föreställa sig annat än att kommunalvalet då skulle ha kommit att domineras av energipolitiken. Erfarenheterna från höstens val i Norge pekar i samma riktning. Om valrörelserna i fristående kommunalval får en inriktning på rikspolitiska spörsmål uppstår en klyfta mellan valrörelsens innehåll och valets konsekvenser. Ett regeringsparti som går försvagat ur en sådan kommunal valrörelse kan få svårigheter att föra sin politik på riksnivå, mötas av krav på regeringens avgång, nyval osv.

Med den gemensamma valdagen kan aldrig någon oklarhet på detta sätt om valresultatets egentliga innebörd uppstå. Detta är en klar fördel med de gemensamma valen. Genom att valen sker samtidigt har väljarna möjlighet att splittra sina röster mellan olika partier. Hänsynen till rikspolitiken behöver därför inte påverka valet till kommuner och landsting. Erfarenheten visar också att väljarna i allt större utsträckning utnyttjar dessa möjligheter.

När det gäller risken för att de kommunala frågorna skall utkonkurreras av rikspolitiken har vi i dag statsvetenskapliga undersökningar genomförda på

uppdrag av kommunaldemokratiska kommittén som belyser detta. Mitt intryck av dessa undersökningar är att vi överdrivit farhågorna. Erfarenheterna av den nya ordningen är bättre än vad vi hade anledning att vänta oss.

* Den kommunaldemokratiska kommittén har studerat vad som hänt med de lokala valrörelserna och med partipolitiseringen inom kommunalpolitiken under 1970-talet. De här studierna visar att kommunalpolitiken vitaliserats under denna tid. Det finns i dag mer av offentligt redovisade alternativ i kommunfullmäktige, och partierna gör större ansträngningar än tidigare i valrörelsen för att föra ut lokala partiskiljande frågor. Lokalradion och lokalpressen har en väsentligt mer omfattande bevakning än tidigare av kommunalpolitiken. Kommittén konstaterar för sin del att det här är en effekt av att kommunindelningsreformen skapat större, politiskt mindre homogena kommuner, som samtidigt har resurser att ta ett större ansvar för den samhällsservice som berör människorna mest i vardagslivet. Den kritik från borgerligt håll som alltsedan författningsreformen framförts för att den nya ordningen skulle skada den kommunala demokratin får inget stöd i dessa forskningsresultat. Tvärtom tycker jag som sagt att när kommunalpolitiken utvecklats på detta sätt under den tid vi tillämpat systemet med gemensam valdag, så var de farhågor som även vi hyste för den kommunala demokratin överdrivna. Och jag ser i dag inte heller någon anledning att från kommunaldemokratiska utgångspunkter ifrågasätta den gemensamma valdagen. Men samtidigt tycker jag att kommunaldemokratiska kommitténs undersökningar visar att den kommunala självstyrelsen i dag är så stark att man inte på samma sätt som på småkommunernas tid behöver befara ett lågt intresse för fristående kommunalval från väljarnas sida.

Slutsatsen av allt detta blir att om det av hänsyn till andra viktiga författningspolitiska lösningar visar sig önskvärt eller nödvändigt att ersätta den gemensamma valdagen med skilda valdagar, så bör man kunna överväga detta utan att därmed riskera att de kommunala valen förlorar i betydelse och intresse. Men hänsynen till den kommunala demokratin kan knappast, som man brukar hävda från borgerligt håll, självständigt motivera att valdagarna skiljs åt.

Herr talman! Det här var några olika synpunkter på det utredningskrav som konstitutionsutskottet i dag föreslår riksdagen att ställa sig bakom. Det rör sig om ett antal partiella förändringar som alla måste ske med syftet att förbättra förutsättningarna för handlingskraft och konsekvens i det politiska arbetet. Tage Erlander brukar med hänvisning till erfarenheterna från 1920-talets minoritetsregeringar påpeka att det är ingenting som är så allvarligt för politikens anseende som handlingsförlamade och svaga regeringar. När väljarna upplever politiker och partier som oförmögna att hantera viktiga dags- och framtidsfrågor, då växer politikerförakt och främlingskap inför politiken. Den nya författningen är i långa stycken ett ändamålsenligt regelsystem för politiken. Syftet med den nya utredningen kan därför begränsas till att rätta till de brister som i vissa lägen kan bidra till

att skapa onödiga svårigheter för det politiska systemets handlingsmöjligheter.

Herr talman! Jag yrkar i alla delar bifall till konstitutionsutskottets hemställan i dess betänkande nr 32.

BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon träta med Hans Gustafsson, eftersom jag inte vill riskera att vi på det här stadiet hamnar i onödiga läsningar. Vi är ju ense om vilka frågor som skall utredas, om att utredningsarbetet bör komma i gång och om att det är angeläget att det går undan. Jag skall emellertid göra några kommentarer i marginalen.

När man hör socialdemokraterna tala om starka regeringar, får man en känsla av att de med starka regeringar menar socialdemokratiska regeringar. I den dagsaktuella situationen är det utan tvivel så att vi har en majoritetsregering, även om majoriteten är knapp. En socialdemokratisk regering skulle vara en utrerad minoritetsregering och således en mycket svag regering.

Jag var ett slag litet ängslig för att Hans Gustafssons utsvävningar på den här punkten skulle leda till ett ifrågasättande av det proportionella valsystemet, men så blev det dess bättre inte. Jag är övertygad om att det proportionella valsystemet har kommit för att stanna. Vi får acceptera det utslag som valet ger, och regeringsfrågan får ordnas på grundval av valutslaget.

Det finns naturligtvis saker som kan diskuteras vad gäller formerna omkring regeringsbildningen, men Hans Gustafssons beskrivning av hur författningen har fungerat på den punkten var inte rättvisande. Sanningen är ju att det vid de regeringsbildningstillfällen vi har haft sedan den nya författningen kom till har visat sig att regeringsbildningen har kunnat klaras av med en utomordentlig snabbhet, inte minst om man jämför med vad som är vanligt i de flesta andra länder. Systemet har alltså, tvärt emot vad kritikerna säger, fungerat alldeles utomordentligt väl. Detta bör vi hålla i minnet, när vi värderar reglerna.

Vad gäller frågan om flytande mandatperioder och ökade möjligheter för regeringen att använda upplösningsinstitutet bör vi kanske komma ihåg att det här handlar om något som hör intimt samman med det engelska tvåpartisystemet. Jag hinner inte nu utveckla resonemanget kring varför det är på det sättet. Jag skall bara peka på en av nackdelarna med en övergång till den engelska modellen: löpande mandatperioder och ett flitigare användande av upplösningsinstitutet blir ett instrument i regeringens hand. Genom att välja lämplig tidpunkt kan en sittande regering säkerställa sitt regeringsinnehav period efter period. Som det nu är faller giljotinen vare sig den sittande regeringen önskar det eller ej.

HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Författningen är skriven för regeringar över huvud taget. Om Bertil Fiskesjö vill dra en parallell mellan starka regeringar och socialdemo-

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

Författningsfrågor
m. m.

kratiska regeringar, så har jag ingenting att erinra mot det, men jag drog inte någon sådan parallell i mitt anförande. Det råder inga delade meningar om att vi skall acceptera det utslag som sker vid valet, och jag vet inte att någon har krävt någonting annat.

Bertil Fiskesjö sade att det har gått att bilda regeringar med en utomordentlig snabbhet. Jag har heller inte berört den frågan. Jag var i stället inne på tidsperspektivet i samband med ett nyval och de svårigheter som sammanhänger med det. Det är inte säkert att regeringsbildningarna hade skett på samma sätt, om förutsättningarna för ett nyval varit bättre än vad de är f. n.

Slutligen tog Bertil Fiskesjö upp frågan om rörliga mandatperioder och menade att ett sådant system skulle bli till ett instrument i regeringens hand som kunde leda till att man så att säga alltid hade samma regering, eftersom regeringen skulle kunna välja tidpunkten för nyval efter vad som passade den bäst. Det är inget nytt argument. Jag har hört och läst om sådana argument tidigare. Därför har jag inför den här debatten gått igenom erfarenheterna från England under efterkrigstiden. Jag skall inte i detta inlägg redovisa siffrorna från England – jag har dem med mig här – men det går uppenbarligen inte att av erfarenheterna från den engelska parlamentarismen med rörliga mandatperioder få något stöd för tanken att regeringens rätt att utlysa nyval skulle ha använts på ett sådant sätt att man hade säkrat möjligheterna för en politisk meningsriktnings företrädare att behålla regeringsmakten. Tvärtom visar statistiken tydligt att det i det engelska parlamentet har varit en rimlig växling vid makten och att mandatperioderna i genomsnitt varat i fyra år.

ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! När vi behandlade rättighetsskyddsutredningens förslag i våras trodde många att det var dags för en paus i grundlagsstiftningsarbetet. Rättighetsskyddsutredningen löste många av de kvarvarande problemen från det omfattande arbete med att ersätta vår gamla författning med en ny som ägt rum under de båda senaste decennierna. Sedan årets val har emellertid politiska öppningar skapats för att ytterligare bearbeta några omdiskuterade frågor i anslutning till vår nuvarande författning. Jag hälsar detta med stor tillfredsställelse.

Konstitutionsutskottet har i sitt betänkande nr 32 bl. a. följt upp regeringens förklaringens besked om att överläggningar bör komma till stånd mellan riksdagens partier i syfte att lösa vissa författningsfrågor. Det gäller bl. a. den gemensamma valdagen, mandatperiodernas längd, fasta eller rörliga mandatperioder, upplösningensinstitutet och regeringens arbetsformer.

Om sakfrågorna skall jag här inte säga något, herr talman, av det enkla skälet att jag anser det vara mindre välbetänkt att i dag skapa lösningar och att motionera partiernas käpphästar i författningsfrågorna. Jag tycker att det räcker med den uppvisning i manegen som har ägt rum här under den senaste halvtimmen. Det är i själva verket så, herr talman, att konstitutionsutskottets

betänkande är enhälligt. Utskottet har kommit fram till att man utan eget ståndpunktstagande i sak velat initiera lösandet av vissa konkreta frågor. Jag vill därför inte här komma med några pekpinnar, och jag tycker inte att vi i dag skall binda partierna vid några speciella lösningar. En förutsättning för att vi skall lyckas med att inom denna mandatperiod, alltså i praktiken inom ca två år, komma fram till ett beslut om ett vilande grundlagsförslag är att vi inte nu binder oss. Detta arbete kommer således att ske under mycket stark tidspress, och det försvårar saken ytterligare.

Jag vill emellertid slå fast att en förändring av vår författning rimligtvis bör ske enligt den tradition som vi har försökt utbilda i Sverige de senaste åren, nämligen under största möjliga samförstånd. Det förtjänar också påpekas i sammanhanget att vi nu – fr. o. m. årsskiftet – får en ny grundlag, som gör det möjligt för en minoritet i denna kammare att driva frågor om ändring av våra grundlagar till beslutande folkomröstning. Detta utgör en stark garanti för att en majoritet icke försöker påtvinga en minoritet förslag som minoriteten finner djupt oacceptabla.

Jag skall alltså, som jag sade, avstå från att diskutera sakfrågorna. Inte heller tycker jag det finns någon anledning att nu diskutera vems förtjänsten är att viktiga frågor som borde ha lösts tidigare slutligen kommer upp eller vems felet är att detta har fördröjts. Det finner jag mindre meningsfullt.

Jag vill emellertid också fästa kammarens uppmärksamhet på den arbetsgrupp som tillsatts av konstitutionsutskottet för att se över riksdagens arbetsformer. Utvecklingen har under senare år klart visat att här behövs konkreta åtgärder. Det krävs kraftåtgärder. Den tidigare översynsutredningen var inte berget som födde en rätta – den födde nämligen inte ens en rätta. Dess förslag var sådana att de icke påverkade den här kammarens arbete i någon som helst utsträckning. Vår tidigare talman Henry Allard påpekade i sitt avslutningstal i våras att det nu är dags att vidta konkreta åtgärder. Det är att hoppas att arbetsgruppen och därefter talmanskonferens och kammare verkligen vidtar de kraftåtgärder som behövs för att arbetet skall löpa smidigare.

Får jag avslutningsvis till herr Berndtson – som gjorde sitt vanliga inlägg om monarkin och menade att den ledde till en fördumning i samhället samt angav ett exempel – bara säga: Hellre en fördumning i Svensk Damtidning än en förgudning i Pravda när det gäller statschefen!

NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag skulle kunna ge Anders Björck betydligt fler exempel på den fördumningsprocess som pågår och där kungahuset utnyttjas, men jag menar att det nog inte leder till någon förändring av Anders Björcks synsätt i alla fall.

Faktum är naturligtvis att monarkin tjänar de syften som Anders Björck och högern alltid har företrätt, och det har inte främst varit demokrati och jämställdhet.

ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon monarkidebatt här, men eftersom vi ständigt har samma motioner från vänsterpartiet kommunisterna, tar detta faktiskt upp en hel del av kammarens tid.

Om det nu vore på det sättet att vpk hade något folkligt stöd för sin linje i monarki-republikfrågan – herr Berndtson har ju talat om folkligt stöd i sitt anförande i dag – förstår jag inte varför han inte försöker driva frågan till folkomröstning. Jag har dock inte märkt några sådana krav från vpk. Och det begriper kanske var och en i kammaren – utom möjligen vpk-ledamöterna – hur en sådan folkomröstning skulle utfalla.

NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Förmodligen var detta det hittilldags sämsta argumentet i debatten om monarki eller republik, när Anders Björck återopade att det här tar upp tid för kammaren. Kan verkligen inte frågan om statsskicket vara värd att ägna tid i kammaren? Jag tycker att den är det.

Vi anser att det borde finnas underlag för att nu fatta ett beslut om övergång till republik, med den sammansättning som finns i riksdagen, om olika partier följde sina partiprogram. Därför har vi heller inte ansett det behövt att gå ut i en folkomröstning – men gärna det!

Får jag också svara Anders Björck på den andra frågan, som hör samman med kammarens arbete och där han anser att den utredning som i våras tillsattes var berget som inte ens födde en rätta: Jo, *en* rätta födde ändå det där berget, nämligen ett försök att lösa utskottsfrågan. Men den rätten avlivade de borgerliga partierna efter valet i höst.

ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Att vpk sitter i råttfällan är inte moderata samlingspartiets fel. Det beror bl. a. på att väljarna inte har gett er så många mandat att ni enligt riksdagsordningen är tillförsäkrade utskottsplacering.

Sedan vill jag bara med tillfredsställelse notera att vi uppenbarligen får en förändring av vpk:s inställning i monarkifrågan i så måtto att man är beredd att gå ut och kräva en folkomröstning i ämnet. Jag noterar detta med glädje och hyser ingen oro för hur det folkliga stödet i frågan om monarkin kommer att se ut. Om herr Berndtson har några andra tankar på den punkten kommer det att bli ett mycket smärtsamt uppvaknande för honom, om en sådan folkomröstning kommer till stånd.

Talmannen anmälde att Nils Berndtson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Sedan nu även Anders Björck lämnat manegen med sina käpphästar skall jag be att få redovisa några synpunkter på grundlagsutredningen.

För det första gäller det mandatperiodens längd. Vid det här laget börjar

det bli en rätt allmän uppfattning att tre år är en alltför kort mandatperiod, både på riksplanet och på den kommunala nivån. En regering måste ha en viss tid på sig för att driva den politik som den har fått väljarnas stöd för. En förlängning av mandatperioden är därför motiverad.

För det andra gäller det frågan om den gemensamma valdagen. Folkpartiet har aldrig varit någon entusiastisk tillskyndare av den konstruktionen, och i vårt partiprogram från 1972 står det också inskrivet att den gemensamma valdagen bör avskaffas. Det betänkande som snart kommer från den kommunaldemokratiska kommittén pekar också på att de kommunala frågorna lätt kommer i skymundan. En lång rad motioner från folkpartiets sida har krävt just den översyn av den gemensamma valdagen som nu kommer till stånd.

För det tredje gäller det vissa frågor kring extraval. För vår del ser vi inte några större fel på de regler som nu gäller, och vi ställer oss ytterst tveksamma till ett system med rörliga mandatperioder som medför att extraval skulle bli ett vanligt inslag i svensk politik. En sådan ordning ger en alltför stark makt åt regeringen på bekostnad av den politiska oppositionen. Men det finns vissa brister som bör uppmärksammas, och dit hör den långa tid som förflyter mellan beslutet om extraval och valets genomförande. Med nuvarande regler tar det mellan två och tre månader, medan man i andra länder, t. ex. i England, brukar kunna hålla nyval inom några få veckor.

Det är till fördel från flera synpunkter att få ett så snabbt val: dels leder det till en snabbare lösning av den regeringskris som uppstått, dels ger det förutsättningar för en mer intensiv och koncentrerad valkampanj i nära anslutning till den debatt i parlamentet som föregått upplösningen.

En fjärde fråga som också är av stor vikt gäller tidpunkten för de ordinarie valen. Vad gäller riksdagsvalen tror jag att vi allvarligt borde pröva tanken på att gå över från septemberval till val under försommaren, säg t. ex. i mitten av juni. Med en sådan tidpunkt för valet får valkampanjen en naturlig anknytning till de diskussioner som förts i riksdagen och man slipper då en seg och utdragen valkampanj efter sommarens politiska stiltje. Med någon koncentration av riksdagsarbetet bör det heller inte vara omöjligt att färdigbehandla budgeten till mitten eller slutet av maj, och en förläggning av valet till mitten av juni skulle därför inte nödvändigtvis behöva föranleda någon omläggning av budgetåret. Men det statliga budgetårets förläggning och andra frågor som gäller årsrytmen i riksdagsarbetet hör till det som den nya utredningen enligt utskottets mening bör vara fri att överväga.

En femte fråga gäller proceduren för regeringsbildningen. Enligt vår mening finns det knappast några väsentliga invändningar mot den ordning som infördes genom den nya grundlagen, men vi har inte velat motsätta oss att den frågan åter tas upp till prövning.

Till sist skall utredningen få i uppdrag att se över de hittills vunna erfarenheterna av regeringens beslutsformer. När den frågan senast var uppe till behandling föreslogs det från folkpartiets sida bestämda beslutsregler i författningen, men det förslaget avvisades av riksdagen. Den princip som bekräftades genom 1973 och 1974 års beslut var att beslut i regeringsärenden

Torsdagen den
13 december 1979

Författningsfrågor
m. m.

skulle vara enhälliga eller näst intill enhälliga. Någon personlig beslutanderätt för statsministern, som Bengt Sjönell vill införa, finns således inte i nu gällande grundlag och bör givetvis inte heller införas. Men eftersom det rätt och kanske även råder viss oklarhet om vad som är gällande rätt på det här området är det rimligt att frågan tas upp till granskning av den nya utredningen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets enhälliga hemställan.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Vad gäller den fördumningsdebatt som för en stund sedan fördes avstår jag från att försöka ta upp tävlan med vpk-are och moderater. Jag begärde ordet med anledning av de reflexioner som Anders Björck gjorde kring den tidigare arbetsformsutredningens resultat.

Det är riktigt att arbetsformsutredningen inte ledde fram till så förfärligt mycket. Den frågan man då har anledning att ställa sig är vad detta berodde på. Berodde det på ovilja från ledamöternas sida i utredningen eller på inkompetens? Jag vågar påstå att det inte var något av dessa skäl. Det fanns inom arbetsformsutredningen en uttalad vilja att komma fram till bättre lösningar i vad gäller arbetsformerna här i riksdagen. Men utredningen kunde så småningom konstatera att om det skulle vara möjligt att genomföra mer substantiella reformer krävde detta förändringar i övrigt som gick utanför arbetsformsutredningens ram.

Det är just detta som jag och några andra centerpartister har tagit upp i den motion som jag tidigare refererade till. Anders Björck hänvisade till vad Henry Allard på denna punkt uttalade i anslutning till att han lämnade riksdagen. Henry Allard framförde ungefär samma synpunkter som jag i dessa sammanhang länge har hävdad.

Nu har vi denna arbetsgrupp som skall försöka komma med nya förslag. Anders Björck är med i den gruppen, och jag ser naturligtvis med stora förhoppningar fram emot de resultat som denna förstärkning av försöken att skapa en bättre arbetsordning här i riksdagen kan leda till.

NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Den fördumningsdebatt som Bertil Fiskesjö talade om har jag exemplifierat genom vissa massmedias sätt att skildra kungahuset och den överkliga tillvaro som det ändå är fråga om. Och Bertil Fiskesjö ger faktiskt ett bidrag till fördumningsprocessen genom att förtiga de ideologiska aspekterna på monarkin, genom att förtiga att monarkin också används för att bekämpa strävanden efter demokrati och jämlikhet. Det är ett bidrag som konstitutionsutskottets ordförande verkligen borde undvika att ge.

Anders Björck försökte hastigt dra slutsatsen att vpk nu skall ändra sitt krav. Det har jag aldrig sagt, utan jag hävdar fortfarande att det i denna kammare finns tillräckligt underlag för att redan i dag fatta beslut som innebär övergång från monarki till republik, om partierna står för sina uttalanden i programmatiska sammanhang om övergång till republik och om jämlikhet och demokrati i samhället. Möjligen hoppas Anders Björck att den

fördömningsprocess som vi har talat om skall främja de syften som han och vissa borgerliga kretsar har när det gäller att utnyttja monarkin.

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Jag uppfattade alldeles klart – och det kommer väl att framgå av protokollet – att herr Berndtson för sitt partis räkning inte hade något emot en folkomröstning i frågan om monarki eller republik. Då bör han rimligtvis driva det kravet. Om sedan herr Berndtson anser att monarkin leder till fördöming, så må det vara hänt. Men jag är övertygad om att en sådan folkomröstning skulle ge ett klart ja för monarkin, och då må väl herr Berndtson fortsätta hävda att folket är dumt – och det är ju inte någon särskilt originell kommunistisk uppfattning.

*Författningsfrågor
m. m.*

NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Vi har regeringsformen, riksdagsordningen, successionsordningen och tryckfrihetsförordningen samlade i ett och samma aktstycke. De var icke föremål för någon folkomröstning utan de behandlades av riksdagen i vederbörlig ordning och antogs. Jag tycker fortfarande att man kan fatta ett beslut utan att gå ut med en folkomröstning. Och vi har nu att behandla en konkret vpk-motion, som också begär att riksdagen skall ta ställning i frågan redan i dag.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 2467 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Nils Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkande 32 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 2467 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Berndtson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 294
Nej – 21
Avstår – 7

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 237 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Nils Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkande 32 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motion 237 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Berndtson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 304
Nej – 20

Mom. 4-6

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 8 Vidgad rösträtt för invandrare som inte är svenska medborgare

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1979/80:33 med anledning av motioner om vidgad rösträtt för invandrare som inte är svenska medborgare, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1978/79:409 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde om att förslag om rösträtt för invandrare i riksdagsval skulle föreläggas 1978/79 års riksmöte,

1978/79:817 av Olof Palme m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde att en parlamentariskt sammansatt kommitté tillsattes för att studera invandrarnas deltagande i 1976 års kommunalval samt utreda frågan om rösträtt vid riksdagsval för invandrare utan svenskt medborgarskap och andra åtgärder för att underlätta deras deltagande i de politiska beslutsprocesserna, samt

1978/79:2149 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk) såvitt nu var i fråga (yrkande 2).

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionerna 1978/79:409, 1978/79:817 och 1978/79:2149 yrkandet 2.

Reservation hade avgivits av Hilding Johansson, Olle Svensson, Yngve Nyquist, Wivi-Anne Cederqvist, Kurt Ove Johansson, Kerstin Nilsson och Lahja Exner (samtliga s) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1978/79:817 skulle ge regeringen till känna vad reservanterna anfört samt avslå motionerna 1978/79:409 och 1978/79:2149 yrkandet 2.

LAIJA EXNER (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av konstitutionsutskottets betänkande 1979/80:33, men jag har inte gjort det enbart på grund av mitt invandrarursprung. Den socialdemokratiska utskottsgruppen i sin helhet har avlämnat en reservation mot utskottets betänkande.

Riksdagen har tidigare avslagit flera motioner med samma innebörd, men vi anser att motionskravet nu har större aktualitet och högre prioritet än någon tidigare gång.

Alla i den här församlingen bör ha skaffat sig ingående kunskaper om hela den svenska befolkningen och dess levnadsvillkor. Jag kan ändå inte låta bli att peka på några fakta.

Människor har i alla tider flyttat mellan olika platser, oftast för att över huvud taget kunna överleva, i flykt från krig och förföljelse eller för att klara sitt livsuppehälle. Hoppet om att finna nya och bättre livsvillkor har ofta varit en drivkraft när människor lämnat sina hem, sina släktingar och sitt hemland. Många gånger har de inte haft något val. De har tvingats att söka sin försörjning där den för tillfället bjudits ut. Den här beskrivningen stämmer in på flertalet invandrare som har sökt sig till Sverige under andra världskriget och tiden därefter.

Den svenska industrin fick en verklig blomstringstid efter kriget. Hela Europa låg i ruiner, och då behövdes inga särskilda marknadsföringsinsatser. Orderna strömmade in. Parallellt med detta fortsattes det omfattande reformarbete som påbörjades under 1930-talet. Levnadsstandard och välfärd förbättrades i många avseenden snabbt. Samtidigt med den förbättrade ekonomiska standarden infördes förkortad arbetstid, längre semester, längre skolgång, utbyggd gymnasial och högre utbildning, omfattande social service m. m. Alla dessa reformer ökade behovet av personal inom tjänste- och servicesektorerna. 1920- och 1930-talets låga födelsetal resulterade i en minskning av antalet medborgare i arbetsför ålder.

Det var gott om arbeten och brist på den arbetskraft som arbetsgivarna ville ha, nämligen unga, friska, starka och välutbildade människor. De reserver som faktiskt fanns – handikappade, äldre och kvinnor – var inte intressanta nog. Svenska företagare föredrog att resa runt i Europa för att värva arbetskraft till Sverige.

I dag, 35 år efter det andra världskriget, är Sverige ett mångnationellt land. Invandrarnas antal uppgår till ca 700 000, och räknar vi även barnen som har minst en invandrarförälder, blir siffran ca 1 miljon. Invandrarna håller hjulen i gång i många av våra livsviktigaste industrier. Många sjukhus och andra nyttigheter skulle inte fungera utan invandrarnas arbetsinsats; många gör sin

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

Torsdagen den
13 december 1979

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

insats utan att vi någonsin träffar dem. Har du tänkt på vem som städar efter dig på hotellet, vem som diskar i restaurangköket eller vem som håller rent och prydligt i varuhus och butiker? Låt oss konstatera att Sverige har behövt och behöver invandrare samt att invandrare behöver Sverige.

Det svenska invandrar- och minoritetspolitiska beslutet fattades år 1975 i stor enighet av den svenska riksdagen. Lika enig var riksdagen i fråga om införandet av kommunal rösträtt för invandrare. Vi invandrare vet att det tog ca åtta år att uppnå denna enighet, och i dag vill ingen kännas vid tidigare ovilja eller tvivel, tvärtom! De borgerliga partierna gjorde sitt bästa både i 1976 och 1979 års valrörelser för att övertyga invandrarna om sin initiativförmåga och beslutsamhet för att invandrarna skulle bli delaktiga i denna medborgerliga rättighet.

När man studerar KU-majoritetens betänkande och jämför det med protokollförda resonemang i samband med tidigare behandlingar av den kommunala rösträtten, tycker jag att dagens betänkande är som ett eko från en svunnen tid. Sättet att resonera och skjuta fram farhågorna är precis detsamma som då.

Utskottsmajoriteten hänvisar till ett tidigare behandlingstillfälle med orden: "— — att rösträtt inte borde tillkomma den som inte känner sådan samhörighet med landet att han vill förvärva medborgarskap". Utskottsmajoriteten befarar även att brytande av samband mellan rösträtt och medborgarskap skulle leda till att innehållet i medborgarskap tunnas ut. Min egen erfarenhet, och de tusentals och åter tusentals intryck som redovisats för mig av mina invandrande kamrater, säger att samhörigheten med Sverige inte är beroende av medborgarskap. Samhörigheten växer fram om invandraren möter medmänsklighet, blir accepterad sådan som hon är, blir uppskattad för sina insatser och behandlas som jämlike. Det kan naturligtvis göra livet i vissa avseenden något enklare om man skaffar svenskt medborgarskap, men man blir absolut inte en annan människa än den man redan är.

Jämlikhet är ett av målen för den svenska invandrarpolitiken. Ingen svensk – varken ung eller gammal – accepterar att hans rösträtt begränsas till kommunal rösträtt. Det gör inte invandrarna heller. De betalar sin skatt både till stat och kommun. De och deras barn är lika beroende av riksdagens beslut som de svenska medborgarna. Glöm inte att varje beslut som vi folkvalda tar här i kammaren berör varje invånare i Sverige, antingen direkt eller indirekt. Merparten av den kommunala verksamheten är avhängig av statliga direktiv, initiativ och finansiering. Eftersom utlandssvenskarna har rösträtt i riksdagsvalen är det ren logik att även invandrarna får det.

Fru talman! Ca 250 000 invandrare saknar i dag rösträtt i riksdagsvalen. De har av skilda skäl ej sökt svenskt medborgarskap. Detta faktum skall enligt reservanterna inte belasta dessa människor och diskvalificera dem från vad svenskar i allmänhet betraktar som mänsklig rättighet. De praktiska lösningar som krävs för att utöka rösträtten till icke svenska medborgare vid

riksdagsval fordrar en utredning. Därför yrkar jag bifall till reservationen, som innebär bifall till motionen 1978/79:817.

Under detta anförande, i vilket Ingegerd Elm (s) instämde, övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! I dag finns i Sverige flera hundra tusen människor som är invandrare. De allra flesta av dem kom hit när vi behövde dem som arbetskraft. De utgör en del av den internationella arbetarklassen, som tvingats bort från sina hemländer, från sina kulturer, från sina hembygder. De har tvingats bort av de omänskliga utvecklingslagar som finns inbyggda i det kapitalistiska samhällssystemet. De har tvingats av svält, arbetslöshet och misär. De har funnits i Sverige i många år och de finns här i dag. Ibland har de kallats "de nya svenskarna".

Invandrarna utgör en del av den svenska arbetarklassen, en del som drabbas hårdare än andra av det kapitalistiska systemets återkommande kriser. De drabbas hårdare av arbetslöshet, prisstegringar och social utslagning. De bor i de dyraste och sämsta bostäderna i stadsdelar med stor social förslumning. Deras barn blir utslagna i skolan eller redan på förskolestadiet. Invandrarkvinnorna lever ofta i total isolering. De har svårt att hävda sig på den svenska arbetsmarknaden på grund av språksvårigheterna.

Invandrarna deltar mindre än andra i samhällsdebatten. De är i mindre grad politiserade. De deltar i mindre utsträckning än andra i arbete inom facket, hyresgästföreningar och andra organisationer. De förtrycks på två sätt – både som invandrare och som arbetare.

Invandrarna håller på att utvecklas till ett underproletariat. Denna utveckling kommer, om den tillåts fortsätta, att ha förödande konsekvenser för den svenska samhällsutvecklingen på sikt och kommer att påverka demokratins utvecklingsmöjligheter.

Invandrarna har alla de skyldigheter som de svenska medborgarna har. Men de saknar möjligheter att påverka sin egen situation. De är helt utestängda från det svenska samhällets beslutsprocess och kan inte påverka den. De saknar den mest grundläggande rättigheten – den som är grundstenen i vårt demokratiska system, nämligen rösträtten.

Fru talman! Vårt parti anser att var och en som bor och arbetar i vårt land skall ha lika rättigheter och skyldigheter. Som grundläggande demokratisk rättighet bör rösträtten tillfalla alla människor i Sverige på lika villkor.

Det var ingen tillfällighet att just frågan om allmän och lika rösträtt togs fram som en av de stora och centrala frågorna när arbetarrörelsen började formera sig. Och alltsedan dess har kampen för att utvidga demokratin och försvara den mot varje inskränkning varit huvudfrågor för arbetarrörelsen.

Låt mig citera inledningen till en resolution som antogs vid en extra partikongress med socialdemokratiska partiet 1902, dvs. under den tid då

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

Torsdagen den
13 december 1979

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

kampen om den allmänna rösträtten stod som hårdast mot högerkrafterna:

”Inför en situation, då Sveriges regering och riksdag än en gång synes ämna undanskjuta eller förfuska rösträttsfrågan, denna hela svenska nationens livsfråga, har kongressen tagit del av den undersökning, som verkställtts angående stämningen bland de organiserade arbetarna, rörande påtryckningsåtgärder, samt av det resultat, vartill insamlingen för en storstrejksfond hittills lett.”

Detta citat har en klar aktualitet i dag. Man vill undanskjuta och förfuska rösträttsfrågan för invandrarna. Stämningen bland de organiserade invandrarna är sådan, att denna fråga om rösträtten framstår som central. Om förhållningstaktiken drivs längre, blir också frågan om påtryckningsåtgärder aktuell.

Jag vill också citera ett par avsnitt ur en resolution som antogs vid en förstamajdemonstration i Malmö år 1902, som ytterligare understryker den vikt som arbetarrörelsen alltid lagt vid den allmänna rösträtten. Där står att läsa:

”Men icke mindre verksamt och klart hävdar den svenska arbetarklassen sin samhörighet med och sin ställning i den internationella arbetarrörelsen därigenom att den som förnämsta föremål för detta års majdemonstration änyo uppställer och understryker sin stora nationella fordran, hörnstenen för all demokratisk utveckling i detta land; den allmänna och lika rösträtten.”

Det andra avsnittet, ur samma resolution, som jag vill citera är direkt tillämpligt på den omröstning som kommer att ske här i kammaren om en liten stund. Där står att läsa:

”Vi står inom kort inför avgörande ögonblick, då det skall visa sig, om de klasser, som nu sitter inne med makten, förstår sitt ansvar inför nationen, förstår att rösträttsfrågan blott kan lösas genom en reform, som gör hela folket meddelaktigt i rätten till och ansvaret för gestaltningen av vårt samhälles utveckling och dess framtida öden.” Det är nämligen just detta som kommer att visa sig, när riksdagen skall ta ställning till vpk:s motionsförslag att rösträtt för invandrare till riksdagsval skall införas.

Utskottet har uppenbarligen inte förstått detta ansvar. För det första har man förhålat frågan så att ytterligare tre år kommer att gå innan rösträtten kan förverkligas, och för det andra har utskottet yrkat avslag på vår motion.

När utskottet skall stötta upp sitt avslagsyrkande hemfaller man åt den mest märkliga och reaktionära argumentering. Låt mig citera: ”Utskottets majoritet erinrade därvid om att i så gott som alla länder är medborgarskapet en grundläggande förutsättning för rösträtt vid val på den nationella nivån.” Man anstränger sig här inte ens med att förnya sin argumentering, utan nöjer sig med att hänvisa till vad som sagts tidigare. Detta innebär att utskottsmajoriteten i sin bedömning om demokratiens utveckling i Sverige utgår ifrån förhållandena i andra länder. Jag vill påminna utskottet om att invandrarna som det här gäller faktiskt lever här i Sverige. Kravet på rösträtt

till riksdagen gäller också Sverige. Och utskottets ledamöter är själva valda av det svenska folket för att fatta beslut som utgår ifrån de förhållanden som råder här och där en av uppgifterna är demokratins utveckling och fördjupning i detta land. Det är förbluffande att ett utskott i den svenska riksdagen använder sig av en argumentering som i princip innebär en reaktionär likriktning som gör alla framsteg och all utveckling på demokratiens område omöjliga.

Vidare säger utskottet: "Detta samband" – dvs. sambandet mellan medborgarskap och rösträtt – "hade motiverats med att rösträtt inte borde tillkomma den som inte känner sådan samhörighet med landet att han vill förvärva medborgarskap." Utskottet ser alltså samhörigheten med landet som en känsla som bevisas genom medborgarskap.

Fru talman! Samhörigheten med ett land är inte någon ärftlig egenskap, som man får genom att man råkar vara född i ett eller annat land, eller att man får det eller det medborgarskapet. Invandrarnas samhörighet med landet är något som naturligt växer fram genom att de arbetar och bor här. Den växer fram på arbetsplatserna, i skolorna och i kontakt med arbetskamrater och grannar. Den växer fram i gemenskapen, i massorganisationer, i fackföreningar, i intressegemenskapen och i känslor av glädje och sorg. Den växer fram i kampen för gemensamma intressen. Att förneka invandrarna rösträtt är ett sätt att försvåra att samhörigheten växer fram.

En konsekvens av utskottsmajoritetens ställningstagande nu och den ställning man tidigare tagit till frågan om utvidgning av utlandssvenskarnas rösträtt är att man uppenbarligen menar att allsköns skattesmitare som har funnit för gott skudda fosterlandets jord av fötterna, liksom valutasmugglare och kapitalexportörer som av likartade skäl flytt landet och olika slags landsförrädare känner samhörighet med landet, eftersom de är svenska medborgare. Däremot känner inte invandrarna som bor, arbetar och betalar skatt här denna samhörighet. Detta hyckleri är kännetecknande för den borgerliga uppfattningen om demokrati. Genom att krypa bakom luddiga fraser som upphöjts till konstitutionella begrepp inskränker man den reella demokratin och gör nära nog en halv miljon människor rättslösa. Vidare säger utskottsmajoriteten: "Ett brytande av sambandet mellan rösträtt och medborgarskap skulle leda till att innehållet i medborgarskapet tunnast ut i alltför hög grad." Utskottet menar alltså att om invandrarna får rösträtt så skulle det innebära att det kvalitativa innehållet i begreppet medborgarskap skulle urholkas.

Fru talman! Förutsättningen för demokratins utveckling i varje land är att de som bor och arbetar i landet deltar i samhällslivet, tar del av den politiska debatten och medverkar efter förmåga i den demokratiska beslutsprocessen. Detta är också en förutsättning för att de beslut som fattas skall ha en förankring i folkets rättsmedvetande och kunna förverkligas. Därför måste också alla som besitter en demokratisk grundinställning uppfatta det allmänna deltagandet i beslutsprocessen som något positivt. Utskottsmajoriteten delar förhoppningsvis den uppfattningen, eftersom man inte på något ställe i betänkandet tar upp frågan om invandrarnas rösträtt ur demokratisk

Torsdagen den
13 december 1979

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

synpunkt. Man kan tolka detta som att utskottsmajoriteten visserligen uppfattar rösträtt för invandrare som något positivt i sig, men de ser att denna fördjupning av demokratin kommer i konflikt med vad man kallar medborgarskapets innehåll och kan komma att urholka detta. Därav skulle man kunna dra slutsatsen att utskottet anser att det finns en motsättning mellan demokratin utveckling och medborgarskapets kvalitativa aspekter. Och när denna motsättning uppenbarar sig, så är det demokratin som får vika. Argumenten är slående lika dem som mötte rösträttskämparna vid sekelskiftet från den tidens reaktionärer och punschpatrioter. De kräver därför en förklaring. Och det är viktigt att förklara för alla de människor som tror på och vill slå vakt om demokratin: På vilket sätt kan medborgarskapet urholkas genom att invandrarna får rösträtt i riksdagsval? På vilket sätt kan de rättigheter som svenska medborgare har och som finns inbegripna i begreppet medborgarskap bli lidande, urvattnas eller minskas genom att invandrarna får rösträtt? De frågorna vill jag gärna ha svar på och tillsammans med mig hundratusentals människor som diskrimineras och omyndigförklaras av utskottsmajoriteten.

Fru talman! Jag yrkar att riksdagen med anledning av motion 1978/79:409 och med avslag på motionerna 1978/79:817 och 1978/79:2149 yrkande 2 hos regeringen begär att förslag om rösträtt för invandrare i riksdagsval skall föreläggas riksdagen under innevarande riksmöte.

BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Både Lahja Exner och Alexander Chrisopoulos gav en bred beskrivning av invandrapolitiken, av invandrarnas förutsättningar och villkor. Det kunde också vara en debatt att föra, men jag vill peka på att man måste hålla isär begreppen invandrare och invandrarfrågor i allmänhet och det vi nu diskuterar, nämligen rösträtt för invandrare som inte är svenska medborgare. Invandrarnas allmänna villkor regleras ju i både grundlag och övrig lagstiftning. Jag anser inte att det finns någon grund för Alexander Chrisopoulos påstående att invandrarna skulle vara rättslösa – i rättshänseende är alla jämställda.

Frågan om rösträtt för invandrare som inte har svenskt medborgarskap diskuterades även vid förra riksmötet. Utskottsmajoriteten vidhåller de ståndpunkter som då togs och pekar på sambandet mellan rösträtt och valbarhet. Invandrarnas rösträtt vid kommunala val är också knuten till valbarhet i de beslutande församlingarna.

Reglerna för erhållande av svenskt medborgarskap förändrades 1976, då kvalifikationstiden för förvärv av svenskt medborgarskap avkortades. Härigenom kan utländsk medborgare snabbare förvärva svenskt medborgarskap och därmed också få möjlighet att bli vald samt utöva sin rösträtt och de övriga politiska rättigheter som är förenade med medborgarskapet.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

LAHJA EXNER (s) replik:

Fru talman! Bengt Kindbom sade att jag har hållit en föreläsning i invandrapolitik, men det har jag inte gjort. Vad jag har talat om är de demokratiska rättigheterna för en stor del av den svenska befolkningen. Rösträtt och levnadsvillkor är faktiskt beroende av varandra. Om det inte vore så, skulle väl inte en stor del av den svenska befolkningen i början av detta århundrade ha kämpat för genomförandet av allmän rösträtt.

Här hänvisas också till den förkortade kvalifikationstiden. Men det är faktiskt ca 250 000 invandrare som enbart har rösträtt i kommunal- och landstingsval. Då kan man utan överdrift säga att det är ca en halv miljon människor som ställs utanför den demokratiska beslutsprocess som riksdagsarbetet innebär.

Jag vill inte gå in på skälen till att man låter bli att söka svenskt medborgarskap – de har ventilerats så många gånger tidigare här i kammaren. Det kan vara känslomässiga och sentimentala skäl som det är onödigt att här ta upp. Men när man räknar medborgarskap som den enda egenskap värd att beakta vid bestämmande och fördelning av demokratiska rättigheter, så är det ett slag i ansiktet på alla redbara och hårt arbetande invandrare som det är fråga om här.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Fru talman! Bengt Kindbom har sagt att man måste hålla isär invandrarfrågor i allmänhet och rösträtt för invandrarna. Då menar han naturligtvis att när det gäller alla dessa problem som invandrarna berörs av – arbetslöshet, prisstegringar, utslagning av olika slag – förbehåller sig Bengt Kindbom rätten att bestämma själv. Däremot skall invandrarna inte ha rätt att delta i de beslut som berör deras egna problem. Det är någonting som är frapperande för en människa som har demokratisk utgångspunkt för sitt resonemang.

Sedan vill jag ta upp en annan sak. I er motivering för att invandrarna inte skall ha rösträtt ingår – det har framkommit i utskottet – att medborgarskapets innehåll skulle urholkas och urvattnas om invandrare skulle få rösträtt. Det återstår för er att förklara på vilket sätt de svenska medborgarnas rättigheter, som är inbegripna i medborgarskapet, skulle urholkas om invandrarna får rösträtt. Det är en viktig fråga som ni måste besvara, och jag väntar på svaret.

BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! Jag sade att Lahja Exner gjorde en beskrivning av både förutsättningar och villkor, och jag pekade på att det är saker att diskutera i annat sammanhang.

Med anledning av Alexander Chrisopoulos inlägg vill jag påstå att invandrarna inte är rättslösa, eftersom det finns en reglering både i regeringsform och i övrig lagstiftning. Vad vi diskuterar är alltså rösträtt för de invandrare som inte har svenskt medborgarskap. Jag har inte vänt mig mot att invandrare – om vi använder detta begrepp – deltar i besluten och har

Torsdagen den
13 december 1979

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

möjligheter att påverka samhället. Alexander Chrisopoulos är ju själv ett exempel på att det är möjligt.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Fru talman! Bengt Kindbom säger att innehållet i medborgarskapet skulle urholkas. Detta är en mycket viktig fråga, och jag vill ha klarhet i hur man motiverar det påståendet.

Jag skall citera ett flygblad, fru talman, som getts ut av moderata samlingspartiet i Malmö. Rubriken lyder: Utländsk medborgare kan bli svensk riksdagsman!

”Om socialdemokraterna vinner valet 1979 innebär det, enligt Anna-Greta Leijon (s) och LO att alla invandrare får rösträtt även i riksdagsval. Detta betyder alltså att en politiskt aktiv chilensare eller jugoslav med en helt annan politisk bakgrund och tradition ska kunna väljas in i vår riksdag och kanske till och med ta säte i utrikesutskottet. Detta menar socialdemokraterna ska kunna ske utan svenskt medborgarskap.

Vi motsätter oss detta med all kraft och frågar oss naturligtvis vad det då fortsättningsvis är för mening med att vara svensk med svenskt medborgarskap och vart Sverige egentligen är på väg.” Nu verkar det som om moderaternas halvfascistiska tankegångar när det gäller medborgarskapet har vunnit gehör i utskottet och anammats av hela utskottet. Man använder exakt samma argumentation för att avstyrka rösträtt för invandrare.

BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! Moderaternas flygblad har inte varit föremål för konstitutionsutskottets behandling. Det får stå helt och hållet för dem.

Förste vice talmannen anmälde att Alexander Chrisopoulos anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Jag vill börja med att helhjärtat instämma i Lajla Exners synpunkter på invandrarnas betydelse för det svenska samhället. Det är också enligt min och folkpartiets mening mycket viktigt att invandrarna har stora möjligheter att ta del i politiken. Vi har en positiv inställning till att invandrarna får rösträtt. Men för oss är frågan inte *om* invandrarna skall få rösträtt – den frågan besvarar vi med ja – utan frågan är *hur* de skall få rösträtt. Svaret på den frågan är att det bör ske genom medborgarskapet. Hundratusentals invandrare har redan rösträtt till riksdagsvalen, därför att de har blivit svenska medborgare. Åter hundratusentals kan redan nu bli eller kommer inom några få år att kunna bli svenska medborgare. Medborgarskapet kan ses som ett knippe rättigheter och skyldigheter, och vi kan för vår del inte se någon fördel i att bryta ut t. ex. rösträtt och valbarhet ur det knippet och därmed göra medborgarskapet mindre eftersträvänsvärt.

Den rätta metoden för att vidga invandrarnas rösträtt i riksdagsval är i stället att förkorta kvalifikationstiden för medborgarskapet. Förslag i den

riktningen har länge framförts från folkpartiets sida. Vi har i upprepade motioner yrkat på att kvalifikationstiden för utomnordiska invandrare skulle sänkas till fyra år, men vi har inte fått gehör för den tanken i den här kammaren. Vi är beredda att föra fram den tanken igen.

Till sist ett par frågor till Lahja Exner.

Om jag förstod Lahja Exner rätt sade hon att utlandssvenskarnas rösträtt var ologisk. Avser socialdemokraterna att ta initiativ till att upphäva utlandssvenskarnas rösträtt?

Min nästa fråga lyder: Är det också ologiskt med utlandsrösträtt för finländska invandrare i Sverige? I den finländska riksdagen har socialdemokraterna medverkat till att ge utlandsfinländarna rösträtt, till skillnad från vad socialdemokraterna har gjort i Sverige. Tycker Lahja Exner att det är fel att de finländska medborgarna i Sverige har möjlighet att delta i de finländska riksdagsvalen?

LAHJA EXNER (s):

Fru talman! Daniel Tarschys har sagt att för folkpartiet är inte frågan om invandrarna skall ha rösträtt utan *när*. Då borde folkpartiet också ta steget fullt ut och inte komma med det gamla argumentet om att förkorta kvalifikationstiden.

Sedan ställde Daniel Tarschys en fråga om socialdemokraterna anser att utlandssvenskarnas rösträtt är ologisk. Det har jag inte påstått, utan jag menade att införande av rösträtt för icke svenska medborgare är en logisk följd av utlandssvenskarnas rösträtt.

När det gäller Sverigefinnarnas rösträtt i de finska riksdagsvalen vill jag säga att vi inte heller har någonting emot den. Just detta med dubbel rösträtt och eventuell dubbel valbarhet har ju nämnts i den socialdemokratiska motionen, där vi har föreslagit en utredning.

Efter vad som har hänt i årets val – det har cirkulerat uppgifter om sjunkande valdeltagande bland invandrarna här i Sverige – finns det ännu större anledning att tillsätta en utredning. Det måste ju finnas en anledning till att invandrarnas valdeltagande har sjunkit. Kan det möjligtvis vara så att invandrarna har genomskådat sambandet mellan de statliga och kommunala besluten?

DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Det gläder mig att socialdemokraterna har lagt ned sitt motstånd mot utlandssvenskarnas rösträtt. Men vad Lahja Exner sade var att det var mera logiskt att ha rösträtt för invandrare utan medborgarskap. Får jag då ställa frågan: Finns det något land i världen som har insett den logiken? Finns det något land i världen som har omsatt den logiska tanken i praktiken? Såvitt jag vet finns det inte något land som har den typ av rösträtt som de svenska socialdemokraterna eftersträvar.

Jag sade inte att frågan är *när* utan att frågan är *hur* man skall införa rösträtt för invandrare. Vi har en helt positiv inställning till att alla som kommer till Sverige får rösträtt, både i kommunalval och i riksdagsval. Men

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

vi menar att den rimliga metoden att förverkliga detta mål är att den enskilde ansöker om svenskt medborgarskap. Och vi är beredda att underlätta sådana ansökningar genom att sänka kvalifikationstiden.

LAHJA EXNER (s) replik:

Fru talman! Det här är så klivet som det kan vara. Lika klivet är betänkandet. Utskottsmajoriteten säger att det självfallet är av värde att på olika sätt försöka stärka invandrarnas deltagande i den politiska beslutsprocessen i vårt land. Man vill alltså både äta kakan och ha den kvar.

Visserligen är det sant att rösträtt för icke medborgare ännu inte införts i något land. Men varför kan vi inte tillsätta en utredning och utröna vilka möjligheter det finns att införa det? Det finns ingenting som säger att Sverige inte kan vara ett föregångsland i den här frågan också.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Daniel Tarschys säger att det inte finns något land i världen där det här har genomförts. Och det använder han som argument för att invandrarna inte skall få rösträtt här! Jag får påminna Daniel Tarschys om att han är vald till riksdagen för att självständigt delta i beslut om förhållanden här i landet. Invandrarna finns i Sverige. Frågan om demokratin skall fördjupas handlar också om förhållandena i Sverige. Daniel Tarschys bör alltså använda sitt självständiga tänkande för att fördjupa demokratin i Sverige och inte hänvisa till förhållandena i andra länder för att hindra en fördjupning av demokratin i Sverige.

En motivering för att ge utlandssvenskarna rösträtt har varit att de är svenska medborgare. Utskottets argumentation går ut på att medborgarskapet är något slags bevis för att vederbörande har en sambörighet med landet. Jag vill då fråga Daniel Tarschys hur hans parti ser på det. Har alla skattesmitare som bor utomlands, alla valutasmugglare, alla potentiella landsförrädare, som har svenskt medborgarskap, den naturliga sambörigheten med landet, medan invandrarna som bor här, arbetar här och betalar skatt här däremot inte skulle känna den naturliga sambörighet med landet som skulle göra det möjligt för dem att rösta i riksdagsvalen? Det vill jag ha ett svar på.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Jag tror att Alexander Chrisopoulos och jag har samma uppfattning om brott. En gång i världen lät vi inte dem som satt i fängelse delta i valen därför att de hade begått brott. Den regeln är avskaffad. Får jag tolka Alexander Chrisopoulos senaste yttrande så att han vill återinföra en regel om att den som begått brott inte skall ha rätt att rösta?

Jag ser inget hinder för att Sverige blir ett föregångsland, om vi verkligen hittar en ny modell för att utvidga rösträtten. Men nu är det så att vi har en fungerande modell för att ge rösträtt till invandrarna, och det är förvärv av medborgarskap. Både Alexander Chrisopoulos och Lahja Exner är exempel på att den modellen fungerar. Då tycker jag inte vi skall behöva ställa till

oreda i det internationella systemet genom att införa en princip som skapar problem för olika länder, nämligen dubbel rösträtt.

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

LAIJA EXNER (s):

Fru talman! Just för att vi skall kunna finna den svenska modellen i denna fråga föreslår vi en utredning. Vore det tillräckligt att de invandrare som redan har svenskt medborgarskap fick sitta i denna kammare, skulle vi aldrig föreslå denna utredning.

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svenska
medborgare*

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Det är just den modell som vi nu diskuterar som inte fungerar. I dag finns det 500 000 människor i detta land som inte har rösträtt, dvs. som inte kan påverka sin situation genom att delta i den demokratiska beslutsprocessen. Det är detta det är fråga om.

Sedan vill jag få svar på en fråga. I argumentationen mot kravet på att invandrarna får rösträtt betonas att om invandrarna skall ha rösträtt innebär detta att medborgarskapets innehåll kommer att urholkas. Det återstår för er att förklara vilka kvalitativa försämringar av medborgarskapet som skulle inträffa om invandrarna får rösträtt. På vilket sätt skulle svenska medborgare förlora de rättigheter som ligger i medborgarskapet genom att invandrarna får rösträtt?

DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Medborgarskapet skulle givetvis vara mindre eftersträvänsvärt om det inte innehöll rösträtt och valbarhet såsom två väsentliga komponenter.

Det är riktigt att många har bott här länge men inte blivit svenska medborgare. Men det finns en enkel metod för dem att få rösträtt, och det är att ansöka om medborgarskap. Att man har förvärvat svenskt medborgarskap medför inte några svårigheter om man sedan vill flytta tillbaka till sitt eget land. Alla våra stora invandrarländer har den ordningen att om man återkommer kan man utan dröjsmål få återuppta sitt tidigare medborgarskap. Återkommer man till Finland efter att ha varit svensk medborgare, kan man praktiskt taget på dagen få återta sitt finska medborgarskap. I stort sett gäller samma regler i Jugoslavien och Turkiet, liksom i andra stora svenska invandrarländer.

Det är alltså inte något problem för dem som vill återvända att förvärva svenskt medborgarskap under den tid man bor här i landet. Det problem som socialdemokraterna och vpk talar om har en naturlig lösning, nämligen förvärv av svenskt medborgarskap. Vi från folkpartiet vill medverka till att invandrarna får rösträtt. Vi anser att det finns en sådan metod, och vi vill göra allt för att främja och stimulera ett aktivt deltagande av invandrarna i den svenska politiken.

Torsdagen den
13 december 1979

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

LAHJA EXNER (s):

Fru talman! Visst går det att ansöka om svenskt medborgarskap. Men vissa grupper har svårt att bli av med sitt gamla medborgarskap. Den gruppen är visserligen inte så stor, men den finns.

Som jag sade redan tidigare – Daniel Tarschys kanske inte lyssnade – ligger många gånger sentimentala och känslomässiga skäl i bakgrunden, när man inte vill ansöka om svenskt medborgarskap. Man måste avsäga sig sitt gamla medborgarskap, och eftersom många av våra invandrare har sina föräldrar, syskon och övrig släkt kvar i sina hemländer, blir det en känslomässigt mycket laddad fråga.

Utskottsmajoritetens betänkande är ett slag i ansiktet på alla de människor som t. ex. befinner sig i 35–40-årsåldern och som har jobbat och bott i detta land, betalt skatt och engagerat sig i olika samhällsorgan samt offrat sig för svenska ungdomar. De förvägras på detta sätt rösträtt i riksdagsvalet.

DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! De som har dubbelt medborgarskap därför att de inte kan bli av med sitt tidigare medborgarskap förvägras inte svensk rösträtt, det vet Lahja Exner mycket väl.

Sedan är det naturligtvis så att frågan om medborgarskap kan vara svår för många enskilda personer. Där finns det känslomässiga engagemanget. Men vår mening är den att då skall man ha rätt att välja. Varje enskild människa skall ha den rätten.

Vill man känna sig bunden till hemlandet och vill man påverka dess politik, då skall man ha rösträtt i hemlandets riksdagsval. Vill man känna en starkare bindning till det svenska samhället, då skall man kunna få svenskt medborgarskap och då skall man kunna påverka det nya landets riksdagsval. Men det är inte rimligt att en enskild människa skall ha rösträtt i två länders riksdagsval.

Det är utgångspunkten för utskottets skrivning, och det är utgångspunkten för vår uppfattning att medborgarskapet är den rimliga förutsättningen för rösträtt.

LAHJA EXNER (s) replik:

Fru talman! Jag vet att väldigt många av mina gamla landsmän, som har bott länge i Sverige, har rösträtt i Finland. Men det var inte, vilket Daniel Tarschys bör ha reda på, så stor andel av dem som utnyttjade sin rösträtt i det finska riksdagsvalet i våras. Att man behåller sitt gamla medborgarskap och är känslomässigt fästad vid det gamla hemlandet innebär inte att man är så engagerad i det landets politik att man absolut vill utnyttja sin rösträtt där.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Daniel Tarschys säger att det inte är rimligt att en människa skall ha dubbelt medborgarskap och på så sätt kunna påverka demokratin och utvecklingen i två länder samtidigt. Jag vill då ställa frågan: Om

deltagande i den demokratiska beslutsprocessen är någonting positivt, på vilket sätt kan demokratin bli lidande av att jag påverkar utvecklingen där jag bor, alltså i Sverige, och samtidigt kan rösta i t. ex. Grekland?

Förklara det från principiell utgångspunkt, Daniel Tarschys! På vilket sätt kan demokratin bli lidande av för stort deltagande, så att säga?

Sedan kan jag konstatera att jag inte fått något svar på de frågor som jag ställt tidigare.

DANIEL TARSCHY (fp):

Fru talman! Alexander Chrisopoulos har redan fått svar på den fråga han ställde, nämligen om medborgarskapets urholkning. Jag sade att om man bryter ut principen om rösträtt och valbarhet så blir medborgarskapet mindre eftersträvanvärt. Den observationen är väl skäligen elementär.

Sedan menar Alexander Chrisopoulos att det är bra att ha rösträtt i flera länder. Varför bara två?

Jag tror, fru talman, att det finns en ganska stor förståelse, både i Sverige och andra länder, för tanken att rösträtten skall utövas i *ett* land, att man skall kunna påverka politiken i ett land i taget.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Daniel Tarschys pratar i nattmössan. I dag bor 14 000–15 000 greker i Sverige. I praktiken är förhållandena sådana att det är helt omöjligt för dem att åka till Grekland och delta i ett val där, eftersom resan skulle kosta dem 6 000 à 7 000 kr.

Det finns i dag 10–15 miljoner invandrare i de europeiska länderna. I praktiken har dessa människor inte rösträtt någonstans. Det är detta problem det gäller.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen av Hilding Johansson m. fl. samt 3:o) det av Alexander Chrisopoulos under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då Lahja Exner begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de bada återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan Alexander Chrisopoulos begärt votering beträffande kontrapositionen upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående konstitutionsutskottets hemställan i betänkande 33 antar reservationen av Hilding Johansson m. fl. röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av Alexander Chrisopoulos under överläggningen framställda yrkandet.

*Vidgad rösträtt
för invandrare
som inte är svens-
ka medborgare*

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Folkomröstnings-
institutet*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Alexander Chrisopoulos begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 150
Nej - 20
Avstår - 159

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkande 33 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Hilding Johansson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Lahja Exner begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 165
Nej - 164

§ 9 Folkomröstningsinstitutet

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1979/80:34 med anledning av motion om folkomröstningsinstitutet.

I detta betänkande behandlades motion 1978/79:403 av Thorbjörn Fäldin m. fl. (c), vari såvitt nu var i fråga (yrkande 2) hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anhålla att en författningsutredning tillsattes med uppgift att utarbeta förslag till ett grundlagsfäst folkomröstningsinstitut.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motion 1978/79:403 yrkande 2.

Reservation hade avgivits av Bertil Fiskesjö, Bengt Kindbom och Britta Hammarbacken (samtliga c) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motion 1978/79:403 yrkande 2 gav regeringen till känna vad reservanterna anförde.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! I den partimotion från centern, motion nr 403, som utskottet i övrigt behandlat så välvilligt i betänkande nr 32, fanns ett utredningskrav

som det tyvärr inte gick att få enighet omkring. Det gäller folkomröstningsinstitutet.

Vi inom centern tycker att folkomröstningar är ett värdefullt komplement till den indirekta, parlamentariska beslutsformen. Det finns frågor – det har vi fått erfara – som är av sådan karaktär att det finns goda skäl att låta väljarna direkt tala om hur de tycker att beslutet skall bli. Vi har också under senare tid byggt ut folkomröstningsinstitutet. För gott och väl en månad sedan tog riksdagen positiv ställning till en reform som initierats från bl. a. centern. Det gällde möjlighet till beslutande folkomröstning i grundlagsfrågor.

I andra frågor kan riksdagen sedan gammalt besluta om rådgivande folkomröstningar. De grundläggande reglerna om detta är dock helt rudimentära. De säger ingenting mer än just detta att folkomröstningar kan anordnas. Om hur frågeformuleringarna skall göras sägs det t. ex. ingenting. Det innebär formellt att majoriteten i riksdagen suveränt kan bestämma även hur minoritetens alternativ skall se ut. Men så skall det helst inte gå till. Man skall träffa någon form av överenskommelse. Men i realiteten kan det lätt uppstå betydande svårigheter. Det såg vi 1957, och det har vi sett nu. När folkomröstningen är över kan det lätt bli tvister om hur resultatet skall tolkas. Det blev det 1957. Det kan det bli 1980.

Samtliga partier har förklarat att utslaget i omröstningen i mars skall vara avgörande för statsmakternas beslut, dvs. de har garanterat väljarna att omröstningen även om den formellt endast är rådgivande i praktiken skall vara beslutande. Om rösterna skulle splittras på flera alternativ, hur blir det då? Kan man då stå vid löftena att omröstningsresultatet skall vara avgörande? Eller blir det ett utdraget och för det politiska systemets anseende föga smickrande schackrande om hur utgången av omröstningen skall tolkas?

Var går f. ö. gränsen mellan rådgivande folkomröstning som i praktiken skall vara avgörande och folkomröstning som även formellt är beslutande? Vore det inte lika bra att göra folkomröstningar också i andra frågor än grundlagsfrågor även formellt beslutande, så att ingen tveksamhet kunde råda på denna punkt?

Det finns således en rad besvärligheter förknippade med det rådgivande folkomröstningsinstitutet i dess nuvarande utformning. Vi som står för reservationen har inga bestämda, färdiga lösningar att ge. Men vi anser att erfarenheterna är sådana att det är väl berättigat med en utredning för att komma fram till ett mer rationellt utformat folkomröstningsinstitut. Det är det vi kräver i vår reservation, som jag, fru talman, ber att få yrka bifall till.

OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Efter den debatt som har förts för en stund sedan med anledning av konstitutionsutskottets betänkande nr 32 kan jag nu fatta mig kort. Riksdagens beslut i det ärendet innebär ju, enligt utskottets godtagna skrivning, att det skall ske en översyn av vissa grundlagsfrågor. Efter

decennier av kommittéarbeten och riksdagsavgöranden om vår konstitutions reformering föreligger dessutom enighet om, som det står på s. 17 i KU:s betänkande 32, att "det inte är aktuellt att företa någon mera genomgripande författningsreform".

Det är mot denna bakgrund man bör se skiljaktigheterna mellan utskottets majoritet, bestående av socialdemokrater, moderater och folkpartister, å ena sidan och de centerpartistiska reservanterna å andra sidan i synen på yrkande 2 i den motion av Thorbjörn Fälldin m. fl. som behandlas i det betänkande vi nu diskuterar.

Bertil Fiskesjö har just pläderat för reservationen och dess hemställan om bifall till motionens kläm, dvs. "att riksdagen hos regeringen anhåller att en författningsutredning tillsätts för att — — utarbeta förslag till ett grundlagsfäst folkomröstningsinstitut". Jag vill med anledning av vad KU:s ordförande nyss har sagt påminna om att förslaget har denna författningspolitiskt vittsyftande innebörd. I motionen sägs uttryckligen: "Huvudfrågor som kräver belysning är om folkomröstning skall vara beslutande eller enbart rådgivande." Vidare sägs att en annan viktig fråga är "hur initiativ till folkomröstning skall tas". Den utredning man begär skall belysa om sådant initiativ eventuellt skall kunna "tas av en riksdagsminoritet eller t. o. m. efter ett medborgarupprop".

Nog rymmer detta, Bertil Fiskesjö, material för en mycket genomgripande författningsreform. Det är också förklaringen till att utskottsmajoriteten, bakom vilken står partier med delvis olika syn på folkomröstningsinstitutet, skriver: "Utskottet anser att frågan om folkomröstningsinstitutet inte bör tas upp i denna översyn." Här avses alltså den icke genomgripande författningsutredning om bl. a. den gemensamma valdagen, upplösningsinstitutet och mandatperiodernas längd varom riksdagen nyss har beslutat.

Fru talman! Med detta vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Jag vill också göra några personliga reflexioner kring det något kluriga resonemanget i reservationen och i Bertil Fiskesjös anförande om vårt nuvarande rådgivande folkomröstningsinstitut och hänvisningen till svårigheterna att formulera frågorna i den nu aktuella folkomröstningen om kärnkraften i mars nästa år. Jag vill då påminna om att när det gäller denna folkomröstning har det på ett tidigt stadium sagts att exempelvis centern och vänsterpartiet kommunisterna själva skall formulera sin fråga. Så sent som i våras antog riksdagen en särskild lag om förfarandet vid folkomröstning, och därför vill jag fråga: Är det inte då väl tidigt att låta en ny utredning fingra på den?

På denna välsignade Luciadag, just nu, träffas partiledarna - de började kl. 13 - för att diskutera folkomröstningsfrågorna. Är det då inte väl pessimistiskt och kanske t. o. m. ägnat att stryka politikerföraktet medhårs att, som Bertil Fiskesjö antydde, utgå ifrån att den politiska viljan inte skulle räcka till för att utforma frågorna på ett sätt som gör alternativen klart urskiljbara för medborgarna? Jag tror inte att eventuella svårigheter att klara den uppgiften sammanhänger med lagbestämmelsernas utformning. Och låt oss i varje fall inte inkompetensförklara riksdagen i förväg i fråga om

ledamöternas förmåga att göra folkomröstningen i mars till en begriplig och meningsfull demokratisk handling.

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Olle Svensson hänvisade till den lag om förfarandet vid folkomröstning som vi beslutat om. Den har jag självfallet ingenting emot, eftersom jag själv motionerat fram den. Men i den lagen regleras ju bara sådant som rösträtt och hur själva omröstningsproceduren skall gå till och inte de nu aktuella och för själva folkomröstningsinstitutet avgörande frågorna.

*Folkomröstnings-
institutet*

Jag vill sedan igen anknyta till den erfarenhet som vi har. Det blir en folkomröstning i atomkraftsfrågan. Ingen kan väl förneka att det varit ett förfärligt gnetande och lurpassande omkring hur frågeställningarna skall se ut i den omröstningen.

Nej-sidan var tidigt färdig med ett klart och redigt alternativ. Men på ja-sidan har det varit ett otroligt bollande med skilda formuleringar.

Det är helt riktigt. Olle Svensson, att vi i dag firar Lucia. Julen står snart för dörren. Och riksdagen borde för länge sedan ha haft en proposition på sitt bord i det här ärendet. Hur det blir med detta vet jag i talande stund uppriktigt sagt ingenting om med säkerhet. Inte heller vet jag om det blir ett eller två eller tre alternativ på atomkraftssidan. Skulle det bli ett helt knippe kommer otvivelaktigt folkomröstningen att bli tämligen fövirrande för allmänheten. Och vilka slutsatser skall man dra av resultatet om det blir en uppsplittring på en rad linjer? Man har ju ifrån de olika partiernas sida sagt att man skall respektera folkomröstningsresultatet.

Ett folkomröstningsinstitut som kan hanteras på detta sätt är inte särskilt bra. Det borde vi väl ändå kunna vara överens om. Vi borde alltså kunna tycka att det finns goda skäl att försöka få fram fastare regler för hur folkomröstningsinstitutet skall användas. Jag utgår ifrån att varken socialdemokraterna eller några andra vill avskaffa de möjligheter till folkomröstning vi redan har inskrivna i vår författning.

Vi har inte i motionen eller reservationen bundit oss vid någon särskild modell. Jag skulle kunna redovisa olika tänkbara sådana, men jag skall inte göra det nu av tidsskäl. Vad vi vill är att frågan utreds, och det är rätt märkligt att de som på så nära håll upplevt bl. a. den senaste tidens debacle inte kan gå med på det.

OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Jag vill bara säga till Bertil Fiskesjö att jag har den uppfattningen att riksdagen med nuvarande bestämmelser kan komma fram till meningsfulla frågeställningar när det gäller folkomröstning, om den politiska viljan därtill finns. De politiska piruetter med vilka Bertil Fiskesjö inledde sitt anförande, i polemik mot meningsmotståndare, tycker jag inte stärkte hans argumentering att man genom en ändring av författningsbestämmelserna skulle kunna nå ett bättre resultat. Jag tror att man kan nå samma resultat med de nuvarande bestämmelserna.

Bertil Fiskesjö slog till reträtt med tanke på vad som föreslås i motionen, men det väsentliga är ju att det inte rör sig om krav på någon detaljputsning av den nuvarande lagen om folkomröstning. Motionen syftar ju till den långtgående utredning som jag beskrev.

I regeringsformens portalparagraf står att all offentlig makt i Sverige skall utgå från folket och att den svenska folkstyrelsen skall förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick. Därför handlar en utredning om frågan om initiativ till folkomröstning genom en riksdagsminoritet eller genom utomparlamentariska petitioner om genomgripande förändringar av vårt folkstyre. Bertil Fiskesjö kan ju bara föreställa sig vilken lustiger dans för enröstsmajoritetsregeringen den nuvarande oppositionen skulle kunna ställa till med i en mängd frågor, om minoriteten kunde framkalla beslutande folkomröstningar.

Vi har i utskottet noggrant diskuterat vilka äpplen de olika partierna har varit beredda att lägga i en utredningskorg om grundlagarna. För socialdemokraterna är ett beslutande folkomröstningsinstitut i annat än grundlagsfrågor som reglerar demokratins spelregler ett främmande element i ett parlamentariskt statskick. Två starka skäl talar för en vakthållning kring en konsekvent tillämpad representativ demokrati.

Det första skälet gäller representativiteten i besluten. Det blir, som vi fick klart för oss vid en studieresa till Schweiz, ofta ett lågt valdeltagande vid folkomröstningar.

Det andra skälet har med beslutens kvalitet att göra. För att fatta lämpliga beslut måste det vara sammanhang i beslutsfattandet. Särskilda krav måste ställas på de politiska förtroendemännen i en demokrati. De har ett bestämt ansvar för att kommunikationen mellan väljare och valda fungerar, att den politiska debatten hålls på en sakligt tillfredsställande nivå och att besluten blir rationella med hänsyn till de uppställda målen.

Insikten om detta var större i centerpartiet på Gunnar Hedlunds tid på 1950-talet. Jag vill erinra om att riksdagen före 1956 års val beslöt om införande av ett folkomröstningsinstitut som kunde framkallas av en minoritet. Man beslöt detta i en första omgång, men efter moget övertägande var centern och socialdemokraterna överens om att efter valet inte promulgera detta grundlagsförslag. Jag tycker att nutidens centerpartister mindre vårdar sig om den representativa demokratins effektivitet än vad centerpartisterna gjorde förr.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag vill börja med att tacka Olle Svensson för hans uttalade omsorg om den sittande regeringen. Det är rörande att höra.

Sedan refererade Olle Svensson till gällande författning och läste upp en av bestämmelserna i denna på ett korrekt sätt. Men, Olle Svensson, det är ju så att vi har folkomröstningsinstitutet inskrivet i grundlagen. Det kan användas. Det kommer till användning. Vilka problem som uppkommer när man skall använda sig av det folkomröstningsinstitut som vi har upplevde vi 1957, och det upplever vi nu.

Att påstå att det inte finns några problem vad gäller frågeformuleringen och vad gäller tolkningen av omröstningsresultatet – det är verkligen att bortse från fakta i målet.

Jag tycker – med det här för ögonen – att det är mycket konstigt att ni inte vill vara med om att tillsätta en utredning, som skulle få till uppgift att se till att folkomröstningsinstitutet, som Olle Svensson inte vill avskaffa, kan fungera på ett ur olika synpunkter rationellt och vettigt sätt.

OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! För det första står det, i den motion som Bertil Fiskesjö i reservationen yrkat bifall till, att en huvudfråga som kräver särskild belysning är om folkomröstningsinstitutet skall få vara beslutande eller enbart rådgivande. En annan viktig fråga är hur initiativ till folkomröstning skall tas – och om eventuellt sådant initiativ skall kunna tas av en riksdagsminoritet eller t. o. m. efter ett medborgaruppdrag. Enligt motionen bör dessa frågor utredas.

Detta utredningskrav har Bertil Fiskesjö yrkat bifall till, men han underlåter här att argumentera för det. Det kanske beror på att ni börjar vänja er vid att ni också kan få ansvar i regeringsställning och därför är litet mer måna om den representativa demokratin. Det är också värdefullt att vi i dag har både moderater och folktoparter bakom avslagsyrkandet.

För det andra tas frågan upp vad som gäller för ett folkomröstningsinstitut av rådgivande karaktär. När det infördes sade riksdagen uttryckligen ifrån att det var tillräckligt att det i grundlag slås fast att befogenheten att besluta om rådgivande folkomröstning i hela riket ligger hos riksdagen. För sådant beslut bör lagstiftningens form användas. Jag tror alltså att vi klarar detta med nuvarande regler.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Bara ett par synpunkter.

Det är riktigt att motionen tar upp frågan om beslutande kontra rådgivande folkomröstningar. Det är ganska nödvändigt att se över detta. Vad är det nämligen vi upplever i dag? Jo, att vi formellt har ett rådgivande folkomröstningsinstitut. Samtliga partier går samtidigt ut och säger att folkomröstningsresultatet skall respekteras. Men resultatet av folkomröstningen kan – på grund av att det inte finns strikta regler för frågeformuleringen – mycket väl bli sådant att det är praktiskt taget hopplöst för partierna att stå fast vid detta löfte även om de skulle önska det. Det innebär således att det finns ett samband mellan de här frågorna – mellan frågan om bestämmelser för frågeformulering och frågan om institutet skall vara beslutande eller rådgivande. Det finns ett samband även med den andra fråga som Olle Svensson tog upp, nämligen var initiativet skall ligga.

Sedan refererar Olle Svensson ända tillbaka till 1922. Jag tycker det är trivsamt att han bevisar denna historiska beläsenhet. Men det institut som infördes då har vi nu provat, och det brukar vara så i den här riksdagen att när

Torsdagen den
13 december 1979

*Folkomröstnings-
institutet*

vi har prövat författningsbestämmelser och funnit dem mindre väl fungerande, så är vi beredda att försöka hitta enklare och klokare lösningar.

OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Det är alltid en glädje att kunna beslå en universitetslektor i statskunskap med ett fel. Mitt citat var hämtat från proposition nr 90 år 1973 s. 186–187.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag är ledsen över att jag i hastigheten förlitade mig på den uppgift som Olle Svensson själv gav. Han sade nämligen att detta citat härrörde från det tillfälle då vårt nuvarande omröstningsinstitut infördes.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Bertil Fiskesjö m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Bertil Fiskesjö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkande 34 röstar ja.

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Bertil Fiskesjö m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Bertil Fiskesjö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 265
Nej - 59

§ 10 Föredrags

Konstitutionsutskottets betänkanden

1979/80:29 med anledning av propositionen 1979/80:59 om ändring i vallagen (1972:620)

1979/80:30 med anledning av propositionen 1979/80:36 om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 11 Respekten för människolivet

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1979/80:31 med anledning av motion om respekten för människolivet m. m.

TORE NILSSON (m):

Fru talman! I boken Antikrists mirakler har Selma Lagerlöf berättat om en bild av Jesusbarnet i en kyrka – en bild av ett barn som bär en krona med inskriften: Mitt rike är icke av denna världen. Barnikonen blev stulen och ersatt med en imitation, som var så lik originalet att det dröjde länge innan någon märkte att texten i skriften på kronan hade ändrats. Där stod det nämligen: Mitt rike är blott av denna världen.

I vårt land har politiken under de senaste decennierna krönts av just orden blott av denna världen. Skall då politik inte vara det? Det som inte är av denna världen skall kyrkan syssla med? Svaret är dels att kyrkan i dag ofta – åtminstone vid hastigt påseende – ger ett intryck av att vara blott av denna världen, dels att staten en gång i vårt land i viss utsträckning hade samma fanor och samma målsättning som kyrkan. Samhället var enigt när det gällde konstaterandet att människan är barn av två världar samt om att den politiskt ansvarige skulle fara vilse om han handlade som om människan bara var av denna världen.

När nu väckarklockan har ringt i Sverige – och sä tycks det mig – och invånarna yrvaket står inför bilden av den trasiga välfärden blir det tydligt för allt fler att utvecklingen kan leda till en katastrof. Vi som bär ansvaret i det här samhället har alltför länge förbisett att politik måste omfatta ansvaret för hela människan. Barnomsorg är omsorg om både kropp och själ. Socialt ansvar gäller helheten.

Regering och riksdag, myndigheter och socialt verksamma grupper i vårt land får nu ta konsekvenserna av ett handlande, av beslut och av åtgärder som raserat grundvalen för rättssamhället eller som är i färd med att göra det.

Sven Johansson – som tyvärr är sjuk i dag och alltså inte kan tala för motionen 1680, vilken behandlas i detta betänkande – efterlyser tillsammans med sina medmotionärer en ökad respekt för människolivet. I denna motion heter det: "Den kristna livsåskådningen utgör inte längre grunden för människors handlande. Normerna för mänsklig samlevnad har luckrats upp. Det började i hemmen med minskad respekt för föräldrarna. Det fortsatte i skolan med minskad respekt för lärarna. Det har gått vidare med minskad respekt för samhällsordningen, för lagar och förordningar, för polisväsendet. Slagen har kommit tätt under de senaste åren, och nu har vi nått dithän att respekten för dem som valts att styra landet är utomordentligt liten."

Visst kan motionärerna avfärdas med motiveringen att de uppträder som predikanter som talar inför fel församling. Visst har utskottet rätt i att den begärda utredningen är svårt att genomföra. Men viktigare är ändå att hela riksdagen äntligen blir en enda utredning som när det gäller alla överlägg-

*Respekten för
människolivet*

ningar och beslut frågar om grunden håller, om malsättningen är riktig, om medlen är de rätta.

Konstitutionsutskottet hänvisar i betänkandet 31 till socialutskottet, till kulturutskottet, till justitieutskottet, till lagutskottet och t. o. m. till arbetsmarknadsutskottet. Och visst är det riktigt att dessa arbetsgrupper håller på med bitarna och just nu torde vara vakna för det som motionen talar om. Men vore det inte dags att se över det hela konstitutionellt, nationellt?

Gunnar Biörck i Värmdö har ett särskilt yttrande till betänkandet som jag skulle vilja be samtliga ledamöter att noga läsa. Det är mycket tänkvårt. Han har rätt i att analysen är svår att göra. Han menar att den ändå är nödvändig, och det menar jag också. Men vi kan vara oeniga om hur analysen skall ske.

Låt mig peka på områden där jag ser hur respekten för människolivet och för det positiva i livsinnehållet har luckrats upp.

När det gäller den ofödde: rätten till liv, rätten att födas och leva.

När det gäller det späda barnet: rätten till mor, till kärlek.

När det gäller de små i allmänhet: rätten till två föräldrar, till harmoni.

När det gäller skoleleven: rätten till vård, till fostran, till god undervisning, till kunskaper.

När det gäller den unge: rätten till vägledning, till att ha föredömen, till att leva i en god miljö, till att finna mening och mål. Rätten till normer som är prövade av tidigare släkten och som håller.

När det gäller familjbildningen: intet kan ersätta den gamla familjen. Rätten att bilda familj måste stödjas och de unga familjerna måste få stöd. "Mitt hem är min borg", det var förr ett slagord och det bör vara en målsättning också i dag.

När det gäller ålderstrappan nedåt: vård och trygghet för liv och egendom. Vi är eniga om det, men hur är det i praktiken? Hur är det med gatufrid, hemfrid, tingsfrid?

Och när det gäller samhället: solidaritet, sammanhållning mellan enskilda och mellan generationerna.

Tänk så mycket som brister! Visst finns enigheten om detta, men varför gick det då så snett? Jag skall inte upprepa vad som så ofta är upprepat. Låt mig bara säga, att jag vet en enda utväg. Det finns en kraft som är likadan i dag som för 2 000 år sedan.

Vi ansvariga politiker, vi ansvariga människor, vi som tillhör den lagstiftande församlingen måste inse att Bibeln måste tillbaka till vårt folk. Hur det skall ske kan vi resonera om, men jag menar att det är helt nödvändigt att dess kraft, dess sanning blir känd. Det gäller ett kulturellt värde. Något som är omistligt går förlorat om Bibeln är okänd – vi kan se det från den synpunkten också. Alla våra beslut måste stå under en övergripande norm. Låt mig ta några konkreta saker.

Jag har fått en kopia av en skrivelse från vissa kristna grupper till justitieministern. Bakgrunden till den är yttrandefrihetsutredningens betänkande som kom i september i år, strax före valet. I den skrivelsen sägs:

”Till de för allmänheten mest centrala frågorna om yttrandefrihetens gränser hör nämligen, förutom frågan om filmcensurens bestånd, även frågorna om det skall vara fritt fram för hur råa pornografiska och våldsglorifierande framställningar som helst. Och yttrandefrihetsutredningens s. k. debattbetänkande är så partiskt avfattet till förmån för total frisläppning av sådana framställningar, att dess förslag utgår från att filmcensuren för vuxna helt skall avskaffas och att inga som helst gränser skall sättas ens för de mest förråande framställningar.”

Samtidigt får vi veta att just våldet är så farligt. I Svenska Dagbladet den 1 november står det en artikel om våldet i TV. Den har rubriken: Barn lär av ”hjälte”. Artikeln visar i en rad punkter vad som är farligt våld.

Detta riktar sig egentligen mot människolivet. Släpper vi fritt fram för sådant och menar att det inte är farligt, då har vi hamnat snett.

Det har nyligen kommit ett par böcker, som jag har lånat på riksdagsbiblioteket. Jag har inte hunnit läsa dem men har tittat i dem. En av böckerna heter Ta strid för kärleken – kamp mot porr och prostitution. Jag skall med tanke på kammarens tid inte läsa mycket ur den. Det är något av en väckelse som har skett och som jag har talat om. Man börjar bland människorna förstå att det inte får fortsätta så här – släpphänthet eller rent av glorifierande av det onda. I boken citeras två framstående män – framstående i sina egna ögon åtminstone – nämligen Leif Silbersky och Carlösten Nordmark. De skrev en bok för tio år sedan, en bok med en sådd som bar frukt. Där står:

”På samma sätt som det är varje medborgares rätt att fritt berusa sig, om han bara har pengar till sprit, måste det vara hans och hennes rätt att fritt upphetsa sig med pornografi om han har pengar till inköp. Det är friheten det gäller.”

Hur många kvinnor har drabbats av följderna av det som står här – våld, nedslagning, våldtäkt, död?

Den andra boken är en så fin liten bok. Jag har inte haft tid att skriva av något ur den – den kom nyss i min hand. Moder Teresa i Calcutta har fått den publicerad på svenska: ”En gåva för Gud”. I förordet berättar Lydia Svärd om sitt besök 1958 hos moder Teresa nära Kalitemplet i Calcutta. Hon såg allt upprörande vid templet. Så får hon syn på hemmet. Home for the Dying, dvs. hem för de döende. Detta hem var då sex år gammalt. Hon berättar något om dess verksamhet.

När jag bläddrar i den här lilla boken tycker jag att det är något som vi i dag, när vi talar om respekten för människolivet, skulle kunna begrunda. Jag citerar ur den första avdelningen, Kärleken börjar i hemmet:

”Det tycks mig som om världen är uppochnedvänd och lider mycket i vår tid, därför att det finns så väldigt lite kärlek i hemmen och i familjelivet. Vi har inte tid för våra barn, vi har inte tid för varandra, vi har inte tid att glädjas tillsammans.” Det är så tydligt sagt.

Ur nästa avdelning:

”Jag skulle hellre ge upp mitt liv än min tro.”

Den kraft som står bakom moder Teresa kan inte i alla människoliv ge

samma starka utslag, men den vore värd att ges åt människorna i dag.

Vi vet att våldet ökar i världen. Amnesty International har påpekat detta. Vi känner hur fruktansvärt illa ställt det är med människans värde ute i världen. Må denna situation inte komma till oss! Moder Teresa skriver om lidandet:

”Lidandet ökar i dagens värld. Människor hungrar efter något vackrare och större än omgivningen kan ge. Det finns en stor hunger efter Gud i världen just nu. Överallt är det mycket lidande, men det finns också stark längtan efter Gud och efter kärlek till människor.”

Hon har rätt, moder Teresa. Det var väckelsen som jag nämnde om.

Får jag sluta med att citera vad hon säger på s. 53 under kapitlet Rikedomar:

”Jag söker ge de fattiga av kärlek vad de rika kan få för pengar. Nej, jag skulle inte vilja vidröra en leprasjuk för tusen pund, men jag tar villigt hand om honom på grund av Guds kärlek.”

Skall Sverige bli något mer än ”Home for the Dying”, så måste det in en livskraft i samhället. Mitt rike är blott av denna världen – finns det några riksdagsmän som vågar gå ut under den parollen i dag?

I detta anförande instämde Allan Åkerlind, Erik Olsson, Mårten Werner och Ingrid Sundberg (samtliga m).

BRITTA HAMMARBACKEN (c):

Fru talman! Det är ju, som Tore Nilsson inledningsvis antydde, ett mycket brett panorama som målats upp i den motion som behandlas i konstitutionsutskottets betänkande nr 31. Temat är, som vi hörde, respekten för människolivet. Motionärerna ger exempel som från deras synpunkt belyser det här temat och som tar upp dels enskilda frågor, dels attityder och normer i allmänhet. När jag kommenterar utskottets syn på dessa frågor lämnar jag sakfrågorna till debatt vid annat tillfälle och håller mig mera till principen och till behandlingsgången.

Motionen har avstyrkts av ett enhälligt utskott, och jag vill, fru talman, börja med att yrka bifall till utskottets hemställan, innan jag går över till närmare kommentarer.

I motionen frågar man: Vart är vi på väg? Vad innebär det som har skett? Som jag ser det är just dessa båda frågor två av de mest väsentliga delarna i allt samhällsarbete, även om man i det här huset hellre använder benämningar som prognoser och utvärdering av verksamheten. Det är ändå samma sak man talar om. Vi möter detta så ofta i våra handlingar, men därmed är det inte sagt att allt är bra.

Vi vet att ökad standard och livskvalitet inte nödvändigtvis behöver vara samma sak. Vi vet att anonymitet och stress är två av tidens värsta gissel – mitt i all vår välfärd. Vi vet att solidaritet och respekt för människoliv inte får stoppa vid gränsen mellan olika länder. Dagligen blir vi påmind om att mycket återstår att göra. Jag håller med både Tore Nilsson och Gunnar

Biörck i Värmdö, när de säger att det är viktigt att hålla i minnet att de stora och övergripande frågorna aldrig får skymmas av de vardagsnära, praktiska och brådskande. Men man kan ju – tyvärr skulle jag vilja säga – varken utreda eller lagstifta fram respekt eller medmänsklighet. Det gäller i stället att skapa utrymme för dessa attityder och värderingar, och då måste man gå till sakfrågorna.

I motionen begärs en snabbutredning. Som exempel på vad den utredningen borde syssla med tar man upp så pass vitt skilda ämnen som dödshjälpsdebatten, befolkningsfrågan, den ekonomiska brottsligheten, skattefusket, abortlagstiftningen, drogmissbruket och arbetslöshetsunderstödet. Det är stora och viktiga frågor som man kan ha olika uppfattningar i och som bör debatteras. Det sker ju också ofta i den här kammaren. Men det är också frågor som sorterar under en rad olika utskott och som i de flesta fall redan har behandlats och blivit föremål för de små utredningar som utskottsbetänkanden ofta är. Man ger ju i utskotten bakgrunder och gör kartläggningar inför olika avvägningar och beslut. Andra ämnen som nämns i motionen har tagits upp i interpellationer och frågor och i samband därmed fått en ingående belysning.

Jag vill helt kort citera konstitutionsutskottets betänkande, där det i sista avdelningen sägs följande:

”Riksdagen har således vid skilda tillfällen behandlat en rad av de olika delfrågor som berörs i motionen. Att inom ramen för en statlig utredning tillgodose de krav på kartläggning av sakförhållanden och utvecklingstendenser inom så vitt skilda områden som motionärerna avser är enligt utskottets mening inte möjligt.”

När det sedan gäller attityder och normer har vi ju alla en möjlighet och en skyldighet, att var och en utifrån sin utgångspunkt medverka till en ökad medmänsklighet i de skilda frågor som behandlas, vare sig det gäller utredningar i sak eller praktisk handling. Jag är nog i många fall benägen att tycka att det sistnämnda är det viktigaste.

Med den lilla personliga funderingen, fru talman, ber jag än en gång att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 Föredrags

Socialutskottets betänkanden

1979/80:17 med anledning av propositionen 1978/79:120 med förslag om

inrättande av statens miljömedicinska laboratorier jämte motioner

1979/80:18 med anledning av propositionen 1979/80:10 om kontroll av

hybrid-DNA-teknikens användning, jämte motioner

1979/80:19 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag till

*Höjning av det
allmänna barnbi-
draget*

tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80, såvitt avser anslag till arbetarskyddsstyrelsen

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 13 Höjning av det allmänna barnbidraget

Föredrogs socialutskottets betänkande 1979/80:21 med anledning av propositionen 1979/80:42 om höjning av det allmänna barnbidraget, m. m., såvitt propositionen hänvisats till socialutskottet, jämte motioner.

I propositionen 1979/80:42 om höjning av det allmänna barnbidraget, m. m. hade regeringen (socialdepartementet) såvitt propositionen hänvisats till socialutskottet föreslagit riksdagen att

1. anta vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag,
2. till Allmänna barnbidrag på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 265 000 000 kr.

Det vid propositionen fogade lagförslaget innebar att det allmänna barnbidraget fr. o. m. den 1 januari 1980 skulle höjas med 300 kr. per barn och år till 2 800 kr.

I detta sammanhang hade behandlats

dels en med anledning av proposition 1978/79:160 om fortsatt reformering av inkomstskatten, m. m. väckt motion

1978/79:2433 av Olof Palme m. fl. (s), vari såvitt här var i fråga (yrkandena 15 och 16) hemställtts att riksdagen skulle

15. besluta att det allmänna barnbidraget den 1 januari 1980 skulle höjas med 300 kr. per barn och år,

16. besluta att till Allmänna barnbidrag (socialdepartementet) för budgetåret 1979/80 anvisa, utöver vad regeringen föreslagit i proposition 1978/79:100, ett förslagsanslag av 265 000 000 kr.,

dels en med anledning av proposition 1979/80:42 om höjning av det allmänna barnbidraget, m. m. väckt motion

1979/80:112 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt här var i fråga (yrkandet 1) hemställtts att riksdagen beslutade

a) att anta av motionärerna framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag, innebärande att barnbidraget bestämdes till 25 % av basbeloppet, vilket med nuvarande basbelopp, 13 900 kr., innebar ett belopp av 3 475 kr.,

b) att till Allmänna barnbidrag på tilläggsbudget I till statsbudgeten för

budgetåret 1979/80 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 595 000 000 kr. utöver regeringens förslag.

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

Utskottet hemställde

beträffande höjning och indexreglering av det allmänna barnbidraget att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:42 och motionen 1978/79:2433 yrkandena 15 och 16 samt med avslag på motionen 1979/80:112 yrkandet 1 skulle

*Höjning av det
allmänna barnbi-
draget*

dels anta vid betänkandet som bilaga I fogat förslag till lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag.

dels till Allmänna barnbidrag på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 265 000 000 kr.

INGA LANTZ. (vpk):

Fru talman! Det är låg- och mellaninkomsttagarna som får betala för regeringens mycket orättvisa ekonomiska politik. Det är de vanliga människorna som får betala den orättfärdiga skattepolitiken – en skattepolitik som gynnar kapitalägare och höginkomsttagare, en skattepolitik som uppmuntrar till skuldsättning därför att avdragssystemet är förmånligt för det.

På pendeltåget in till stan en dag i förra veckan pratade jag med en kvinna. Hon tyckte det var märkligt att man kunde tjäna på att skuldsätta sig och att den ekonomiska politiken uppmuntrar till stora kapitalsatsningar, som sedan är avdragsgilla. Man tjänar på att köpa sig en villa eller en bil. Då kan man komma undan skatt. Här i kammaren finns i alla fall *en* person som enligt uppgift inte betalar någon statlig skatt. Kvinnan på pendeltåget tyckte också det var märkligt att man kunde göra avdrag för bilar och villor men inte för barnen. Det tyckte hon skulle ha varit riktigt. För, som hon sade: De kostar ju verkligen.

Hennes resonemang visar just på det orimliga synsätt som de borgerliga partiernas och det socialdemokratiska partiets ekonomiska politik har lett till. Hennes synsätt visar också på de sneda värderingar som råder och bl. a. kommer till uttryck i den fråga vi nu diskuterar, nämligen höjningen av barnbidraget. Det satsas för litet på barn och barnfamiljer i vårt land – och då tänker jag inte bara på pengar.

I år, precis som förra året och alla andra år så långt tillbaka jag kan minnas, har hyran höjts för de flesta som bor i flerfamiljshus. I mitt bostadsområde ligger höjningen i år på mellan 100 och 150 kr. i månaden. En trea kostar nu 1 500 kr. i månaden.

För en tid sedan blev det klart att maten för en vanlig barnfamilj efter nyår kommer att kosta 500 kr. mer om året. Matpriserna kommer att höjas kraftigt.

För någon vecka sedan diskuterades momsens här i kammaren. Det blir inte momshöjning direkt efter nyår, men något säkert besked om att momsens inte

Torsdagen den
13 december 1979

*Höjning av det
allmänna barnbi-
draget*

höjs senare kunde inte regeringen ge. Det skulle inte förväna om regeringen höjer moms en någon gång fram i mars-april.

De lönejusteringar som görs för att möta pris- och hyreshöjningarna räcker inte till på långt när. En vanlig industriarbetarfamilj har under det senaste året förlorat nära 2 500 kr. i reallönesänkning. Inflationen ligger på 9 % hittills i år. De orättvisa kommunalskatterna drabbar vanliga inkomsttagare. Kommunalskatten är ofta hög i fattiga kommuner. I högskattkommunerna bor de inkomstsvaga grupperna. Människor som tjänar minst får alltså betala mest.

Fru talman! Det sker en ständig övervältring av kostnader på vanliga människor i vårt land. Det ekonomiska systemet är konstruerat så. Att de borgerliga partierna inte tänker göra något för att ändra detta förvävar ingen, men att socialdemokraterna på sin tid inte tog itu med orättvisorna förvävar. Och det är ett svek mot arbetarklassen. Bl. a. barnfamiljerna drabbas av det orättvisa systemet.

Vänsterpartiet kommunisterna anser att den höjning som socialdemokraterna och regeringen har kommit överens om är för liten för att kompensera barnfamiljerna för deras ökade utgifter. Samhället måste ta ett mer solidariskt ansvar för barnen och svara för större del av vad det kostar att ha barn. De 300 kronor per barn och år som borgare och socialdemokrater föreslår räcker inte ens till att betala de prishöjningar som har skett bara på kläder till barn. Än mindre räcker de till för att kompensera för hyreshöjningar eller matprishöjningar. Vänsterpartiet kommunisterna vill höja barnbidragen ungefär tre gånger så mycket som regeringen är beredd att göra, nämligen till 975 kr. mer om året för varje barn. Det skulle betyda ett barnbidrag på 3 475 kr. per barn och år. Vänsterpartiet kommunisterna vill också värdebeständiga barnbidragen genom att indexreglera dem. Det är nödvändigt bl. a. med tanke på inflationen.

I december 1978 diskuterades en höjning av barnbidragen. I maj 1979 fördes samma diskussion, och nu ett halvår senare diskuterar vi samma fråga igen. Barnbidragshöjningarna brukar motiveras med kostnadshöjningar och att man vill, som det heter i detta betänkande, "förbättra barnfamiljernas situation". Kostnadsutvecklingen, som det så fint heter, pågår hela tiden, och de höjningar som görs av barnbidragen är en ersättning för redan inträffade pris- och hyreshöjningar. Om barnbidragen inte hela tiden skall släpa efter kostnadsutvecklingen, behövs ett nytt system. Det är därför vänsterpartiet kommunisterna föreslår att barnbidragen knyts till basbeloppet och indexregleras. Barnbidragen skall utgå, menar vänsterpartiet kommunisterna, med 25 % på basbeloppet. Det betyder att det skulle bli ett barnbidrag på, som jag sade tidigare, 3 475 kr. per barn och år.

Fru talman! Barnfamiljerna behöver kompensation för regeringens prispolitik och för dyrtiden och behöver den höjning på nära 1 000 kr. som vänsterpartiet kommunisterna föreslår. Jag yrkar bifall till motionen 112.

GABRIEL ROMANUS (fp):

Fru talman! Det ärende som vi nu skall behandla gäller barnbidragets höjning. Även om det är frestande, skall jag avstå från att ta upp en allmän debatt om avdragsrätten i skattesystemet och liknande.

Jag hoppas att Inga Lantz förklarade för kvinnan på pendeltåget att om vi skulle införa avdrag för barn, skulle det inte gynna låg- och mellaninkomsttagare. Som de flesta avdrag – i varje fall om det gäller avdrag på inkomsten före skatt – skulle det ge bättre utdelning ju högre inkomst man har.

När det gäller barnbidraget, som är det system som vi numera är helt ense om att vi skall ha i Sverige för att utjämna skillnaden i bärkraft mellan barnfamiljer och andra, föreslås en höjning med 300 kr. från årsskiftet. Ett enhälligt socialutskottet tillstyrker regeringens förslag i den delen.

Nu har vänsterpartiet kommunisterna tagit upp frågan om att knyta barnbidraget till basbeloppet, och om detta säger socialutskottet följande: "Som utskottet tidigare har framhållit (SoU 1976/77:25) bör barnbidragen ej tillåtas urholkas av prishöjningar. Med den höjning av barnbidragen som utskottet i det föregående förordat, erfordras inte f. n. något uttalande av riksdagen i fråga om värdesäkring av barnbidragen." Därför avstyrks förslaget i vpk-motionen.

Vpk:s motion ger en annan bild: "Det nuvarande bidragssystemet gör att barnbidragen inte på något sätt följer kostnadsutvecklingen."

Det är svårt att förstå hur de här två uttalandena går ihop. Socialutskottet säger att med den höjning som föreslås blir det ingen urholkning, medan vpk säger att barnbidraget inte på något sätt följer kostnadsutvecklingen.

Som Inga Lantz sade har prishöjningarna hittills i år uppgått till 9 %, och de blir antagligen högst 10 % för hela året. Den höjning av barnbidraget som regeringen föreslår är 12 %. Därför är det fel det som står i vpk-motionen.

Man kan göra jämförelsen under en längre period, t. ex. från oktober 1976, alltså den senaste valperioden, fram t. o. m. januari 1980. Under den tiden har priserna gått upp inte fullt 35 %. Om utskottets förslag bifalls, ökar barnbidraget med 55 %. Barnbidraget följer alltså mer än väl kostnadsutvecklingen.

Det finns väl ingen här som inte gärna skulle vara med om att höja barnbidraget med ytterligare 700 kr., om det inte vore så att det också måste betalas. Vpk:s förslag kostar 600 milj. kr. för innevarande budgetår och dubbelt så mycket för ett helt budgetår, dvs. 1,2 miljarder.

Vi andra här befinner oss inte i en lika enkel situation som vpk, att vi bara kan ställa förslag som kostar pengar utan att tala om hur de skall finansieras. Därför måste vi inskränka oss till den höjning som regeringen har föreslagit, men vi kan alltså konstatera att den innebär att barnbidraget mer än väl har behållit sitt värde sedan t. ex. oktober 1976.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

*Höjning av det
allmänna barnbi-
draget*

Torsdagen den
13 december 1979

*Höjning av det
allmänna barnbi-
draget*

INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! Jag tycker att Gabriel Romanus är litet trångsynt. Jag har talat om barnfamiljernas totala ekonomiska situation, och jag försökte sätta in barnbidraget i ett större sammanhang.

De orättvisor som finns i det ekonomiska systemet, tillsammans eller var och en för sig, visar bl. a. att den lilla höjningen på 300 kr. inte räcker till för att förbättra barnfamiljernas situation. Man utjämnar inte relationen – inte i nämnvärd grad i vilket fall som helst – mellan barnfamiljer och andra familjer med en uppjustering på 300 kr. per barn och år.

Barnfamiljerna behöver den compensation som vi föreslår. I dagarna har hyrorna gått upp, och matpriserna går upp efter nyår. Inflationen har hittills i år legat på 9 % och väntas bli än värre innan året är slut.

Sedan kom då talet om det statsfinansiella läget, som det brukar heta, och den vanliga frasen att vänsterpartiet kommunisterna gör det enkelt för sig när man föreslår nödvändiga förbättringar för barnfamiljerna. Jag kan bara peka på några ställen där man skulle kunna plocka pengar för att finansiera nödvändiga och viktiga reformer, även denna reform som skulle höja barnbidragen med en tusenlapp per år.

Den borgerliga regeringen ändrar skattesystemet, sänker marginalsatser, indexreglerar skatteskalorna och gör det bättre för dem som redan har det bra. Man gynnar dem som har höga inkomster. Man fortsätter med det orättvisa avdragssystemet som drabbar de människor som har det dåligt ställt i vårt samhälle, som drabbar vanliga inkomsttagare. Man angriper inte heller den ekonomiska brottsligheten som lär uppgå till 40 miljarder kronor. Det är den siffra som redovisas, men alldeles säker på att det stannar där är man inte.

Man fortsätter att rulla ut miljarder, 30 miljarder går till storfinansen i form av subventioner och gåvor utan att man för den sakens skull får någonting tillbaka.

Vad det nu gäller är att få till stånd en omfördelning av de ekonomiska resurserna i vårt samhälle. Det gäller i de flesta frågor vi diskuterar här. Det gäller även den ekonomiska politiken och dess villkor.

Man kan peka på försvarskostnaderna som nu är uppe i knappt 20 miljarder. Vi ligger trea i världen när det gäller försvarskostnader.

Det finns alltså på olika områden pengar som man kan ta för att finansiera sådana saker som är nödvändiga.

För ett tag sedan höjde man energiskatten, bensinskatten, priserna på alkohol. Ta de pengarna och lägg här, då! Det finns alla möjligheter att finansiera barnbidragshöjningar och andra nödvändiga reformer.

Men den politiska viljan saknas, både hos de socialdemokratiska riksdagsledamöterna och självfallet också hos de borgerliga. Det senare förvånar mig inte, men att inte socialdemokraterna har angripit det ekonomiska systemet förvånar mig verkligen.

*Höjning av det
allmänna barnbi-
draget*

GABRIEL ROMANUS (fp):

Fru talman! Man kan naturligtvis föra en diskussion om barnfamiljernas totala ekonomiska situation och hela vårt ekonomiska system, men jag tror att kammaren ursäktar mig om jag inte ger mig in i det just nu.

Jag vill bara framföra den lilla synpunkten, att om man skall tala om barnfamiljernas totala ekonomiska situation och drar in hyror och skatter, kan man inte samtidigt hävda att alla förändringarna i den situationen skall kompenseras med just barnbidrag. Även barnfamiljerna omfattas av den skattereform vi skall diskutera nästa vecka. Om hyror stiger, stiger också bostadsbidragen. En mängd andra faktorer kommer också in.

Man kan alltså inte ta ut barnbidraget som den enda åtgärden från det allmännas sida till förmån för barnfamiljerna och säga att den skall lösa alla deras problem.

Det är att gå litet för långt när Inga Lantz säger att barnbidragen inte i nämnvärd grad utjämnar mellan barnfamiljer och andra. Den totala kostnaden för barnbidragen uppgår till omkring 5 miljarder kronor per år. För varje barn får man enligt regeringens förslag 2 800 kr. skattefritt varje år. Det är klart att detta betyder någonting för de flesta barnfamiljer.

Påståendet i kommunisternas motion att barnbidragen inte följer kostnadsutvecklingen är felaktigt. Om kostnaderna ökar med 10 % och barnbidraget under samma tid med 12 %, då ökar värdet av barnbidraget. Under treårsperioden har kostnaderna ökat 35 %, men barnbidraget har ökat med 55 %. Det innebär en ganska avsevärd förstärkning av barnbidragets realvärde.

Det är klart att man i allmänna termer kan tala om att finansiera en höjning, som skulle kosta 1,2 miljarder, genom att slopa försvaret, genom att bekämpa den ekonomiska brottsligheten, osv. Men för det första vet vi att det svenska folkets majoritet vill ha ett försvar, och för det andra vet vi att det görs stora insatser för att bekämpa den ekonomiska brottsligheten. Det är möjligt att man kan få in en del pengar på det sättet, men vi kan ju inte in-teckna de pengarna innan de har flutit in.

Det är ju f. ö. inte bara denna utgift som vpk vill betala på detta sätt. I partiledarintervjun i TV under valrörelsen fick Lars Werner frågan, hur man skulle klara finansieringen av de ungefär 30 miljarder som vpk:s alla olika utgiftsförslag skulle kosta. Den frågan kunde han inte svara på, såvitt jag minns. Man kan inte varje gång man blir ansatt dra in försvaret och säga att dess pengar skall användas. Så många Viggensplan har vi inte, att de kan klara vpk:s hela reformpaket. Tyvärr finns det inte nu utrymme för den ytterligare miljardsatsning som vpk föreslår.

INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! Jag tycker att det är viktigt att sätta in barnbidragen i barnfamiljernas totala ekonomiska situation. Det är då av vikt att diskutera de enorma hyreshöjningar som man just i dagarna har kommit överens om. Det är då viktigt att tala om de matprishöjningar som sker efter nyår och att diskutera den momshöjning som man kan vänta någon gång under första

Torsdagen den
13 december 1979

*Höjning av det
allmänna barnbi-
draget*

halvåret 1980 – det lät i alla fall så här i kammaren i förra veckan. Man måste titta på allt detta när man tar ställning till frågan om höjning av barnbidragen.

Som jag sade i mitt första inlägg räcker 300 kr. per barn och år inte ens till att täcka ökningen av klädkostnaderna för barnen på grund av att priserna har stigit så kraftigt.

Sedan försöker Gabriel Romanus göra gällande att det inte gör någonting att hyrorna höjs, eftersom bostadsbidragen i så fall också ökar. Därför blir en hyreshöjning inte kännbar för barnfamiljerna, menar Gabriel Romanus. Men vem är det – med det orättvisa skattesystem som vi har i dag – som får betala de höjda bostadsbidragen? Det är förstås samma människor – det är låg- och mellaninkomsttagarna som får "pröjsa" den biten också.

Gabriel Romanus vänder vidare på orden i vår motion och polemiserar mot vårt påstående att barnbidragen inte följer kostnadsutvecklingen. Bidragen följer inte kostnadsutvecklingen, eftersom 300 kr. per barn och år inte räcker för att klara matprishöjningarna, hyreshöjningar och alla andra höjningar som de vanliga barnfamiljerna skall betala.

Man kan inte in-teckna pengar innan man har dem i handen, säger Gabriel Romanus vidare. Det är riktigt, men man kunde åtminstone börja att angripa orättvisor i vårt skattesystem och de orättvisor som blir följderna av den ekonomiska brottsligheten. Man måste börja angripa de frågorna, för där finns det mycket pengar att göra. Det finns totalt sett pengar i vårt samhälle för alla vettiga och bra reformer som skulle gagna det största flertalet i vårt land. Men det är fråga om den politiska viljan, och denna skall förstås kopplas till den ekonomiska politiken. Så är det nu, och så har det varit sedan minst 40 år tillbaka i tiden.

GABRIEL ROMANUS (fp):

Fru talman! Jag vänder inte på orden, utan jag citerar ordagrant ur vänsterpartiet kommunisternas motion. Där står det: "Det nuvarande bidragssystemet gör att barnbidragen inte på något sätt följer kostnadsutvecklingen." Jag har pekat på att kostnadsutvecklingen under de tre senaste åren varit ungefär 35 % och att barnbidragen på regeringens förslag under samma tid ökat med ungefär 55 %. Det är fakta.

Nu frågar Inga Lantz vem det är som får betala de ökade bostadsbidragen. Hon svarar att det är barnfamiljerna själva som får göra det. Om det vore sant, skulle de också få betala den ytterligare höjning av barnbidragen som Inga Lantz föreslår.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 112 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Inga Lantz begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkande 21 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motion 112 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Studielön

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Inga Lantz begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 302
Nej - 20

§ 14 Studielön

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1979/80:10 med anledning av propositionen 1979/80:42 om höjning av det allmänna barnbidraget, m. m., såvitt propositionen hänvisats till socialförsäkringsutskottet, jämte motioner.

I propositionen 1979/80:42 om höjning av det allmänna barnbidraget, m. m., hade regeringen (socialdepartementet) såvitt propositionen hänvisats till socialförsäkringsutskottet föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i studiestödslagen (1973:349).

Propositionen innehöll bl. a. förslag om att studiebidraget till studerande i åldern 16–19 år i gymnasial utbildning höjdes från 208 kr. till 233 kr. per månad. Motsvarande höjning av det förlängda barnbidraget gjordes för de elever i grundskolan som fyllt 16 år.

I detta sammanhang hade behandlats

dels en med anledning av proposition 1979/80:42 väckt motion

1979/80:112 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga (yrkande 2) hemstälts att riksdagen skulle uttala att studielön borde införas för studerande över 16 år samt anhålla hos regeringen om förslag därom.

dels en med anledning av proposition 1978/79:160 om fortsatt reformering av inkomstskatten, m. m. väckt motion

1978/79:2433 av Olof Palme m. fl. (s), vari såvitt nu var i fråga (yrkandena 17 och 18) hemstälts att riksdagen skulle

17. besluta att studiebidraget och det förlängda barnbidraget inom studiehjälpen den 1 januari 1980 skulle höjas med 25 kr. i månaden,

18. besluta att till Studiebidrag m. m. (utbildningsdepartementet) för budgetåret 1979/80 anvisa, utöver vad regeringen föreslagit i proposition 1978/79:100, ett förslagsanslag av 28 000 000 kr.

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. beträffande höjning av studiebidraget och det förlängda barnbidraget med bifall till propositionen 1979/80:42 och motionen 1978/79:2433 yrkandet 17 anta det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i studiestödslagen (1973:349).
2. beträffande medelsanvisning avslå motionen 1978/79:2433 yrkandet 18.
3. beträffande studielön avslå motionen 1979/80:112 yrkandet 2.

RAUL BLÜCHER (vpk):

Fru talman! Det nuvarande studiesociala systemet, med dess byråkratiska djungel av procentsatser, fribelopp, övre och nedre inkomstgränser och återbetalningsregler, kännetecknas av svåröverskådlighet och krångel. Det borde ha varit en utmaning för den folkpartiregering som så käckt blåste till strid mot byråkratin. "Mindre krångel" stod det på folkpartistiska valaffischer t. ex. Det finns, redan med tanke på denna egenskap, all anledning att skyndsamt göra något åt detta och ge oss ett bättre studiesocialt system.

Men, fru talman, huvudskälet till att vpk ihärdigt håller fast vid och nu än en gång återkommer med kravet på studielön för studerande över 16 år är att arbetarnas och de lägre tjänstemännens barn får sämre studieresultat än barnen från ekonomiskt bättre lottade familjer. Det har bekräftats av en rad larmrapporter och nu senast i en forskningsrapport från sociologiska institutionen vid Lunds universitet. Jag citerar här dagens nummer av Dagens Nyheter:

"Elever som kommer från arbetarfamiljer har generellt sett sämst resultat, sämst utbyte av skolan ur olika mätbara aspekter och i alla slags skolor. Socialgrupp III-barn har skolresultat som i medeltal ligger nästan en betygsenhet under barnens från socialgrupp I. Som helhet ligger hela arbetarklassen under den genomsnittliga betygstrea.

Så ser arbetarbarnens villkor ut i den svenska grundskolan enligt en forskningsrapport", skriver alltså Dagens Nyheter i dag.

En undersökning som statistiska centralbyrån gjorde år 1976 visade att av samtliga akademikerbarn, födda under andra hälften av 1940-talet, påbörjade uppskattningsvis omkring 80 % studier vid universitet och högskolor av traditionell typ, medan motsvarande siffra för arbetarbarn är omkring 10 %.

Bestämmelserna om vidgat tillträde till högre studier kom ju till för att ge arbetarbarnen en andra chans, men det är fortfarande bara 10 % av dem som har fått sådan behörighet till högre studier som kommer från arbetarklassen.

Det finns ytterligare undersökningar som dokumenterar att hemmiljöns ekonomiska, sociala och kulturella standard är avgörande för skolelevernas studieresultat. Ett sätt att angripa de orättvisorna är att förbättra studiestödet, och det är i det syftet som vpk reser kravet på studielön.

I betänkandet konstateras att liknande yrkanden har framställts vid ett

flertal tillfällen under de senare åren och senast behandlats av socialförsäkringsutskottet i det av riksdagen godkända betänkandet nr 16 under förra riksdagsåret.

Ja, fru talman, det skulle givetvis spara tid åt vår arbetstygda kammare, om vi slapp att ta upp den här frågan gång på gång. Men den utredning som tillsattes i september 1975 har nu snart haft ett halvt decennium på sig för att komma med förslag i den här riktningen.

Vad skall de berörda yngre gymnasieskoleleverna göra under tiden de väntar på att frågan löses? Skall de uthärda att stå tillbaka i sin skolsituation i väntan på en utredning som sammanträder tre gånger om året och tydligen inte tycks ta frågan på tillbörligt allvar?

Fru talman! För att påskynda den här angelägna frågan vidhåller vänsterpartiet kommunisterna sitt krav, och jag vill därför yrka bifall till motionen 112 av Lars Werner m. fl.

RALF LINDSTRÖM (s):

Fru talman! I samband med att regeringen i propositionen föreslår att det förlängda barnbidraget och studiebidraget i vanlig ordning höjs i samma grad som barnbidraget har nu vpk åter passat på att motionera om ett riksdagsuttalande för införande av studielön. Den här frågan har behandlats här i kammaren årligen under, tror jag, hela 1970-talet, vissa år t. o. m. flera gånger. Utskottet har tidigare hänskjutit denna fråga till studiestödsutredningen, och där ligger den fortfarande.

Jag tänker inte i dag ta upp någon debatt i sakfrågan. Utskottet vidhåller sin tidigare uppfattning och avstyrker bifall till motionsyrkandet.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 112 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Raul Blücher begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkande 10 mom. 3 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 112 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Raul Blücher begärde rösträk-

Torsdagen den
13 december 1979

ning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 295

Nej – 20

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

§ 15 Ersättning till kommunerna för hjälp till flyktingar m. fl.

Föredrogs socialutskottets betänkande 1979/80:22 med anledning av propositionen 1979/80:38 om ersättning till kommunerna för hjälp till flyktingar m. fl., jämte motioner.

I propositionen 1979/80:38 hade regeringen (socialdepartementet) hemställt att riksdagen skulle

1. godkänna de i propositionen förordade riktlinjerna för ersättning till kommunerna för hjälp till flyktingar och personer som väntade på uppehållstillstånd.
2. godkänna de i propositionen föreslagna riktlinjerna för en omorganisation av systemet för betalning av dessa ersättningar.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås att statlig ersättning till kommunerna införs för den hjälp till försörjning som ges till utlänningar under den tid då deras ansökningar om uppehållstillstånd behandlas. Samtidigt föreslås enklare regler för den statliga ersättningen till kommunerna för socialhjälp till flyktingar. Ersättning skall lämnas för hjälp som utgivits under det år då beslutet om uppehållstillstånd fattas samt två år därefter. Andra insatser för flyktingar, t. ex. barnomsorg och tolkhjälp, skall också ersättas. Denna ersättning skall schablonberäknas till 25 % av den statliga ersättning som kommunerna får för sina socialhjälpkostnader för flyktingar.

Vidare innehåller propositionen förslag om att decentralisera handläggningen av ersättningarna från socialstyrelsen och rikspolisstyrelsen till länsstyrelserna. Statens invandrarverk skall kontrollera att ansökningarna avser sådana personer som kommunen har rätt att få ersättning för. Förslaget innebär kortare handläggningstider och snabbare utbetalningar av ersättningarna än f. n.

De nya reglerna skall träda i kraft den 1 januari 1980.”

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna.

1979/80:108 av Lennart Andersson (s) m. fl., vari yrkats att riksdagen beslutade uttala att de speciella omständigheter som förelåg i Södertälje kommun, med anledning av den omfattande och oreglerade assyriska invandringen, utgjorde särskilda skäl till att statsbidrag skulle utgå.

1979/80:109 av Gunnel Liljegren (m) och Pär Granstedt (c), vari hemställdes att riksdagen beslutade uttala

1. att personer som väntade på uppehållstillstånd (UAT-sökande) och s. k. anknätningsfall borde inordnas under huvudreglerna för statlig ersättning för kommunernas socialhjälpkostnader och att möjligheter till förlängd ersättning också borde gälla dessa grupper,

2. att UAT-sökande och anknätningsfall borde ingå i underlaget för schablonberäkningen av ersättning för andra insatser,

3. att schablon tillägget borde differentieras och för kommuner med stora ekonomiska åtaganden för flyktingar och invandrare och med fortgående invandring fick omfatta minst 50 % av socialhjälpkostnaderna eller att "invandrarkommuner" skulle erhålla ersättning utöver schablonen.

4. att den statliga ersättningen till frivilliga organisationer för deras flyktingarbete bibehölls, samt

1979/80:110 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställdes

1. att riksdagen med ändring i propositionen 1979/80:38 beslutade uttala

a) att den som utan att själv vara flykting erhöU uppehållstillstånd på grund av anknätning till flykting i bidragshänseende borde jämnställas med flykting och att därvid nuvarande praxis borde tillämpas,

b) att social service till den som sökte uppehålls- och arbetstillstånd borde ersättas i samma utsträckning som stöd till flykting,

c) att ersättning för hjälp till flyktingar borde lämnas under det år beslut om uppehållstillstånd fattades samt tre år därefter,

d) att ersättning för hjälp till den som sökte uppehålls- och arbetstillstånd borde lämnas från ansökningsdagen fram till den dag beslut fattades i ärendet och i de fall avslag lämnades på ansökan fram till dag för förpassning,

e) att ersättning till landsting för den vård som lämnades flykting borde utgå under det år beslut fattades om uppehållstillstånd samt tre år därefter,

f) att socialstyrelsen borde förmedla ersättning till kommunerna för hjälp till flyktingar och sökande av uppehålls- och arbetstillstånd,

2. att riksdagen uttalade att en överarbetning snarast borde ske av bestämmelserna om ersättning till kommunerna för social service åt flyktingar, innebärande att ersättningen skulle beräknas per capita av antalet flyktingar i resp. kommun och med angivande av villkor för medlens användning,

3. att riksdagen uttalade att det var nödvändigt att förkorta handläggnings-tiden för ansökan om uppehålls- och arbetstillstånd, men att detta inte fick tillåtas inkräkta på rättssäkerheten,

4. att riksdagen skulle anhålla hos regeringen om att särskilt stöd till kommuner med stor andel invandrare övervägdes.

Utskottet hemställde

1. beträffande bidrag till kommuner då extraordinära situationer på

Torsdagen den
13 december 1979

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

invandrarområdet förelåg att riksdagen med anledning av propositionen, motionen 1979/80:108, motionen 1979/80:109 yrkandet 3 och motionen 1979/80:110 yrkandet 4 som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. att riksdagen med bifall till propositionen och med avslag på motionen 1979/80:109 yrkandena 1, 2 och 4 samt motionen 1979/80:110 yrkandena 1 a-e, 2 och 3 i den mån riktlinjerna inte behandlats under mom. 1 godkände de riktlinjer som i propositionen förordats för ersättning till kommunerna för hjälp till flyktingar och personer som väntade på uppehållstillstånd,

3. med bifall till propositionen och med avslag på motionen 1979/80:110 yrkandet 1 f godkände de i propositionen föreslagna riktlinjerna för en omorganisation av systemet för betalning av ersättningar.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Vänsterpartiet kommunisterna har i motionen 1979/80:110 framställt en rad förslag till ändringar i regeringens proposition om ersättning till kommunerna för hjälp till flyktingar m. fl. Våra ändringsförslag syftar till att åstadkomma en bättre anpassning av den statliga ersättningen till de villkor som i dag gäller för flyktingar, deras anhöriga som kommer hit till landet och övriga som söker uppehålls- och arbetstillstånd.

Vi har vänt oss emot att man i ersättningshänseende skiljer på den som själv är flykting och den som får uppehållstillstånd på grund av anknytning till flykting. För det första anser vi att personer i samma familj bör behandlas likvärdigt, och för det andra kommer det att orsaka kommunerna ett administrativt merarbete, som i vissa fall kan vara betydande, att skilja familjemedlemmar från varandra när de söker ersättning. Därmed skulle man komma att motverka ett av de syften som framförs som centrala i propositionen, nämligen att förenkla administrativa rutiner.

Vi har också föreslagit att social service som lämnas till den som söker uppehålls- och arbetstillstånd skall ersättas i samma utsträckning som hjälp åt flykting. Vi kan inte acceptera det argument som förs fram mot detta i propositionen, nämligen att det gäller att vara så snål som möjligt mot dem som söker uppehålls- och arbetstillstånd, för att därigenom understryka risken för att de inte kommer att få stanna i landet. Det borde väl rimligen finnas möjligheter att klargöra detta utan att ta till metoder som att vägra dessa människor adekvat hjälp i svåra livssituationer. Det är ju ändå inte så att de tyngs ner av gåvornas mångfald, utan det sker alltid en bedömning av socialt utbildad personal om vad som kan vara nödvändigt i form av hjälp och stöd i varje enskilt fall.

Vi har också föreslagit att hjälp till flyktingar skall lämnas under det år då beslut om uppehållstillstånd fattas och ytterligare tre år därefter, i stället för två år därefter som regeringen och utskottet föreslår. Detta är en nödvändig anpassning till de relativt långa utbildningstiderna inom arbetsmarknadsutbildningen och den tid som går åt efter utbildningen för att komma ut på arbetsmarknaden. I konsekvens med förslaget om ersättningstiden för kommunerna har vi också föreslagit att ersättning för vård till landstingen

skall lämnas under tre år efter det att beslut om uppehållstillstånd fattats. Till skillnad från regeringen och utskottet anser vi också att ersättning för hjälp till den som söker uppehålls- och arbetstillstånd och inte beviljas detta skall utgå ända fram till förpassningsdagen.

Vi har inte heller blivit övertygade om att det är lämpligt att föra över socialstyrelsens uppgifter, när det gäller ersättning till kommunerna för utgiven hjälp, till länsstyrelserna och invandrarverket. Vi delar i detta fall invandrarverkets uppfattning att denna uppgift bör skötas av en myndighet som har kompetens på socialvårdsområdet. Vi har också pekat på behovet av en enhetlig handläggning och det tveksamma i att man kan uppnå administrativa vinster genom att lägga ut en uppgift som kan skötas av en myndighet på 24 olika myndigheter. Vi understryker också de säkerhetsproblem som uppstår när man sprider uppgifter om enskilda – uppgifter som är belagda med sträng sekretess – på flera myndigheter.

Utskottet avstyrker också vpk:s yrkande om en översyn av ersättningsreglerna för social service i syfte att åstadkomma en ersättning beräknad per capita liksom att villkor för medlens användning skall ställas upp. Om den första delen av yrkandet uttalar sig utskottet positivt, medan man helt avvisar den senare delen med motiveringen att ökad kontroll av kommunerna strider mot decentraliseringstanken. Jag för min del har svårt att se något stötande i att riksdagen, om den anslår medel för visst ändamål, övertygar sig om att dessa medel verkligen används för detta ändamål.

Yrkandena 3 och 4 i vår motion tillgodoses i allt väsentligt genom utskottets behandling. När det gäller yrkande 3 i vår motion säger utskottet visserligen att det uttalande som föreslås inte är erforderligt, men man gör ändå i sammanhanget en skrivning som jag anser tillgodoser motionens krav i detta hänseende.

Fru talman! Jag yrkar bifall till motionen 1979/80:110.

MARGARETA PALMOVIST (s):

Fru talman! Utskottet säger i sitt betänkande: "Behovet av statliga insatser bör i stället enligt propositionen bedömas från fall till fall, då särskilda skäl finns. Utskottet delar denna uppfattning. Regeringen får därför efter en prövning av de individuella omständigheterna för varje kommun ta ställning till såväl om det föreligger skäl för särskilt statsbidrag som i vilken utsträckning sådant bidrag skall utgå."

Jag vill med några faktauppgifter från Botkyrka kommun belysa varför jag anser att detta är ytterst angeläget.

Botkyrka kommun, med närmare 77 000 invånare, är en av landets mest invandrantäta kommuner. Andelen utländska medborgare har ökat med drygt 5 500 från 1974 till den 30 juni i år, då andelen utländska medborgare var 20,1 %, vilket motsvarar drygt 15 000 personer.

Ungefär hälften av dessa kommer från Norden och en fjärdedel från övriga europeiska länder, medan den sista fjärdedelen kommer från länder utanför Europa. Drygt 16 % kommer från asiatiska länder, dvs. ungefär 2 500 personer. Omkring 50 olika nationer är representerade i Botkyrka.

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

Under första halvåret 1979 ökade befolkningen med ca 1 500 personer, av vilka 823 var utländska medborgare. Bryter man ner denna siffra ytterligare finner man att bland dessa 823 var 73 chilenska, 68 argentinska och 142 turkiska medborgare.

Bland våra invandrare är nära 40 % i aldrarna 0–19 år. Det är en större andel än bland befolkningen i övrigt.

Dessutom varierar andelen invandrare mycket mellan olika kommun- delar. Därmed koncentreras behoven av förstärkningar på all kommunal service till vissa bestämda sådana delar.

Kommunen har tillsatt en invandrarkommission, som lämnat en rapport i januari i år. Avsikten med kommissionens arbete var att inventera hur olika verksamheter för invandrare i kommunen fungerar, vilka brister som föreligger och hur verksamheter kan utvecklas och förändras utifrån befintliga resurser men också genom förslag till förstärkningar.

Rapporten visar att kommunens nettokostnader för invandrare – utöver den service som ges till övriga invånare – uppgår till nära 13 milj. kr. netto per år. Man föreslår förbättringar som medför ökade driftkostnader på 5,3 miljoner och investeringar för nära 35 miljoner.

Detta kan synas vara rätt mycket. Men då måste man beakta att enbart hemspråksundervisningen – om man tar den som exempel – bedrivs på 38 olika språk. Då måste man fråga sig: Finns det någon skola som är planerad på 1960-talet som har utrymme för så mycket hemspråksundervisning och dessutom stödundervisning i svenska?

Endast 30 % av våra utländska barn går vidare till gymnasieskolan. Av de svenska barnen i kommunen går 90 % vidare. Detta måste ses som ett mycket varnande tecken på att våra utländska barn inte får tillräcklig stimulans hemma, bland kamrater, i förskolan eller i grundskolan.

Det här är allvarligt med hänsyn till de krav som ställs i dag, när man efter skolans slut skall söka sig ut på arbetsmarknaden.

Jag har velat beskriva invandrarkommunen Botkyrka genom några axplock bland alla de fakta som finns samlade. Jag har gjort det i syfte att väcka förståelse för Botkyrkas och andra invandratäta kommuners behov av extrahjälp. Det handlar inte bara om Botkyrka och Södertälje. Problemen torde vara likartade i andra kommuner på Södertörn och på andra håll i landet, även om de kanske inte är lika accentuerade.

Jag har velat säga detta för att understryka hur viktigt det är att möjligheter öppnas för regeringen att medge särskilt statsbidrag till kommuner då särskilda skäl föreligger.

Detta är nödvändigt om de vackra målen för vår invandrarpolitik skall bli verklighet och inte bara tomma ord: jämlikhet och valfrihet för samt samverkan mellan invandrare och övrig befolkning.

Härmed yrkar jag bifall till socialutskottets förslag.

GUNNEL LILJEGREN (m):

Fru talman! I sitt betänkande 1979/80:22 tillstyrker socialutskottet i stort sett förslagen i proposition 1979/80:38 om ersättning till kommunerna för

socialhjälp till flyktingar.

De riktlinjer som man föreslår fyller utan tvivel syftet att minska bidragskrångel och byråkrati såväl på den statliga som på den kommunala sidan. Men tyvärr innebär det också kostnadsökningar för några få kommuner, som skulle få svårt att ta hand om flyktingar och andra invandrare på det sätt som svensk invandrar- och minoritetspolitik förutsätter.

I proposition 1979/80:38 undviks ordet invandrare. Det talas om flyktingar m. fl., dvs. för det första flykting, även omfattande person som av invandrarverket bedöms som jämställd med flykting, för det andra person som utan att vara flykting har ansökt om uppehållstillstånd, s. k. UAT-sökande, slutligen för det tredje anknytningsfall, alltså person som har kommit för att förena sig med sin familj eller släkt i Sverige.

Beträffande kategorin UAT-sökande föreslås en viss ersättning, mer restriktiv än för flykting, för kostnader som kommunen har haft. För de s. k. anknytningsfallen föreslås ingen ersättning alls.

Min medmotionär och jag har skisserat ett åtgärds paket utan att rubba på den decentralisering och de förenklingar som är propositionens syfte och förtjänst. Våra förslag i fyra punkter skulle lätta bördorna för de kommuner som är särskilt illa ute.

Med den erfarenhet som vi har från Södertälje kommun hade vi kunnat göra det lätt för oss och liksom den socialdemokratiska gruppen i Stockholms län kort och gott konstatera att Södertälje behöver mer pengar, tack! Det är förvisso sant.

Men jag menar att ett ersättningssystem bör vara så heltäckande som möjligt. Södertälje är faktiskt inte den enda kommun som kommer att få svårigheter till följd av de nya bestämmelserna, svårigheter av samma slag, om än i mindre omfattning, som dem som vi hörde Botkyrkarepresentanten tala om nyss.

Den från-fall-till-fall-bedömning för extra statsbidrag som utskottet förordar kan resultera i en lång uppvaktningskö från Norrköping, Hallstahammar, Laxå, Botkyrka m. fl. kommuner. Det är ju så att flykting- och invandrarkommunernas insatser i dag inte på långt när täcks av ersättningsschablonen, som uppgår till 25 % av de utgivna socialhjälp pengarna. Ersättningsschablonen är till för att täcka tolkning, barn- och äldreomsorg, social hemhjälp, vård enligt barna- och nykterhetsvårdslagarna och psykiatriskt, psykiskt och kurativt stöd.

En "kringkostnad" kommer fortfarande att ersättas till 100 %, nämligen familjepedagogisk verksamhet, eftersom den är en försöksverksamhet som ännu inte utvärderats. Vad blir då följderna ute i kommunerna? Förebyggande åtgärder som stöd till kultur- och fritidsverksamhet, förskoleplatser för flykting- och invandrarbarn m. m. har man kanske inte råd med – bättre då att vara generös med socialhjälp, som ersätts av staten, och med familjepedagogiken, som också ersätts. Att man därigenom ändrar förutsättningarna för försöksverksamheten med familjepedagogik är uppenbart – den får inte prövas mot och jämföras med andra möjliga insatser. Ändå tror

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

jag att de berörda kommunerna kommer att vara tacksamma för detta lilla andningshål. De nya riktlinjerna innebär faktiskt ett strupgrepp på kommunerna. Tacknämligt nog har utskottet velat ge regeringen till känna att min hemkommun bör hållas skadeslös för de ökade kostnaderna, och jag noterar naturligtvis detta med stor tillfredsställelse.

Jag kan ändå inte låta bli att betona att det hade varit mer lätthanterligt med generella regler. I en stor invandrarfamilj - och jag syftar då på ett mycket vidare familjebegrepp än vårt svenska - där några medlemmar kommit till Sverige för att förenas med sina släktingar, med invandrarverkets välsignelse, och andra redan har flyktingstatus, t. ex. av humanitära skäl, förutsätts kommunen dra en gräns mellan de olika familjemedlemmarna i fråga om sociala insatser. Mellan barn som bor grannar skulle det också kunna dras en gräns - barn till en så att säga reguljär flykting tas emot i förskola, barn till UAT-sökande tas inte emot. Ingen kommun med självaktning kommer att inlåta sig på en sådan urvalshandling, och därför kommer man också med denna nya ersättningspraxis att få ökade kostnader, vilka alltså enligt utskottets förslag om tillkännagivande skall kunna ersättas i särskild ordning - men först efter ansökan och bedömning från fall till fall.

De här problemen kommer snart nog att aktualiseras igen. Dels förutskickas i propositionen att riktlinjerna är en etapp på vägen mot ett alltigenom schabloniserat percapitabidrag, dels kommer de naturligen upp i samband med förslag till ny utlänningslag - och då i anslutning till förkortning av handläggningstiderna. Handläggningstider på mellan två och tre år rycker i dag undan en del av förutsättningarna för den här reformen. Att det trots några skönhetsfläckar faktiskt är en reell reform är det inget tvivel om.

Till sist några ord om indragning av statsbidraget till de frivilliga hjälporganisationerna. Enligt min mening är det olyckligt att dra in statsbidrag till frivilliga organisationer, som ägnar sig åt flyktingarbete. Det arbete som t. ex. Ungdomens röda kors lagt ned på lägerverksamhet för flyktingbarn innefattar mycket stora ideella insatser, som aldrig kan täckas av några bidrag. Trots detta kan indragningen av de blygsamma statsbidragen medföra att sommarlägren inte kommer till stånd. Har vi verkligen råd att avstå från det ideella arbetet med flyktingar? Att också andra bidragsmöjligheter står till buds är enligt min mening inget skäl att dra in det lilla och lättadministrerade stöd som socialstyrelsen gett Röda korset tidigare.

Efter dessa randanmärkningar vill jag slutligen hoppas att ett samråd med invandrarkommunerna om utformningen av den nya administrationen kommer till stånd. Utskottet har inte särskilt kommenterat detta, men i propositionen förutsätts att så sker.

Fru talman! Jag har dock inget annat yrkande än utskottets.

GABRIEL ROMANUS (fp):

Fru talman! Den proposition som vi nu behandlar är en uppföljning av det beslut om att förenkla mellanhavandena mellan staten och kommunerna som riksdagen fattade i våras. Propositionen bygger också på en rapport från en

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

arbetsgrupp som tillsattes av den förra regeringen i december 1978. Där föreslogs en förenkling av stödet till kommunerna för kostnader som dessa har för flyktingar och vissa andra grupper.

Huvudprincipen bakom de förändringar som nu har skett är att man när det gäller kommunernas kostnader skall likställa invandrare med svenska medborgare. Det är viktigt att påminna om, att precis som när det gäller svenska medborgare finns det grupper av invandrare som behöver stöd, men att huvuddelen av invandrarna har inkomster som de betalar skatt på och därmed bidrar till de gemensamma insatserna. Det finns dock anledning att göra undantag från huvudprincipen när det gäller flyktingar och människor som väntar på uppehållstillstånd, och när det gäller vissa kommuner som under kort tid har haft särskilt stor invandring.

Jag vill understryka att den viktigaste åtgärden när det gäller människor som väntar på uppehållstillstånd – det gäller både för personerna själva och för de kommuner där de vistas – är att handläggningstiderna förkortas, så att det snabbt avgörs om de skall få stanna i Sverige eller inte. Det råder allmän enighet om denna uppfattning. Vi hoppas bara att det också skall kunna uppnås konkreta resultat.

Utskottet tillstyrker enhälligt propositionens förslag. Dessutom föreslår vi att riksdagen skall göra ett tillkännagivande, där det särskilt understryks att man vid fördelningen av anslaget till extra skatteutjämning skall ta särskild hänsyn till de kommuner som har haft en omfattande och snabb invandring.

Utskottet går inte in på frågan hur stora bidrag sådana kommuner skall kunna få eller på de närmare grunderna för dessa, utan menar att det bör avgöras från fall till fall. Med anledning av de motioner som har väckts, och den uppvaktning som gjordes hos utskottet, betonar vi dock att det finns anledning att tillämpa de möjligheter som står till förfogande så, att Södertälje kommun inte drabbas av några försämringar genom de nya regler som införs.

Det enda yrkande som har ställts under debatten gällde bifall till vänsterpartiet kommunisternas motion i ärendet. Jag skall bara helt kort kommentera förslagen i den, och det som Alexander Chrisopoulos sade.

När det gäller anknytningsfallen säger utskottet att man, eftersom det kan bli gränsdragningsproblem, inte bör ge ersättning. Alexander Chrisopoulos invänder att man inte skall behandla människor inom samma familj olika. Nej, det är självfallet kommunen som avgör hur de enskilda människorna skall behandlas. Vad det nu är fråga om är hur man skall ordna relationerna mellan staten och kommunerna. Denna fråga rör bara ett av många ekonomiska mellanhavanden mellan staten och kommunerna. Hur de enskilda människorna skall behandlas avgör alltså kommunen med hänsyn till de behov som föreligger i varje särskilt fall.

Detsamma gäller naturligtvis dem som söker uppehållstillstånd. Man skall inte förvägra människor den hjälp de kan behöva i nödsituationer, men därav följer inte att staten skall ge ersättning för alla de åtgärder som kommunerna anser att de skall vidta för dessa människor.

Torsdagen den
13 december 1979

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

Vpk yrkar också att kommunerna skall få ersättning under tre år efter det år uppehållstillstånd har beviljats. Utskottet har tillstyrkt propositionens förslag om en ersättningstid av två år efter detta år. Utskottet gör detta med hänvisning till att effekterna av denna tvåårsregel skall utvärderas, och att det dessutom finns möjlighet att ersätta kommunerna för socialhjälp till flyktingar som inte kan försörja sig inom denna tidsram, om anledningen är sjukdom eller handikapp som fanns vid ankomsten hit eller som har sin grund i flyktingsituationen.

Utskottet tillstyrker också förslaget om att administration av statsbidrag skall decentraliseras till länsstyrelserna. Bakgrunden till det är naturligtvis det allmänna önskemålet att sprida besluten så att de fattas närmare dem som är berörda.

Tanken i den proposition om ny organisation för socialstyrelsen, som riksdagen nu behandlar, är att det skall bli sociala enheter på länsstyrelserna. De kommer att ha social kompetens. Det förslaget har, såvitt jag har uppfattat, inte mött motstånd från något håll. Det är då helt naturligt att man, när det gäller statsbidrag till olika sociala verksamheter, så långt som möjligt försöker att decentralisera dem till de här sociala enheterna på länsstyrelserna. Vpk säger att det här är känsliga uppgifter som man inte skall sprida på flera myndigheter. I regel är det väl så, att de uppgifter som det här är fråga om redan finns hos kommunerna. De är alltså redan spridda. Nackdelen av att länsstyrelserna har hand om uppgifterna torde inte vara särskilt stor.

Fru talman! I huvudsak råder enighet om förslaget, även om vpk har vissa ändringsyrkanden. Jag tror att om vi verkligen arbetar för att förenkla mellanhavandena mellan stat och kommun, är det ett viktigt steg som kommer att tas och som kommer att minska kostnaderna och det onödiga pappersarbetet. Därför ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan. Jag vill än en gång understryka den viktiga grundprincipen att jämställa invandrare och svenska medborgare – en princip som ligger bakom förslaget och som riksdagen anslöt sig till i våras.

PÄR GRANSTEDT (c):

Fru talman! Den fråga som vi nu behandlar är en del av ett mycket stort frågekomplex. Man kan om man så vill säga att Sverige är på väg att bli ett mångnationellt samhälle, i den mån vårt land inte redan är det.

En allt större del av den svenska befolkningen har anknytning till invandring eller är invandrare. Det här är någonting som kan innebära mycket positivt för det svenska samhället. Men vi skall inte förneka att det också utsätter det svenska samhället för omställningsproblem av ett slag som vi kanske inte har haft så mycket av tidigare i vår historia. Därför är det viktigt att samhället verkligen förmår att anpassa sig till den nya situation som vi befinner oss i, att vi förmår att ta till vara allt det positiva som invandringen kan föra med sig och förebygga de problem som kan uppstå. Det gäller framför allt att förebygga risken för motsättningar mellan olika folkgrupper och att förebygga risken för att invandrarna kommer i en sämre situation än

Torsdagen den
13 december 1979

*Ersättning till
kommunerna för
hjälp till flyktingar
m. fl.*

infödda svenskar.

F. n. har vi knappast någon organiserad arbetskraftsinvandring till Sverige. Den invandring vi har utgörs av flyktingar av olika slag – sådana som tas emot av politiska skäl, sådana som tas emot av humanitära skäl samt sådana som tas emot därför att de har anknytning till invandrare som redan finns här i landet.

I synnerhet flyktingarna är en invandrargrupp som ofta har speciellt stora problem, eftersom de innan de lämnade sitt hemland var utsatta för olika typer av förföljelser och påfrestningar. Därför är det viktigare än någonsin att vi kan ta hand om just de grupperna på ett riktigt sätt och underlätta deras situation i det nya landet. I den mån det är en oorganiserad invandring tillkommer också besvärliga väntetider medan myndigheterna tar ställning till deras upphålls- och arbetstillstånd.

Flyktingströmmen har en tendens att koncentreras till vissa kommuner, liksom invandringen över huvud taget. Min hemkommun, Södertälje, är en gammal invandrarkommun. Vi har alltid haft en hög andel invandrare i vår befolkning. Under senare år har Södertälje dock kommit att präglas av en invandring av större mått än tidigare – en invandring där en enda grupp, den assyriska, har dominerat kraftigt.

Att assyrierna är en mycket viktig befolkningsgrupp i Södertälje är redan nu ett faktum, och detta faktum kommer av allt att döma att förstärkas under de närmaste åren. År 1979 hade vi i Södertälje en total befolkning på ungefär 80 000 människor. Av dem var 80 %, 64 000, infödda svenskar, 4 000 var assyrier och 12 000 övriga invandrare. Om vi förutsätter att den fortfarande ganska starka invandringen av assyrier väldigt snabbt upphör under de närmaste åren kan man ändå räkna med att 1985, då vi förutsätter att vår befolkning har ökat till 82 500, kommer antalet infödda svenskar enligt de prognoser vi i dag kan göra att ha sjunkit till 61 500 eller 75 % av Södertäljes befolkning. Antalet assyrier har samtidigt ökat från 4 000 till 8 000 och är då uppe i 9 %. Antalet övriga invandrare har ökat från 12 000 till 13 000.

Det är som var och en inser en väldigt kraftig omställning som Södertälje kommun står inför om prognoserna slår in. Det är viktigt att kommunen har möjlighet att gripa sig an omställningsprocessen på ett riktigt sätt. Gunnel Liljegren och jag, som båda är från Södertälje, har väckt en motion i vilken vi på ett generellt sätt har försökt angripa bidragsproblematiken. Vi har sagt att även om Södertälje har särskilda problem, så kan liknande situationer uppstå också i andra kommuner. Därför har vi velat arbeta för ett bidragssystem som skulle kunna vara tillämpligt i många kommuner med likartade problem.

Nu har det inte gått att få gehör för alla våra synpunkter, men vi noterar ändå att utskottet har betonat vikten av att kommuner med särskilt stora problem får sina behov av statligt stöd tillgodosedda, och utskottet har särskilt tryckt på just Södertäljes situation. Därför ser vi utskottets uttalande – det har också Gunnel Liljegren nyss gått in på mer i detalj – som ett bra steg på vägen. Vi förutsätter att man på olika sätt noggrant kommer att följa utvecklingen och göra de anpassningar som kan behövas. Därför ämnar jag inte yrka bifall till vår motion. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Naturvårdslagen,
m. m.*

punkterna 1 och 3.

Beträffande punkten 2 har vpk yrkat bifall till sin motion. Den överensstämmer med vår motion på vissa punkter, dock icke på alla. Därför kommer jag att avstå från att rösta vid en eventuell votering mellan utskottets förslag och vpk:s motion.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 110 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Alexander Chrisopoulos begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkande 22 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 110 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Alexander Chrisopoulos begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	299
Nej	–	20
Avstår	–	2

§ 16 Naturvårdslagen, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1979/80:19 med anledning av motioner om naturvårdslagen, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1978/79:1439 av Gösta Bohman m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen uttalade att avtal, förenade med rätt till ersättning åt markägare, borde kunna träffas för skyddande av naturmiljöer,

1978/79:1670 av Gösta Bohman m. fl. (m) och

1978/79:1990 av Olof Palme m. fl. (s), vari såvitt nu var i fråga (yrkandena 10 och 11) hemställts att riksdagen beslutade

10. att anta de i bilaga till motionen framlagda förslagen till lag om ändring

i naturvårdslagen (1964:822), innebärande bl. a. att det i 7 § naturvårdslagen klart utsades att ett område inte fick avsättas som naturreservat om syftet med åtgärden i allt väsentligt kunde tillgodoses genom att området i stället förklarades som naturvårdsområde.

11. att hos regeringen begära att naturvårdsverket gavs i uppdrag att meddela rekommendationer och anvisningar för att främja ett bättre utnyttjande av institutet naturvårdsområde.

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Naturvårdslagen,
m. m.*

Utskottet hemställde

1. beträffande skötselavtal i samband med förordnande enligt naturvårdslagen att riksdagen som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört med anledning av motionen 1978/79:1439.

2. beträffande strandskydd att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1670.

3. beträffande ökad användning av institutet naturvårdsområde att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1990 yrkandet 10 i denna del och yrkandet 11.

4. beträffande skyddet av våtmarkerna att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1990 yrkandet 10 i återstående del.

Reservationer hade avgivits

1. *beträffande skötselavtal i samband med förordnande enligt naturvårdslagen* av Svante Lundkvist, Maj Britt Theorin, Sven Lindberg, Gunnar Olsson, Martin Segerstedt, Jan Fransson och Lars-Erik Lövdén (samtliga s) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen skulle avslå motion 1978/79:1439.

2. *beträffande ökad användning av institutet naturvårdsområde* av Svante Lundkvist, Maj Britt Theorin, Sven Lindberg, Gunnar Olsson, Martin Segerstedt, Jan Fransson och Lars-Erik Lövdén (samtliga s) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa

a) att riksdagen med bifall till motionen 1978/79:1990 yrkandet 10 i förevarande del skulle anta av reservanterna framlagt förslag till lag om ändring i naturvårdslagen.

b) att riksdagen med bifall till motionen 1978/79:1990 yrkandet 11 hos regeringen begärde att naturvårdsverket gavs i uppdrag att meddela rekommendationer och anvisningar för att främja ett bättre utnyttjande av institutet naturvårdsområde.

3. *beträffande skyddet av våtmarkerna* av Svante Lundkvist, Maj Britt Theorin, Sven Lindberg, Gunnar Olsson, Martin Segerstedt, Jan Fransson och Lars-Erik Lövdén (samtliga s) som ansett att utskottet under 4 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1978/79:1990 yrkandet 10 i återstående del hos regeringen skulle anhålla om förslag snarast möjligt

Torsdagen den
13 december 1979

*Naturvårdslagen,
m. m.*

rörande förstärkt skydd av våtmarkerna i huvudsak enligt de grunder som angetts i motionen.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av Arne Andersson i Ljung, Sven Eric Lorentzon och Ingvar Eriksson (samtliga m).

JAN FRANSSON (s):

Fru talman! I jordbruksutskottets betänkande nr 19 behandlas motioner med anknytning till naturvårdslagens regler om naturvårdsområde, strandskydd och skydd för naturmiljön i övrigt, närmare bestämt skyddet av våtmarkerna. Socialdemokraterna i utskottet har i tre reservationer gått emot den borgerliga majoriteten.

I den första reservationen ställer vi oss helt avvisande till ett förslag från moderaterna om att tillfälliga avtal träffas med markägare som ett alternativ till naturvårdslagens bestämmelser om naturvårdsområde. Enligt vår mening måste bevarandearbetet vila på en tillämpning av naturvårdslagens regler om skydd av naturmiljöer. Skyddsåtgärder måste knytas till fastigheterna och inte till avtal med den som för tillfället äger eller nyttjar marken.

Man vill således från moderaternas sida införa helt nya regler för naturskyddet vid sidan om naturvårdslagen. Jag tillåter mig betvivla att det är av omsorg om naturmiljön som man för fram det här förslaget. Avtalen skulle vara förenade med rätt till ersättning åt markägaren, medan däremot institutet naturvårdsområde inte grundar någon sådan rätt. Under utskottets behandling har emellertid moderaterna backat på den här punkten. Man har inom den borgerliga utskottsgruppen förenat sig i en skrivning om ersättning till markägare som berörs av förordnande enligt naturvårdslagen, t. ex. naturvårdsområde, som kräver ett förtydligande. För naturvårdsområde får nämligen inte så omfattande föreskrifter meddelas att ersättningssituation uppstår. Därför vill jag fråga utskottets ordförande: Syftar utskottets skrivning och hemställan om tillkännagivande till en ändring i naturvårdslagens ersättningsbestämmelser?

I reservation 2 föreslår vi att naturvårdslagen kompletteras med en bestämmelse som skall främja nyttjandet av institutet naturvårdsområde. Vi kan inte dela utskottsmajoritetens uppfattning att den föreslagna kompletteringen skulle skapa oklarhet för länsstyrelsen om när man skall använda naturreservatsförordnande. Det av oss föreslagna tillägget till 7 § naturvårdslagen, att länsstyrelsen inte får avsätta ett område till naturreservat om syftet med åtgärden i allt väsentligt kan tillgodoses genom att området i stället förklaras som naturvårdsområde, skulle ju klarare markera skillnaden mot naturreservat. Det skulle kunna bli ett stöd för länsstyrelsen att i ökad utsträckning välja naturvårdsområde som en lämplig skyddsform.

Som vi framhållit i vår reservation är behovet att säkra markområden för rekreation, vetenskap och kultur stort. Men takten i skyddsarbetet begränsas av knappa resurser för ersättningar i samband med inrättande av naturreservat. Det är därför viktigt, tycker vi socialdemokrater i utskottet, att

naturreservat inte tillgrips när syftet med skyddet kan tillgodoses genom naturvårdsområde. En klar och mycket viktig skillnad mellan naturreservat och naturvårdsområde är att föreskrifterna för ett naturvårdsområde inte får vara så ingripande att pågående markanvändning avsevärt försvåras eller att mark tas i anspråk. Ersättning för intrång behöver därför inte utgå.

Vår reservation 3 gäller skyddet av våtmarkerna. Vi anser att riksdagen snarast måste besluta om effektivare skyddsbestämmelser för våtmarksmiljöerna. Vi föreslår därför att det i naturvårdslagen införs bestämmelser om tillståndsplikt för dikning och andra markbevattningsföretag. Utskottets borgerliga majoritet vill inte vara med om detta. Man vill vänta och se vilka möjligheter att beakta naturvårdsintressen i samband med vissa markavvattningsföretag som en ny vattenlag kommer att ge. Enligt uppgift arbetas det på ett förslag till ny vattenlag i regeringskansliet.

För vår del anser vi att det hastar med skyddet för våtmarkerna. Ytterligare dröjsmål kan innebära risker för att oersättliga naturvärden spolieras. Våtmarksmiljöerna är en naturresurs av stort värde. Myrar, kärr, mossar, träsk, sumpängar och strandängar m. m. är nödvändiga element för samspillet i naturen. De är nödvändiga för vattenbalansen i naturen. De är nödvändiga för skogslandskapets mångformighet. Och de är värdefulla miljöer för viltet. Man räknar med att det finns ca 7 miljoner ha våtmark i vårt land – sjöar och vattendrag oräknade.

Med dagens teknik kan en betydande del av denna areal omföras till produktiv skogsmark. Anspråken på mark för odling av energiskog och brytning av torv som energikälla är andra hot mot våra våtmarker. Det är mot bakgrunden av de många misslyckade ingrepp genom utdikningar som skett och sker utan hänsyn till de ekologiska följderna på kort och lång sikt som vi nu omgående vill få lagliga möjligheter att pröva markavvattningsföretag från naturvårdssynpunkt.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationerna 1, 2 och 3 i jordbruksutskottets betänkande nr 19.

Tredje vice talmannen, som under detta anförande övertog ledningen av kammarens förhandlingar, tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

EINAR LARSSON (c):

Herr talman! Jag skall som talesman för utskottsmajoriteten kommentera frågorna om miljö- och naturvård, som är mycket väsentliga. Som vanligt gäller meningsskiljaktigheterna mellan utskottet och reservanterna inte så mycket målen som medlen. Jag vill betona värdet av att det råder så stor enighet kring målsättningarna.

Här är alltså litet diskussion om vilka medel man skall använda för att uppnå dessa målsättningar. Betänkandet gäller i huvudsak de tre frågor som redan kommenterats av Jan Fransson.

Skötselavtal finns i den nu gällande lagstiftningen. I skrivningen i betänkandet vill utskottsmajoriteten understryka att denna möjlighet till

Torsdagen den
13 december 1979

Naturvårdslagen,
m. m.

samarbete med markägarna skall tillvaratas. I sammanhanget säger utskottet att man också vill betona värdet av att markägaren i förekommande fall på ett så tidigt stadium som möjligt kopplas in i beslutsprocessen och i naturvårdsplaneringen över huvud taget.

Jan Fransson tog upp ersättningsproblematiken. Jag vill då säga att det här inte är fråga om någon förändring i förhållande till nu gällande bestämmelser om naturvårdsområden. Ersättning skall möjligen kunna komma i fråga om den gäller utfört arbete. Det handlar alltså inte om någon ersättning för intrång.

Jag vill gärna personligen säga att det säkert finns en hel del tillfällen då man på ett praktiskt och förnuftigt sätt kan uppnå goda resultat i naturvårdshänseende genom sådana överenskommelser med de markägare eller andra på orten boende människor som genom generationer har skapat det naturvärde som lagstiftarna nu kommit fram till bör bevaras.

När det gäller den ökade användningen av naturvårdsområden som institut vill jag säga att jag tycker att funderingen i den socialdemokratiska reservationen är ganska onödig. Bestämmelserna är redan mycket klara, och naturvårdsområdesinstitutet används i ökad utsträckning. Jag vill som exempel nämna att det under det senaste året, från den 1 juli 1978 till den 1 juli 1979, ökat från 1 301 ha till 9 200 ha. I detta läge har utskottsmajoriteten inte ansett det befogat med något riksdagsuttalande om en intensifierad användning av detta institut.

När det gäller den tredje frågan, som berör strandskyddet och den lag som antogs 1974, har utskottet inte funnit anledning att föreslå någon uppluckring av den lagen, vilket föreslås i moderatmotionen. Men vi har inte heller funnit några skäl tala för att göra den skärpning som föreslås i den socialdemokratiska motionen. Vi anser nog att naturvårdsmyndigheten har möjlighet att gå in och skydda de naturvårdsintressen som är befogade när det gäller våtmarkerna.

Beträffande de dikningsföretag som omnämndes här av Jan Fransson och som även berörs i reservationen vill jag påpeka att naturvårdslagen redan ger möjligheter att bevaka dessa företags inverkan på naturmiljön. Den som ämnar utföra vissa arbetsföretag som skulle kunna ändra naturmiljön är skyldig att samråda med länsstyrelsen innan företaget utförs. Länsstyrelsen kan då förelägga företagaren att vidta åtgärder för att begränsa eller motverka skador på miljön. Länsstyrelsen kan också föreskriva att anmälan för samråd alltid skall ske i fråga om vissa slag av arbetsföretag.

Regeringen har i naturvårdsförordningen så sent som 1979 föreskrivit anmälningsplikt beträffande sådana företag som rör markberedning och hyggesplöjning, vilka också kan påverka våtmarkerna. Den nya bestämmelsen innebär att den som ämnar utföra sådan dikning snarast möjligt och senast två månader i förväg skall anmäla detta till skogsvårdsstyrelsen. Den skall sedan med eget yttrande om företagets skogliga lämplighet överlämna anmälan till länsstyrelsen för samråd enligt 20 § naturvårdslagen. Denna författningsändring har inte trätt i kraft. Den träder i kraft den 1 januari 1980. Under hösten 1980 avser regeringen förelägga riksdagen proposition med

förslag till ny vattenlag. Den skall träda i kraft den 1 januari 1982.

Med hänvisning till den situation som jag här försökt beskriva har utskottsmajoriteten inte funnit befogad anledning att föreslå förändringar i lagen om strandskydd, och med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

JAN FRANSSON (s) replik:

Herr talman! Det var ett viktigt förtydligande som Einar Larsson gjorde i fråga om avtalen. Vi har självfallet absolut ingenting emot att man samarbetar med markägaren. Det bör man göra i dessa frågor. Men vi har också i vår reservation pekat på betydelsen av att kunna gå in med aktiva åtgärder och utföra dem såsom beredskapsarbeten. De har varit och kommer att vara ett värdefullt tillskott, bl. a. när det gäller att sysselsätta ungdomar i beredskapsarbete. Det var ett viktigt förtydligande även mot den bakgrunden att ersättningsreglerna utgör den väsentliga skillnaden mellan naturreservat och naturvårdsområde. Vi tycker nog att utskottets motivering är litet av att slå in öppna dörrar.

När det gäller dikningen är det gott och väl att vi nu har samrådsskyldigheten enligt 20 § naturvårdslagen. Jag skall inte ta kammarens tid i anspråk genom att med exempel beskriva hur illa samrådsparagrafen hittills har fungerat i praktiken, men det är helt uppenbart att det behövs en skärpning.

Genom skogsvårdslagens anvisningar, som träder i kraft den 1 januari, kommer länsstyrelserna självfallet att få bättre kännedom om planerade dikningsföretag i skogslandskapet. Ändå kvarstår det faktum att länsstyrelsen bara kan lämna råd och anvisningar om hur man skall begränsa effekterna av ett dikningsföretag.

Vad som behövs är en laglig möjlighet att stoppa markavvattningsföretag när detta motiveras av mycket starka naturvårdsintressen.

Skillnaden i vårt synsätt gentemot de borgerliga partiernas är att vi reseranter anser att det är samhället som genom naturvårdsmyndigheten skall ha det slutliga avgörandet och inte markägaren.

HANS WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Naturvård – vad är det? Bara i undantagsfall är det vård av något ursprungligt och orört, och den värden tog sig från början uttryck i fridlysning, i se men inte röra. Man kom ganska snart underfund med att t. ex. en löväng under sådana förhållanden växte igen till en lund, som i sin tur övergick till lövskogsbestånd – det blev ett helt annat landskap än det man hade tänkt sig.

Därav drog man den fullt riktiga slutsatsen, att lövängen, som uppkommit genom vissa bestämda brukningsmetoder, måste hävdas med samma metoder för att den skulle kunna bestå. Av den passiva fridlysningen måste bli aktiv skötsel, av naturskydd måste bli naturvård.

Genom att acceptera dessa enkla teser blev 1964 års naturvårdslag något av en fredlig revolution; det var inte bara en namnfråga att byta ut

Torsdagen den
13 december 1979

*Naturvårdslagen,
m. m.*

naturskyddslag mot naturvårdslag utan en programförklaring: det svenska kulturlandskapet – det är praktiskt taget alltid detta det handlar om i vår naturvård i dag – skulle bevaras så långt det är möjligt.

Men vilket kulturlandskap är det fråga om? Är det dagens med de än så länge något så när utbredda ljusa hagmarkerna, ett landskap som räknar sina anor inte längre tillbaka än till 1827 års lag om laga skifte med byatvångets upphörande och med utflyttningen till de nya ägilotterna? Är det bronsålderns lövskogslandskap vi vill återkomma till, eller är det senare tiders svedjeland? Är det Skånes granåkrar eller somliga vattenkraftbyggares önskedröm – varenda älv vi rör?

Här finns många tillfällen till misstag, och därför måste man handla under mottot skynda långsamt, för en gångs skull.

Vad som skapat landskapet genom tiderna har varit den förda skogs- och jordbrukspolitiken, naturligtvis med en viss eftersläpning, och den politiken i sin tur har till stor del betingats av näringens ekonomiska förhållanden. Därtill kommer att naturen i sig själv är dynamisk och förändrar sig antingen vi vill det eller ej. Inte ens hela världens naturvårdsintendenter och naturvårdssakkunskap hade t. ex. till våra dagar kunnat bevara en enda kvadratmeter av stenkolstidens landskap. Men nu rör vi oss med kortare perspektiv, och jag har velat betona just kulturens betydelse för landskapsbildningen.

Vem förstår kulturens betydelse i det avseendet bättre än de som bor på torvan och brukar den? Det är hon eller han som märkt att de genom ändrade förhållanden tvingats att lägga om sina brukningsmetoder. Det kan bli fråga om övergång till kreaturslös drift, och då blir ju hagmarken överflödigt och bör planteras igen till skog.

Kanske är det just den hagmark dit den närbelägna tätortens folk helst söker sig på sin fritid. Kanske var det just den hagmarken som på det sättet blev beskogad, blev mörk och trist. Att bevara den är en ekonomisk fråga, skillnaden mellan vad en ny rationell användning ger och vad den gamla irrationella hade gett. Stockholms skärgårdsstiftelse har här gått i spetsen med ersättning för genom brukning på det gamla sättet utebliven inkomstökning. En sådan ersättning, långt enklare än reservatens engångsinträngsersättningar, är det som åsyftats i motionen 1439 av Gösta Bohman m. fl. Den ersättningen blir lägre och möjliggör alltså att större arealer kan bevaras. Men den anses tyvärr inte tillåten just nu, eftersom den skall vara knuten till reservatkaraktären. Vi menar att just denna avtalsvisa upplåtelse måste i lagtexten klart anges som tillåten. Det är alltså den bristen motionen vill undanröja, samtidigt som vi vill få fram ett gott samarbete mellan myndigheter, friluftsfolk och markägare i stället. Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan under mom. 1.

Vi måste också få till stånd ett sådant samarbete om institutet naturvårdsområde skall komma till större användning än hittills. Jag delar helt de socialdemokratiska reservanternas besvikelse inför att så få naturvårdsområden hittills inrättats. Jag kan göra det så mycket mera som jag redan 1964 föreslog tillskapandet av ett sådant institut som våra naturvårdsområden.

När det tio år senare kom till stånd beklagade jag den snäva utformningen av ersättningsbestämmelserna som jag dels fruktade skulle äventyra hela reformen, dels ansåg direkt orättvisa genom att de lät en medborgarkategori, jordbrukarna, så gott som ensamma bära de ekonomiska bördorna av så att säga en djupfrysning av landskapsbilden.

Det ligger i naturvårdsområdenas karaktär att mycket små ersättningar för intrång skulle komma i fråga. Jag är ganska övertygad om att vi hade haft många fler områden om förrättningsmännen hade haft möjligheter att i känsliga fall ställa gottgörelse i utsikt.

Men jag tror ändå inte att den uteblivna ersättningen är huvudorsaken till att vi fått så få naturvårdsområden. För den enskilde markägaren har med få undantag landskapsvård utan ersättning varit självklar inom för varje brukningsenhet gällande ramar. Det är ju den omständigheten som gjort den svenska landskapsbilden så oerhört omväxlande.

Jag tror orsaken till väsentlig del är att söka i en allmän osäkerhet inför det nya institutet både hos markägare och hos förrättningsmän. Uttrycket "avsevärt försvarande av pågående markanvändning" är ännu inte riktigt klart definierat. Inte blir klarheten större genom bifall till reservanternas yrkande. Vi tar oss inte ur ett oklart läge genom skärpta lagbestämmelser. Jag tror i det här fallet mera på det goda exemplets makt. Att sprida kunskap om de naturvårdsområden som redan finns och hur de fungerar i gott samarbete mellan markägare och myndigheter är långt effektivare än lagparagrafer.

F. ö. har det på denna front redan börjat klarna, som utskottets ordförande nyss nämnde. Helt skingrat är förvisso inte dunklet ännu, och därför yrkar jag bifall till utskottets hemställan under mom. 3.

I sin partimotion gav socialdemokraterna en beskrivning av våtmarksproblemet som jag inte har någonting att invända emot. Jag är minst lika orolig som reservanternas bakom reservationen 3 inför vad som sker och vad som kan komma att ske med de delar av vårt land som kallas våtmarker och som är av avgörande betydelse för vår vattenhushållning.

Jag hade i september i år glädjen att få besök av några ryssar, från Sovjetunionens kommitté för hydrometeorologi och miljövård, under ledning av biträdande chefen Nina Gasilina. Vi studerade under en hel dag speciellt våtmarksproblem. Ett par ord av Nina Gasilina borde vara vägledande för hela vår syn på våtmarksproblemet: "Vatten är inte bara förutsättningen för liv – vatten är liv." Jag tog ett mycket djupt intryck av detta hennes yttrande.

Vartenda ingrepp i naturens vattenhushållning kan påverka vårt liv, även i positiv riktning, det måste klart sägas ifrån, men nog tyvärr mestadels i negativ. Vi bör nog tänka på den saken när vi står i begrepp att elda upp våra torvmarker eller genom skogsgödsling eller dikning påskynda nedbrytningen av torven och därmed öka produktionen på nu försumpade marker.

Jag tror att vi i utskottet i sak varit överens om allvaret i frågan. Det framgick väl ganska tydligt av vad vi nyss hörde från socialdemokratiskt håll att vi ser på frågan på samma sätt. Målet är vi, som utskottets ordförande nyss

Torsdagen den
13 december 1979

Naturvårdslagen,
m. m.

sade, ense om. Det är vägen dit som vi kanske inte alltid är helt överens om. Vad som skilt oss åt i denna fråga om våtmarkerna är närmast takten i åtgärderna. Reservanterna vill inte invänta den nya vattenlagen utan redan nu införa tillståndsplikt för markavvattning. Utskottsmajoriteten däremot menar att vi redan har möjligheter att kontrollera det väsentliga. Vi har ju samrådsskyldigheten. Och sedan vi förra året behandlade en socialdemokratisk motion i samma ärende har vi, som vi nyss hörde, fått den obligatoriska anmälningsplikten för all skogsdikning. Det är visserligen inte detsamma som tillståndsplikt, men det är i alla fall en väg för samarbete mellan myndigheter och skogsägare som på detta vis har stakats ut. Och jag tror att den kommer att ge större effekt än om vi går vägen över lagparagrafer. Beaktar vi dessutom förra årets riksdagsbeslut kan utskottsmajoriteten inte finna att så värst mycket mera är att vinna just nu, ett par månader innan vattenlagspropositionen skall komma. Därför yrkar jag, herr talman, till slut bifall till utskottets förslag även under mom. 4.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 1 av Svante Lundkvist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jan Fransson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkande 19 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservation 1 av Svante Lundkvist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jan Fransson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 162

Nej – 159

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 2 av Svante Lundkvist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jan Fransson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkande 19 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservation 2 av Svante Lundkvist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jan Fransson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 164
Nej - 157

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 3 av Svante Lundkvist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jan Fransson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i betänkande 19 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservation 3 av Svante Lundkvist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jan Fransson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 163
Nej - 158

§ 17 Föredrogs

Näringsutskottets betänkanden

1979/80:15 med anledning av motion om gästkontroll på hotell

1979/80:16 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag till tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 i vad avser anslag inom handels- och industridepartementens verksamhetsområden

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 18 Årsredovisning för Svenska Varv AB

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1979/80:17 med anledning av regeringens skrivelse 1979/80:11 med överlämnande av årsredovisning för Svenska Varv AB jämte motion.

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Årsredovisning
för Svenska Varv
AB*

Torsdagen den
13 december 1979

*Årsredovisning
för Svenska Varv
AB*

I detta betänkande behandlades Svenska Varv AB:s årsredovisning för år 1978, vilken hade överlämnats till riksdagen med regeringens skrivelse 1979/80:11 (industridepartementet).

I detta sammanhang hade behandlats den med anledning av skrivelsen, väckta motionen

1979/80:85 av Jörn Svensson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde förslag till investeringsprogram inom sådana delar av den offentliga verksamheten och den statliga industrin vilka var av betydelse för varvsindustriens avsättningsmöjligheter.

Utskottet hemställde

1. beträffande årsredovisning för Svenska Varv AB att riksdagen lade regeringens skrivelse 1979/80:11 till handlingarna,
2. beträffande statligt investeringsprogram till stöd för varvsindustrin att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:85.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Årsredovisningen från Svenska Varv ger anledning till en rad frågor och reflexioner.

Redovisningen speglar bl. a. den oerhörda kortsiktighet som har präglat varvspolitiken här i landet. Man kan ha olika bedömningar av Svenska Varvs nuvarande ledning. Men man måste säga att det inte är lätt att försöka leda en varvskoncern när det är så svårt att få ordentliga riktlinjer av de ansvariga politikerna.

Etapperna i planeringen är för korta, ovissheten för stor. Folkpartiregeringens tvåårsperspektiv, understött av socialdemokraterna, förvärrade ovissheten. Knappast något är värre än halva löften och sistahandsförhoppningar som man inte vet hur mycket man kan tro på. Långsiktigt tänkande hämmas av sådant. Den arbetsamma förnyelse man sökt och delvis lyckats arbeta fram skadas av att regeringskretsarna sprider dubbla budskap. Ena dagen gäller det förhoppningar, andra dagen nya katastrofrykten. Ena året gäller det betydande stödbelopp, sedan hotelser och antydningar om att nu får det vara slut med stödpengar.

Ett annat problem är isoleringen av varven och varvspolitiken från andra delar av industri- och samhällspolitiken. Både de borgerliga och socialdemokraterna har sett varven mer eller mindre enbart som varv och som varvsproblem. Marknaden skall avgöra produktionen, har man menat, marknaden skall automatiskt bestämma livskraften, åtgärder skall bestå i bara en ökad anpassning. Aldrig har man sett sammanhanget, nämligen att åtgärder på ett område hänger samman med åtgärder på ett annat, att utveckling av förnyelse och angelägna ting på ett område också har den sidan att den skapar marknad för andra produktionsområden.

Varven representerar i långa stycken en unik kapacitet. De förenar vissa storleksfördelar med en avsevärd mångsidighet och förmåga att bemästra avancerade och kombinerade tekniska uppgifter. De är sammansättningsin-

dustrier av en typ som i framtiden kan få stor betydelse. De tillhör, kan man säga, spjutspetsarna i en ny typ av industriell utveckling eller har i varje fall goda förutsättningar att göra det.

De ger med låg energiåtgång jämförelsevis många arbeten. Samma mängd elenergi som i massaindustrin krävs för att underhålla ett enda jobb räcker i varvsindustrin till 26 arbeten. Den mängd olja som i massaindustrin går åt för att underhålla ett jobb räcker i varvsindustrin till 16 jobb.

Bl. a. därför borde varven vara givna inslag i den moderniserade och kvalitativt förnyade ekonomiska struktur Sverige så väl behöver.

Men denna verkliga framtidsroll kan varven aldrig spela om de lämnas isolerade. Man har här att välja mellan två vägar. Den ena är att lämna utvecklingen åt sig själv, att ge förnyelsen formen av blott en osäker och kortsiktig marknadsanpassning. Detta är liktydigt med nya krav framöver på reträtter, nedläggningar och minskningar av stödet och på nya arrangemang av den farliga och illusionsbetonade P 80-typen.

Den andra vägen är långsiktig. Den kännetecknas av tålmod och medvetenhet. Den ser inte varven som isolerade utan understödjer deras förnyelse genom att aktivt påverka själva marknaden. Den kopplar dem till en aktiv politik inom andra sektorer av ekonomin.

På en rad områden inom svensk ekonomi finns det behov av långsiktig upprustning och teknisk förnyelse. Frågan gäller då: I vad mån kan medvetna och planmässiga satsningar på sådana områden bilda marknad för varvens alternativa produktion?

Vi har stora eftersatta behov på kommunikationssektorn. Vi har dem både när det gäller järnvägsväsendet – som man har svältfött under årtionden – när det gäller lasttekniken och när det gäller den inrikes sjöfarten. Varför har man så länge svältfött viktiga transportområden till förmån för bilismen? Varför har man aldrig haft något klart program för att utveckla den inrikes sjöfarten, som med sin energisnålhet och sin miljövänlighet bör ha alla förutsättningar för att framöver kraftigt öka sin del av godstransporterna?

Man har en processindustri i landet, som har kvar en mängd traditionella drag och där en förnyelse behövs. Då inställer sig frågan: Behövs det inte ett program för att stegvis ersätta t. ex. gamla anläggningar inom skogsindustrin med nya, som är byggda enligt andra tekniska principer? Kräver inte den långsiktiga omställningen i den metallurgiska industrin en delvis ny typ av anläggningar för att produkterna skall kunna göra sig gällande på marknaden? Vad skulle, kan man fråga, en planmässig forcering av sådana investeringar kunna ge för bidrag till landets industriella förnyelse och till bättre energihushållning inom industrin? Och utgör dessa anläggningsinvesteringar inte en tänkbar och intressant marknad för varven?

Vilka investeringar kommer att behövas i framtida energianläggningar? Hur påverkar olika energisystem marknaden för svensk specialproduktion, och var kan varven – som ju redan nu torde vara i stånd att offerera sådant – då komma in?

Dessa frågor har aldrig besvarats ordentligt. Det är förvånande, därför att det på senare år har blivit alltmer uppenbart att i en avancerad industriell

Torsdagen den
13 december 1979

Årsredovisning
för Svenska Varv
AB

ekonomi det inbördes sambandet mellan olika typer av produktion och mellan olika marknader har ökat. Den ena marknaden stöder, enkelt uttryckt, alltid den andra.

Varför ställdes inga sådana frågor av dem som förut hade ansvaret för varvspolitiken? Varför fick varvskrisen under 1970-talet utveckla sig så långt utan att problemet undersöktes?

Vpk tycker att utskottets skrivning är otillfredsställande på dessa punkter. Man hänvisar i utskottstexten till att omställningar alltid tar tid och kräver resurser. Ja, det är ju sant, men varför har då detta inte föranlett en mer förutseende planering för att reducera tidsförlusterna? Frågan gäller ju här f. ö. inte främst varvens inre omställning utan förhållandena på sådana investeringsområden som kan tänkas påverka varvens yttre förhållanden och situation.

Så hänvisar utskottet till att varvens långsiktiga utveckling skall behandlas i den nya varvspropositionen, som väntas i början av nästa år. Det är, enligt vår åsikt, inte heller någon giltig hänvisning. Man frestas säga som en person i en av de mera kända Ibsenpjäserna: "Fan tro't!"

Dels pekar ryktena som är i svang på att det i den nya varvspropositionen kommer att föreslås nya nedskärningar, så att det blir mindre pengar som kan gå till förnyelse. Dels har det i ingen enda av de hittillsvarande varvspropositionerna – varken när det gäller de propositioner som kommit under de borgerliga regeringarna eller de som lagts fram under den socialdemokratiska – tagits upp något annat än just varven tagna för sig. Slutligen har mig veterligen inte heller några riktlinjer lagts fram på de för varven intressanta utbyggnadsområdena. Man har helt enkelt aldrig tagit upp varvsfrågan från en sådan utgångspunkt. När vpk senast aktualiserade just den infallsvinkeln i en övergripande motion till den senaste varvspropositionen föranledde detta inga åtgärder.

Man frågar sig då sammanfattningsvis: Hur långt skall varvskrisens verkningar få sträcka sig, innan man ser sambandet med andra branscher och områden? Och hur länge skall man passivt åse marknadens svaghet i stället för att påverka den genom en mer medveten och sammanhållen investeringspolitik, där olika områden kan stödja varandra och där den ekonomiska krisen – på det sättet på litet bredare front – kan bekämpas?

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk:s motion.

HUGO BENGTTSSON (s):

Herr talman! I detta näringsutskottets betänkande nr 17 har vi att ta ställning till Svenska Varvs årsredovisning för 1978. Denna redovisning innehåller inte några sensationer och inte heller något som tidigare varit okänt för kammarens ledamöter. Utskottet har också, mot den här bakgrunden, beslutat föreslå riksdagen att densamma läggs till handlingarna. Jag har, herr talman, inte heller något annat yrkande på den punkten.

Nu har man från kommunistiskt håll motionerat om vissa saker. Vpk vill att regeringen skall utarbeta vissa förslag till investeringsprogram, och man har pekat på en rad områden som man anser skulle vara lämpliga – där varven

sedan skulle kunna få en del jobb.

Vad vi är överens om är, som vi säger i betänkandet, att varvens svåra situation motiverar att alla realistiska försök som kan göras också kommer att göras. Vi måste försöka skaka fram idéer till nya produkter, försöka hitta nya marknader osv., som kan medverka till att göra det lättare ute på varven och i varvsregionerna. Men vi vet att man arbetar på dessa saker litet varstans, och därför menar vi att vi inte just nu vill ta dessa ytterligare initiativ.

Herr talman! När jag nu ändå har tagit till orda vill jag också försöka rikta blickarna litet grand mot framtiden. Vad resultatet för 1979 kommer att bli är redan nu ganska klart. Vi vet ju hur situationen är och har därför inte anledning att räkna med några sensationer. Läget på den här marknaden är fortfarande kärvt, men det kommer några år också efter 1979, och allt som kan göras för att skapa förutsättningar för en bättre utveckling under den framförliggande tidsperioden skall givetvis göras, gärna redan nu. När jag har tagit del av de uppgifter som tidningar och massmedia i övrigt försett oss med under de senaste dagarna, och som kommit så mycken oro åstad ute på några av varvsenheterna och varvsorterna, har jag blivit något förvånad över att inget uttalande har gjorts, vare sig från regeringen eller från Svenska Varvs ledning.

När verkställande direktören och vice verkställande direktören besökte utskottet i samband med utskottsbehandlingen av ärendet diskuterades bl. a. den strukturplan för Svenska Varv som man inom koncernen höll på att ta fram. Av den redogörelse som därvid lämnades fram gick att företaget använde ett konsultföretag, som skulle medverka till att ta fram det material som sedan skulle bilda underlag för strukturplanen för 1980-talet. Företagsledningen hade vid besöket hos utskottet ännu inte erhållit utredningsmaterialet i fråga. Det skulle emellertid, sade man, komma ledningen till handa inom kort, och det skulle komma att utgöra en viktig del i den totala bedömning företagsledningen skulle överlämna till regeringen den 10 januari 1980, som i sin tur skall utgöra underlag för den till våren samma år signalerade varvspropositionen.

Företagsledningen meddelade att materialet i fråga inte skulle komma att redovisas förrän det hade överlämnats till regeringen, då givetvis åtföljt av företagsledningens totala bedömning. När emellertid den utredning som överlämnats av konsultföretaget – den s. k. Bostonutredningen – omedelbart läckte ut, kom den mycken oro åstad.

Enligt de uppgifter som kom fram hade utredningen i ett alternativ föreslagit att Öresundsvarvet och Arendalsvarvet skulle försvinna som varv. Enligt samma källa skulle i ett annat alternativ varvsproduktionen läggas ner vid Öresundsvarvet men 1 500 man erbjudas jobb vid Kockums varv på de objekt som man i dag arbetar med vid Öresundsvarvet. Reaktionerna har som bekant inte uteblivit. De anställda vid Arendals- och Öresundsvarven har i demonstrationer under arbetstid och genom uttalanden vid möten givit uttryck för den oro man känner för att fartygsproduktionen vid de aktuella varven skulle läggas ner. Ingen kan förvåna sig över detta, och någon form av lugnande besked, förklaringar eller dementier har inte varit synlig.

Vad jag främst vänder mig emot är att frågor av så känslig natur, vilka berör många tusen människors sysselsättning, handläggs på det sätt som nu har skett. Det kapacitetsbeslut och de beslut i övrigt som riksdagen fattade i december 1978 gäller givetvis intill dess att riksdagen fattar nya beslut. Den kapacitetsneddragning som då beslutades har inneburit att exempelvis Öresundsvarvet i Landskrona, som jag väl känner till, helt har efterlevt de beslut som då fattades. Detta innebär att företaget reducerar sin arbetsstyrka från ca 3 500 till 2 500 man i och med utgången av 1980, något som givetvis innebär stora påfrestningar såväl för personalen som för företaget som sådant. Företaget har också efter utredning koncentrerat sin produktion till de fartygstyper beträffande vilka man har de största förutsättningarna att konkurrera och de bästa möjligheterna att lägga upp lönsam produktion som svarar mot varvets egen långsiktplanering.

Att i den omställningsprocess som nu pågår, där företaget givetvis får ta på sig stora omställningskostnader, på nytt drabbas av ett hot om nedläggning kan givetvis inte skapa arbetsglädje hos någon. Låt företaget få arbetsro under några år, så att man kan och får visa vad man förmår!

Ge också företaget resurser så att det med kraft kan utveckla de alternativa produkter som det håller på att ta fram! De saker jag här har pekat på för Öresundsvarvets del gäller givetvis i samma mån övriga berörda varvsenheter.

I samband med utskottets behandling av ärendet har utskottet också haft kontakt med företrädare för den varvskommitté som tillsattes av regeringen i juni 1978 för att utreda och ta fram förslag till alternativ produktion vid varven och i varvsregionerna. Att detta skulle bli en svår uppgift har vi väl alla haft klart för oss, men man har ändå - låt mig säga det - lyckats ta fram ett antal projekt. Klart är att ett sådant arbete tar tid, och resultatet kommer först på sikt.

Enligt de uppgifter som efter utskottsbehandlingen kommit mig till handa avser regeringen nu att lägga ner varvskommitténs arbete. Detta är synnerligen clyckligt, då behovet av nya arbetstillfällen är stort i aktuella företag och regioner. Jag får därför hoppas att regeringen i stället för att dra ner den här berörda verksamheten utökar densamma. Ju större satsning, desto större chans att nå goda resultat. Och framför allt, det arbete som har gjorts får inte kastas bort.

Den jul som nu står för dörren kommer inte att bli någon glad jul för de anställda vid de utpekade företagen. Detta gäller så mycket mer som nya arbetstillfällen helt saknas i Malmöhus län. Regeringen borde i det uppkomna läget omedelbart gå ut och ge besked om att arbetet vid företagen kommer att fortsätta som tidigare och att företagen skall få chansen att visa sin kapacitet.

Om inte ett auktoritativt uttalande kommer under den närmaste tiden kan stora värden förstöras med försämrade ekonomiska resultat som följd. Man har för dagen närmast en känsla av att regeringens ansvar för tusentals varvsarbetare och deras familjer är obefintligt samt av att man för företagen i fråga medvetet försvårar framtiden. På denna senare punkt hoppas jag

givetvis att jag har fel. Men om något nu går snett kommer hela skulden att läggas på regeringen, som här har det yttersta ansvaret.

Herr talman! Som jag inledningsvis sade har jag inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Hugo Bengtsson är orolig, och det kan jag mycket väl förstå. Men jag förstår inte riktigt logiken i hans handlande, därför att den oro han känner föranleder ju honom inte, som vi ser, att begära några åtgärder eller att ta upp de frågor som vi har försökt att ställa om möjligheterna att på sikt positivt påverka varvens avsättningsområden genom att föreslå en aktiv investeringspolitik på andra områden. Vi kan ju se av den redovisning som föreligger vilken tyngd som varvsindustrin har att bära på som en följd av de tidigare förlusterna, vilka man f. ö. inte kan räkna med skall kunna vara övervunna på ett tag åtminstone. Varven har så att säga nog av sina egna omställningsproblem och av de uppgifter som de har fått.

Den fråga som vi från vpk har försökt att väcka såväl nu som tidigare har varit: Vad kan man göra åt situationen utanför varven för att därmed indirekt medverka till en förbättring av varvens situation? Den frågan vill Hugo Bengtsson inte diskutera nu. Han tycker inte att det är något som han behöver vara med om, vilket förvånar mig eftersom han ju är så orolig.

För ett par år sedan hade vi en varvsproposition, som behandlade varvspolitiken i dess helhet, och då tog vi upp dessa frågor. Men inte heller då ville Hugo Bengtsson vara med. Då ville han och de andra socialdemokraterna sy ihop sig med folkpartiet om varvspolitiken. Under den tid som gått sedan dess har faktiskt värdefull tid förslutts, som annars kanske kunde ha utnyttjats. Det är därför som jag tycker att Hugo Bengtssons i handling passiva attityd här i dag är något förvånande. Om vi hade haft en sådan här planering som omfattade andra intressanta investeringsområden, en planering som i sig var av värde för andra områden, så hade detta obestriddligen – och kanske t. o. m. i väsentlig mån – kunnat påverka varvens situation eller i varje fall åstadkomma en vändning tidigare än vad som nu kommer att vara fallet. Kanske hade man också därigenom kunnat förhindra de ytterligare nedskärningar som med all sannolikhet nu kommer. Kanske hade Hugo Bengtsson kommit i det läget, att han hade sluppit att rösta för nya nedskärningar utöver alla de andra som han redan röstat för.

Det är bra att man kan uttrycka oro och sympati för varvsarbetarna nu när de är ute och demonstrerar – det är alldeles utmärkt. Men denna oro var precis vad Hugo Bengtsson hade kunnat vänta sig, därför att den varvspolitik som han själv och andra socialdemokrater har medverkat till har ju, tyvärr, faktiskt sin stora andel i den föga glada jul som varvsarbetarna går till mötes.

HUGO BENGTTSSON (s) replik:

Herr talman! Inledningsvis beskyller Jörn Svensson mig för bristande logik. Jag vet inte om just logik är Jörn Svenssons starka sida. Jag har i varje

Torsdagen den
13 december 1979

Årsredovisning
för Svenska Varv
AB

fall svårt att se det.

I sakfrågan vill jag tala om för Jörn Svensson vad han uppenbarligen inte känner till, och det är att man vid samtliga Svenska Varvs enheter arbetar med en uppsjö av projekt, s. k. alternativa produktionsprojekt. Det är ännu för tidigt att säga något om vilka projekt som så småningom kan lämpa sig för produktion på varven eller ute i varvsregionerna. Vi hoppas att en del av dessa projekt så småningom skall ge resultat, men i dagsläget är det inte möjligt att sätta fingret på något bestämt område och säga: Här har vi ett bra område. låt oss kasta oss över det.

Jag är övertygad om att alla möjligheter kommer att provas för att ta fram godtagbara projekt.

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag måste be Hugo Bengtsson om ursäkt för att jag inte är en lika lysande logiker som han, men jag kanske ändå får yttra mig i saken.

Det är riktigt, Hugo Bengtsson, att det finns en mängd projekt, men det är inte det vi diskuterar utifrån vpk:s motion. Vi diskuterar den marknad på vilken sådana projekt, när de blir färdiga produkter, eventuellt framöver skulle kunna saluföras. Frågan gäller: Vilka intressanta områden i övrigt inom svensk industri och svenskt produktionsliv behöver nyinvesteringar? Och var kan dessa nyinvesteringar leda till en förbättring av marknaden, en expansion som också varven och eventuellt andra industrier kan utnyttja i sin produktion? Vi har inte velat kasta fram illa genomtänkta planer på eller lösliga tankegångar om att så och så skulle man kunna göra, där och där skulle man kunna sälja. Det är inte det saken gäller. Vad vi efterlyser är att man från ansvarigt håll undersöker och utarbetar planer för sådana investeringsområden som i och för sig behöver förstärkningar – kommunikationsområdet, processindustrierna, energiområdet – och samtidigt försöker analysera i vad mån expansion på dessa områden kan skapa faktiska bättre marknadsförutsättningar för varven. Det är detta vi talar om – inte om de projekt som i och för sig finns. För projekt finns det många, men frågan gäller: Vad kan vi göra så att säga supplementärt för att stödja den marknad där tillverkade projekt framöver kan saluföras?.

Denna fråga väckte vi redan när den senaste varvspropositionen för nästan två år sedan behandlades. Då fick vi inte något intresse för den. Det har alltså gått ganska lång tid, och den tiden skulle ha kunnat utnyttjas. Medger inte Hugo Bengtsson vad som måste vara uppenbart för alla, även för dem som har litet svårt med logiken, vilket Hugo Bengtsson påstod att jag har, att, om man hade haft ett långsiktigt utvecklingsprogram för att stärka och bygga ut den svenska inrikessjöfarten, om man i god tid hade lagt upp ett sådant program, detta på ett intressant sätt kunde tänkas ha påverkat varvens framtida situation? Och har man inte försuttit värdefull tid genom att avvisa sådant?

Jag tycker inte att Hugo Bengtsson har någon anledning att sätta sig på sina höga hästar gentemot mig. I hade sådana här program funnits utarbetade, så

må väl ändå Hugo Bengtsson kunna erkänna att både den här julen och kanske de kommande hade kunnat bli litet gladare för varvsarbetarna.

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

HUGO BENGTSSON (s) replik:

Herr talman! På en punkt är Jörn Svensson och jag helt överens: allt som över huvud taget kan göras bör också göras för att försöka få litet ordning på den besvärliga situationen.

Vpk pekar i sin motion på vissa saker som enligt vpk:s uppfattning kommer att lösa alla våra problem. Låt oss titta på dem i tur och ordning.

Vi har tidigare här i riksdagen beslutat att vi skall ta upp frågan om transporter. Jörn Svensson känner säkert också till att SJ håller på med att försöka utveckla järnvägens kapacitet.

Skogsindustrin befinner sig just nu i omvandling. Den är föremål för utredningar och överväganden, och mycket har redan börjat hända. När det gäller processindustrierna i övrigt är förhållandet detsamma. Vi bildade för inte så länge sedan SSAB. Hela den svenska stålindustrin håller på att omstruktureras.

Allt detta medverkar förhoppningsvis till att skapa en rad nya arbetstillfällen, samtidigt som vi rationaliserar industrigrenarna i fråga. Dessa områden som man har pekat på från vpk:s sida är faktiskt redan föremål för överväganden.

Tredje vice talmannen anmälde att Jörn Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

BENGT SJÖNELL (c):

Herr talman! Det finns kanske anledning att inledningsvis erinra om rubriceringen av detta ärende på dagens föredragningslista: Näringsutskottets betänkande nr 17 "med anledning av regeringens skrivelse 1979/80:11 med överlämnande av årsredovisning för Svenska Varv AB jämte motion". Huvudtemat i detta betänkande gäller alltså Svenska Varvs årsredovisning. Då vill jag på en gång konstatera att utskottet när det gäller denna årsredovisning inte funnit anledning till något särskilt uttalande, utan man godtar årsredovisningen.

Vpk har i anslutning till detta väckt en motion som tar upp delvis rent visionära synpunkter på varvspolitiken i dag och i framtiden. Man framhåller i motionen att varvspolitiken är en del av industripolitiken i stort. Självfallet är den det. Svenskt Stål har problem som kanske är lika stora som varvsproblemen. Även skogsindustrin och en rad andra branscher har svåra problem. Alla dessa branscher ingår självfallet i industripolitiken, så det är inget som är säreget eller originellt för de svenska varven.

Men jag vill liksom utskottet konstatera att det råder en stor och allmän enighet om att den extremt svåra situation som varven befinner sig i motiverar en mängd försök. Alla goda krafter måste därvidlag ställa upp – för att få fram nya produkter, få fram alternativa produktionsmöjligheter och nya marknader. Jag instämmer helt i Jörn Svenssons kraftiga betoning av

*Årsredovisning
för Svenska Varv
AB*

Torsdagen den
13 december 1979

Årsredovisning
för Svenska Varv
AB

marknadssidan. Det är också insatser på gång. Redan har av de båda trepartiregeringarna tagits en rad initiativ i syfte att få den oerhört svåra varvsproblematiken under kontroll och på något sätt ge denna bransch en framtid.

Som här har konstaterats tidigare i debatten, bl. a. av Hugo Bengtsson, kan vi räkna med en ny, stor varvsproposition inom loppet av några få månader. Det räcker kanske att säga att det inte är särskilt många veckor kvar tills den kommer att framläggas. Det är, herr talman, inte vanligt i något enda parlament, när en regeringsproposition väntas på ett av de stora områdena inom samhället, att man några få veckor innan denna proposition läggs fram fattar beslut i parlamentet som föregriper de utredningar, analyser och förslag som läggs fram i propositionen.

Jag tror att vpk och Jörn Svensson får vara snälla och ge sig till tåls tills den stora varvspropositionen kan komma att framläggas – och det dröjer som sagt inte särskilt länge. Då får vi anledning att föra den här debatten på nytt och ta upp både de kortsiktiga problemen och – kanske framför allt – mera långsiktiga. Det är de senare som självfallet är de avgörande när det gäller varvsledningens möjligheter i framtiden.

Herr talman! Med dessa få ord ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Att vpk:s motion i dessa stycken behandlas i dag, några veckor innan det skall komma en ny varvsproposition, tycker jag är litet väl starkt av Bengt Sjönell att anföra som skäl för att man skulle så att säga behandla den med vänster armbåge. Om vi hade lagt fram vårt förslag just nu erkänner jag att tidpunkten inte hade varit särskilt meningsfull. Då hade vi lika gärna kunnat vänta. Men att motionen kommer upp i kammaren i dag beror ju på att näringsutskottet under nästan ett helt år har skjutit den framför sig och inte behandlat den. Den kunde ju ha behandlats i våras, om utskottet hade gjort den prioriteringen. Jag skall inte ta upp någon diskussion om näringsutskottets prioriteringar, men det är alltså inte vårt fel att behandlingen av motionen har dröjt ända till nu, utan det är hundraprocentigt ert fel.

Sedan är det naturligtvis riktigt, som det sägs här, att det pågår en förvandling, en strukturell omvandling, inom de sektorer av industrin, ekonomin och transportväsendet som är intressanta för varven. Men det är ju inte alls det som frågan gäller, utan frågan gäller: Hur ser denna omvandling ut? Är den positiv eller negativ? Det är ju det som är avgörande för om de här områdena skall få en positiv betydelse för varvsindustrin, eller om de skall få en ringa eller ingen betydelse.

Jag förstår inte riktigt hur man skall kunna nöja sig med att det på alla dessa områden – i varje fall på den industriella sidan när det gäller den tunga processindustrin – förbereds nedskärningar, inskränkningar och reduceringar av kapaciteten och arbetsstyrkan. Enligt min logik, men jag är ju inte lika skicklig logiker som Hugo Bengtsson, kan inte industribranscher som är

på nedåtgående och vilkas kapacitet reduceras vara särskilt värdefulla försäljningsmarknader för varvsindustrin. Det är ju bättre att ha sådana investeringsområden där det sker en vidgning och en förnyelse av kapaciteten. Det är just möjligheterna av detta som vi vill att man skall undersöka och analysera för att med en aktiv investeringspolitik på område efter område, som kan vara intressant, dels förnya dessa områden och bekämpa krisen där, dels hitta en vidgad marknad för vissa av varvens produkter eller för sådant som de med sin nya och förändrade kapacitet kan tänkas göra.

Men jag kan inte se att man kan åberopa den nuvarande strukturomvandlingen inom skogsindustrin och inom den metallurgiska industrin som ett argument för att frågan redan är under behandling. Det stämmer inte alls, därför att man har ju f. n. precis samma nedskärningsprogram för de branscherna. Och Hugo Bengtsson har röstat för nedskärningsprogrammet för stålindustrin, lika väl som han har röstat för en nedskärning av varvsindustrin. Med en sådan ständig reträttspolitik på område efter område kan ju dessa områden aldrig stödja varandra på ett expansivt sätt. Det fordras att man vänder kurvan, att man har en annan, mer planmässig, långsiktig och mer expansiv politik än den som nu förs på dessa områden för att de ömsesidigt skall kunna stödja varandra. Så ligger det i varje fall till enligt den logik som jag har lärt mig i skolan. Annars får man till resultat det som är kännetecknande för industripolitiken i dag och har varit kännetecknande för industripolitiken sedan ett antal år tillbaka: reträtten på det ena området får så att säga motivera eller förstärka reträtten på det andra området. Det är denna onda cirkel som måste brytas.

Sammanhanget och sambandet mellan varandra inbördes stödjande marknader och branscher måste återupprättas inom ramen för en mer medveten, långsiktig och planmässig politik. Jag tycker i all min anspråkslöshet att det verkar rätt logiskt, och jag tycker inte att det är den politiken man för. Detta borde man ha gjort någonting åt långt tidigare. Man borde ha uppmärksammat det här. Det är kanske litet dåligt samvete över att man inte har gjort det som gör att Hugo Bengtsson försöker beskylla mig för bristande logik.

BENGT SJÖNELL (c):

Herr talman! Jörn Svensson ondgör sig över att näringsutskottet skulle ha visat en negativ inställning i två avseenden till vpk:s motion och däri framställda krav.

För det första säger han att utskottet har behandlat motionen med vänster armbåge. Jag kan försäkra att så inte är fallet. Näringsutskottet brukar inte behandla motioner, propositioner eller annat med vänster armbåge. Motionen har behandlats med all omsorg, och vi har analyserat problematiken på sedvanligt, omsorgsfullt sätt. Jag vill alltså tillbakavisa den beskyllningen mot näringsutskottet.

För det andra säger Jörn Svensson att näringsutskottet har varit långsamt med att ta ställning till vpk:s motion och dess förslag. De kunde ha behandlats redan i våras, säger han.

Den här motionen har nr 1979/80:85 och är väckt med anledning av skrivelsen med årsredovisningen från Svenska Varv. Motionen har alltså väckts under den här hösten. Det är ganska svårt att behandla en sådan motion under vårsessionen, herr talman!

Sedan vill jag bara upprepa vad jag sade tidigare, nämligen att varvspolitiken ingår i det stora industripolitiska komplexet. Trepårtiregeringen kommer framdeles att lägga fram ett mycket stort industripolitiskt program, där de stora branscherna och även andra finns med och där varvsproblematiken självfallet får en framskjuten plats. Den propositionen väntas inom en mycket snar framtid. Vi får ta upp den här debatten på nytt och från bättre utgångspunkter när vi kan se förslagen i propositionen.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Det är riktigt att de krav som framförs i den här motionen är föranledda av årsredovisningen från Svenska Varv. Men precis samma synpunkter och samma krav framfördes med anledning av den förra varvspolitiska propositionen och föranleddes inte heller då något initiativ från näringsutskottet, så nog får man väl säga att ni skjutit frågan framför er ganska friskt. Ni kan väl ändå inte säga att vi är ute i otid, när vi med anledning av årsredovisningen har väckt samma fråga som vi tidigare inte fått gensvar för.

Vi vidhåller att det – för att ta ett exempel ur det större problemkomplexet – i den nuvarande trängda situationen skulle ha varit av värde för den svenska varvsindustrin om man för tre fyra år sedan hade varit så förutseende att man då börjat arbeta fram t. ex. ett expansivt utvecklingsprogram för den inrikes sjöfarten inom ramen för en medveten transportpolitik, syftande till att denna sjöfart skulle ta över en större del av det tunga godset. Då hade vi kanske haft en sådan plan i dag och kunnat börjat sätta den i verket och lägga beställningar på de svenska varven. Det hade väl ändå varit bra?

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 85 av Jörn Svensson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkande 17 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 85 av Jörn Svensson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 299
Nej – 20

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Anställningsskydd
för långtidssjuka,
m. m.*

§ 19 Anställningsskydd för långtidssjuka, m. m.

Föredrogs arbetsmarknadsutskottets betänkande 1979/80:9 med anledning av propositionen 1979/80:4 om ändring i lagen (1974:12) om anställningsskydd m. m. jämte motioner.

I propositionen 1979/80:4 hade regeringen (arbetsmarknadsdepartementet), efter föredragning av arbetsmarknadsministern Rolf Wirtén, föreslagit att riksdagen skulle

dels anta ett inom arbetsmarknadsdepartementet upprättat förslag om ändring i lagen (1974:12) om anställningsskydd.

dels godkänna den i propositionen förordade ändringen beträffande bidrag till halvskyddad sysselsättning,

dels godkänna den i propositionen förordade ändringen beträffande bidrag vid utbildning i företag av äldre och handikappade.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås att anställningsskyddet förstärks för vissa långtidssjuka. Förslaget innebär att en arbetstagare, som får rätt till helt sjukbidrag, fortsättningsvis skall ha fullt anställningsskydd enligt anställningsskyddslagen. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 1980.

Vidare föreslås vissa ändringar beträffande bidrag till halvskyddad sysselsättning och bidrag vid utbildning i företag av äldre och handikappade.”

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1979/80:115 av Jan Bergqvist (s) och

1979/80:117 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen beslutade att 33 § lagen om anställningsskydd skulle ges en sådan innebörd att förtidspension ej kunde utgöra saklig grund att skilja den förtidspensionerade från anställningen samt att med ändring i regeringens förslag anta av motionärerna framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1974:12) om anställningsskydd.

Utskottet hemställde

1. beträffande frågan om förtidspensionärer skall omfattas av lagen att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:117 skulle anta det i propositionen

Torsdagen den
13 december 1979

*Anställningsskydd
för långtidssjuka,
m. m.*

nen 1979/80:4 framlagda lagförslaget i motsvarande del.

2. beträffande ikraftträdandet av lagen att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:115 skulle anta propositionens lagförslag i motsvarande del.

3. att riksdagen skulle anta det i propositionen framlagda lagförslaget i övrigt.

4. att riksdagen skulle godkänna den i propositionen förordade ändringen beträffande bidraget till halvskyddad sysselsättning.

5. att riksdagen skulle godkänna den i propositionen förordade ändringen beträffande bidrag vid utbildning i företag av äldre och handikappade.

JAN BERGOVIST (s):

Herr talman! Äntligen får de långtidssjuka sitt anställningsskydd. Men i glädjen över detta blandas en bitter fråga: Varför har det dröjt så förtvivat lång tid innan riksdagen genomfört denna enkla och självklara reform? Det vi nu skall besluta är ju egentligen bara att plocka bort tre ord ur lagen om anställningsskydd. Vi skall stryka orden "eller helt sjukbidrag".

Redan för fem år sedan presenterade socialdemokraterna Eric Marcusson och Olle Göransson exakt det förslag som vi nu skall besluta om. I deras motion fanns en utarbetad och korrekt lagtext, färdig att antas av riksdagen.

Jag vill inte ta upp det här för att mucka gräl, men jag tror att vi riksdagsledamöter allvarligt måste rannsaka oss själva och våra arbetsmetoder. Det fanns alltså ett enkelt och klart förslag som höll måttet, men det tog fem år för oss att nå fram till beslut. Hur många långtidssjuka har under den tiden sparkats iväg från sitt jobb, hur många har alldeles i onödan drabbats av att ovanpå en allvarlig sjukdom få beskedet att de inte längre duger i jobbet?

Åtskilliga som sysslar med rehabilitering har vittnat om hur snabba en del arbetsgivare har varit att göra sig av med personer som fått sjukbidrag. De har också berättat om vilken påfrestning som det blev för många att brutalt mista fotfästet i arbetslivet. Den otrygghet som det innebar kom i många fall att förlänga sjuktiden och försvåra rehabiliteringen. I själva verket, säger de, kunde många fler ha rehabiliterats, om de inte hade avskedats.

Hade de vetat att det fanns en arbetsuppgift för dem när de blev friska, att de under tiden kunde gå ner till arbetsplatsen och hålla kontakt med sina kamrater, då hade livet gestaltat sig annorlunda än när de som nu fick mycket små chanser att någonsin återvända till arbetsmarknaden.

För fyra år sedan behandlades Eric Marcussons och Olle Göranssons motion, och riksdagen sade då att det är riktigt att de långtidssjuka skall ha anställningsskydd, men det är nog bäst att vi utreder innan vi tar beslutet.

Ja, efter tre långa år tas frågan upp i en statlig utredning. Utredningen jobbar ungefär en månad och kommer fram till just att man skall slopa de tre orden i lagen som jag nämnde.

Och nu, ett halvt årtionde efter det att frågan väcktes, kommer ett

regeringsförslag, en proposition som tre gånger försenats. Den föreslår alltså att riksdagen skall besluta precis det som Eric Marcusson och Olle Göransson krävde redan i januari 1975.

Så här får det ju inte gå till. Till följd av denna fördröjning och förhållning har många människor varit illa alldeles i onödan.

Det var mot den här bakgrunden som jag väckte en motion i anslutning till propositionen för att ändå få med så många som möjligt i anställningsskyddet. I första hand krävde jag att lagen skulle träda i kraft omedelbart i stället för den 1 januari 1980. Nu är det ju rätt ovanligt med den typen av ikraftträdandebestämmelser, men jag tyckte att frågan nu har fördröjts så länge att det inte skulle vara alldeles orimligt att i det här fallet tillämpa särbestämmelser.

Utskottet vill inte ställa upp på det förslaget, men jag tycker nog att motiveringen för det går i en cirkel. Utskottet säger nämligen att med hänsyn till de vanligen tillämpade principerna är det inte möjligt med ett tidigare ikraftträdande. Men det var ju faktiskt en tillämpning av de mera ovanliga ikraftträdandeprinciperna som jag begärde.

Nå, nu är detta en sak. Men jag hade också ett andrahandsyrkande, och det är kanske viktigare. Det gäller att alla långtidssjuka som har anställning när lagen träder i kraft skall ha rätt till anställningsskydd. Det är inget märkvärdigt med det. Det strider inte mot några lagstiftningsprinciper eller någon speciell praxis.

Nu kopplar propositionen anställningsskyddet bara till dem som får beslut om sjukbidrag efter den 1 januari 1980. Det är ju inte nödvändigt. Har man anställning när lagen träder i kraft borde man få ett anställningsskydd även om sjukbidraget beviljats under 1979. Speciellt med tanke på denna frågas bakgrund är det tråkigt att utskottet inte velat gå med på en sådan generös utformning av ikraftträdandebestämmelserna att anställningsskyddet skulle gälla alla som har anställning vid årsskiftet.

Ändå vill jag notera en positiv sak med utskottets skrivning i förhållande till propositionen. Man gör här en särskild skrivning som gäller hur lagen skall tolkas, och med denna markerar man en betydelsefull sak. Man säger klart ifrån att det inte går att långdra med dessa uppsägningar. Om en arbetsgivare missar att göra uppsägningen direkt i övergångsskedet skall han inte i efterhand, längre fram under 1980, få komma tillbaka och försöka få vederbörande avskedad. Detta innebär en klarare markering av att alla långtidssjuka bör ha ett anställningsskydd. Det är rimligt och riktigt, och jag hoppas att vi snarast in på nästa år får en ordning där alla långtidssjuka som har anställning också skall kunna finna att det är en trygg anställning.

LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Propositionen är en framgång genom att 33 § lagen om anställningsskydd tar bort möjligheten för en arbetsköpare att avskeda någon som uppbär sjukbidrag.

Jag kan i sak i mycket instämma med vad föregående talare sagt om behandlingsordningen och innehållet i lagen.

*Anställningsskydd
för långtidssjuka,
m. m.*

Torsdagen den
13 december 1979

*Anställningsskydd
för långtidssjuka,
m. m.*

Anställningen är ju viktig. Den som har anställning i dag och drabbas av att inte kunna fullfölja sina arbetsuppgifter, utan hamnar i någon form av sjukskrivning, hamnar i utslagnings- och utsorteringsväsendet som i dag är så utbrett. Man kan avskiljas helt från arbetsmarknaden.

Men vår målsättning måste ju vara att alla skall finnas med på vår arbetsmarknad. Man skall kunna rehabiliteras på olika sätt. Har man arbetet kvar blir det två krav som ställs: dels rehabilitering av arbetsförhållandena, dels rehabiliteringen av de arbetare som blivit utslagna.

Att man inte gått längre än till den som har sjukbidrag är något som vi kanske inte tänkt på tidigare. Vi vill gärna instämma med handikapporganisationer och andra som säger att förtidspensioneringsinstrumentet i dag utnyttjas på ett sådant sätt att man för de förtidspensionerade kan få en liknande situation. Fortfarande kan man nämligen enligt 33 § sägas upp om man är förtidspensionsberättigad. Man kan då sägas upp från anställningen av arbetsköparen, och då skiljs man därifrån.

Varför anser vi då att det är så viktigt att ta bort den möjligheten? Jo, den som står i tur att bli förtidspensionerad har ett tryck på sig från olika håll, från de statliga institutionerna och från arbetsköparna, att ta förtidspension i stället för att gå in i en rehabilitering. Det kan dessutom i glesbygderna vara ett tryck på grund av att det är smått om arbete att man skall ta förtidspension. Människors möjligheter att i det läget göra en bedömning av sin framtid är mycket små. De väljer då den enklare vägen att ta förtidspension. Om de är förtidspensionsberättigade, kan de sägas upp. Vi får ett system där de som motsvarar dem som i dag har sjukbidrag kan sägas upp. Och vi kommer att få ett system där människorna snabbt kommer över perioden med sjukbidrag och allt fler blir förtidspensionsberättigade – och därmed kan skiljas från sin anställning. Vi ser denna fara som uppenbar. Därför tycker vi att det är lika bra att i samma andetag som den ena biten tas bort också ta bort den andra.

Det finns inga skäl för att en arbetsköpare av dessa orsaker skall kunna skilja någon från anställning. Naturligtvis skiljs man i dagens läge från anställningen om man har förtidspension. Men handikapporganisationerna har påpekat att man kan vara förtidspensionerad viss tid och sedan återkomma till arbetslivet. Och jag vill här poängtera att vi måste hitta instrument för att underlätta denna återgång till arbetslivet.

Jag yrkar bifall till vpk-motionen 117.

ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Vi i utskottet har med tillfredsställelse hälsat att frågan om anställningsskyddet för de långtidssjuka med helt sjukbidrag nu får sin lösning. Vi har också menat att den föreslagna lagändringen kommer att medföra många och betydande fördelar. En viktig sak är att motivationen för rehabilitering bör öka, om en arbetstagare med sjukbidrag har möjlighet att återgå till den gamla arbetsplatsen.

Jan Bergqvist utropade när han här inledningstalade: Äntligen! och frågade varför lagändringen har dröjt så länge. Han gav själv svar på den

frågan när han gjorde mycket häftiga utfall inte bara mot riksdagen utan också mot tidigare regeringar, såväl socialistiska som andra. Till slut konstaterade dock också herr Bergqvist att detta förslag är positivt och att denna fråga ändå blir löst.

Riksdagen har, som tidigare sagts, flera gånger, bl. a. redan 1975, uttalat sig positivt för att vi skulle komma fram på detta område. Riksdagen framförde då skriftligen dessa synpunkter till den dåvarande arbetsmarknadsministern i den socialdemokratiska regeringen. Men det dröjde fram till 1977 innan det gavs direktiv till anställningsskyddskommittén att ta itu med denna fråga. Sedermera har också arbetsmarknadsutskottet påpekat att denna fråga bör tas med förtur, vilket nu också har skett.

Herr Bergqvists synpunkter att vi skulle gå ännu snabbare fram kan man känslomässigt instämma i. Problemet är bara att vi så många andra gånger i denna kammare har påtalat att det inte är bra att vi lagstiftar med ett ikraftträdande som ligger alltför nära klubbslaget här i kammaren. Det är någonting som Jan Bergqvist i egenskap av ledamot av konstitutionsutskottet också har instämt i.

Utskottet har avvisat kommunistmotionen om att de förtidspensionerade skall omfattas av anställningsskyddslagen. Vi har sagt att man inte kan bortse från den principiella skillnaden mellan sjukbidrag och förtidspension. Helt förtidspension bygger ju på en mer långsiktig bedömning att vederbörande saknar arbetsförmåga. Jag vill också framhålla att det görs en mycket stor satsning på rehabiliteringssidan. Skulle vi bifalla det yrkande som vpk här ställer, blir det fråga om en utomordentligt stor volym. Hur stor den blir har inte ens vpk-motionen gett besked om.

Det finns ett problem till, som inte heller har tagits upp. Det är vikariesituationen, som skulle bli i det närmaste helt ohållbar. Vad som skulle bli den enes trygghet skulle naturligtvis i allra högsta grad betyda otrygghet för den andre.

Slutsatsen är att vi från utskottets sida är glada över att detta förslag har kommit fram och att det blir ett snabbt ikraftträdande av denna reform.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Det kom till sist, det som egentligen är grundvalen för avslagsyrkandet. Det gäller en för stor grupp och det är för kostsamt – det är vad man kan utläsa av det Elver Jonsson säger. Sedan kommer han med ursikten att det är vikarier som drabbas. Jag är mycket väl medveten om att det är så. Men hur vill Elver Jonsson lösa problemet? Skall vi låta det gå ut över dem som är handikappade och dem som har det svårt på arbetsmarknaden? Det är alltså dessa som får bära konsekvenserna av förslaget.

Det går också att lösa problemet med vikarier. Det är ett mindre problem än att människor ställs utanför vår arbetsmarknad och slussas in i förtidspensioneringen. Därmed ställs de utanför i stort sett hela samhällslivet, men det är tydligen det alternativ som Elver Jonsson och arbetsmarknadsutskottet väljer i detta läge. Egentligen har man väl inte ägnat många

Torsdagen den
13 december 1979

*Anställningsskydd
för långtidssjuka,
m. m.*

tankar åt handikapporganisationernas propäer om att detta system skall reformeras. Det intrycket får man när man lyssnar till vad Elver Jonsson säger, för han reser sådana hinder att det vi pekar på i motionen nästan verkar ogenomförbart. Jag vill verkligen vädja till Elver Jonsson att tänka över vad arbetsmarknadsutskottet egentligen säger om detta. Skall vi inte värna om dem som har det svårast på arbetsmarknaden i dag och stifta lagar och regler så att de kan komma in där? Sedan får vi ta itu med att lösa nästa problem.

JAN BERGOVIST (s) replik:

Herr talman! Det är beklämmande att höra Elver Jonsson tala här. Honom bekommer det inte det minsta att ären har gått och att många människor har råkat illa ut på grund av att frågan har förhalats. Lika väl som jag talade om att jag var beredd till självrannsakan i olika sammanhang tycker jag att Elver Jonsson möjligen kunde fundera över om inte också han har ett ansvar i denna fråga. Speciellt tänker jag på 1977, när Elver Jonsson röstade mot socialdemokraternas krav på en förtursbehandling av frågan om de långtidssjukas anställningsskydd. Det var djupt beklagligt att man på det sättet hindrade en tidigare lösning av frågan.

Jag är förvånad över att Elver Jonsson inte har uppfattat vilket missnöje som finns ute bland de långtidssjuka och bland dem som jobbar med rehabilitering, över att tiden har fått gå utan att någonting har hänt. Att sedan efter fem år förklara sig mycket nöjd är att ha väldigt små anspråk.

Jag tog upp detta med tanke på att om det kan gå till så som har skett i detta fall är det mycket möjligt att det finns andra fall där vi i riksdagen har gått fram för sakta. Det borde vara en tankeställare för oss. Vi borde göra allt vi kan för att angelägna frågor så snabbt som möjligt skall komma till beslut.

ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Visst kan vi rannsaka vad vi har missat under årens lopp, det har såväl herr Bergqvist som andra gjort. Och jag kan instämma i att vi naturligtvis kunde ha varit raskare. Men om detta har berott på att flera regeringar har missat en del tåg skall vi självfallet inte ha en stor palaver om att detta kan hänga på några dagar. Vi fick propositionen omkring den 1 november. Vi har behandlat den i utskottet så raskt det har gått, och vi har också gått Jan Bergqvist till mötes i hans motionsyrkande. I dag är vi beredda att fatta beslutet, och reformen skall gälla från den 1 januari.

En annan sak som är intressant i fråga om denna anklagelse från Jan Bergqvist ger, temot mig som utskottsordförande är att han inte fått sina partikamrater i utskottet med sig. Vi har gjort samma bedömning, nämligen att det är angeläget att få fram reformen, och den 1 januari är när den tidigast kan träda i kraft.

JAN BERGQVIST (s) replik:

Herr talman! Min invändning gäller inte i första hand frågan om att använda den speciella undantagsbestämmelsen om omedelbart ikraftträdande. Däremot frågar jag: Varför skall man inte i detta anställningsskydd inbegripa *alla* dem som vid årsskiftet har anställning? Det finns inga lagtekniska hinder eller några principiella invändningar. Det är bara att bestämma sig för att reglera det så. Och med tanke på att riksdagen under flera år har haft den principiella uppfattningen att långtidssjuka bör ha anställningsskydd vore det naturligt att ta med alla.

Att utskottet ändå gör en klar markering i sin skrivning beträffande det mer långsiktiga problemet är bra. De människor som fortfarande har anställning under 1980 och kanske 1981 skall inte kunna sparkas ut med stöd av gamla regler.

På denna punkt är utskottsskrivningen en klar förbättring av propositionens förslag. Och jag tar väl inte alldeles fel om jag förmodar att den socialdemokratiska gruppen i utskottet har varit aktivt pådrivande för att få fram den skrivningen. Jag inbillar mig ändå att mina partivänner har arbetat i min riktning. Att de sedan är i minoritetsposition och inte kan få precis som de vill, som en majoritet kan, är en annan sak.

Elver Jonsson kan tyvärr aldrig komma ifrån sitt eget mycket stora ansvar när han 1977 med berätt mod röstade emot en förtursbehandling av den här frågan. Hade han handlat annorlunda den gången skulle de långtidssjuka ha haft sitt anställningsskydd för länge sedan.

LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Elver Jonsson vill tydligen inte beröra frågan om hur det egentligen går med dem som har det svårt på arbetsmarknaden, som de handikappade. Det gäller ju dem som slås ut – och som har anställning. De som inte har jobb berörs ju inte direkt av den här lagen.

Är det inte så, Elver Jonsson, att om man bara undantar dem som får sjukbidrag och inte dem som förtidspensioneras så uppstår faran att alla instrument i samhället snabbt pressar på mot en förtidspensionering av dessa människor? Då hamnar man ju i samma läge igen, att de skiljs från arbetsmarknaden.

Det är väl ingen tillfällighet att arbetsköparna i dag säger upp dessa personer? Det gör de väl inte för ro skull eller bara därför att de har den rätten, utan därför att de vill bli av med dem?

Vad vi vill är att ta bort rätten för arbetsköparna att bli av med dessa människor. Men det vill tydligen inte Elver Jonsson göra. Han hade invändningar i sitt första inlägg som tydde på det.

Vi skall väl hjälpa dem som är handikappade och har det svårt? Varför skall vi då ha en lagstiftning som erbjuder arbetsköparna i bestämda områden i landet – i glesbygden, där arbetsmarknadsläget är svårt – möjligheter genom att proklamera: Här förtidspensionerar vi och löser arbetsmarknadspolitiken på det sättet. Det är ju detta det handlar om i dag. Det kommer uppgifter från bygd efter bygd att det blir lätt att förtidspensionera – här skall problemen

*Anställningsskydd
för långtidssjuka,
m. m.*

lösas. Och då pressas människorna in i den situation som jag beskrivit. Vill inte Elver Jonsson göra någonting åt det?

SUNE JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet i efterhand, närmast med anledning av de slängar som Elver Jonsson gav i sitt anförande åt den tidigare socialdemokratiska regeringen och dess verksamhet på det här området.

Jag vill då säga att en ändring i lagen om anställningsskydd så att de anställda som erhållit sjukbidrag inte skall kunna sägas upp från sin anställning bara därför att de erhållit sjukbidrag har varit, som tidigare framhållits, ett socialdemokratiskt krav som vi drivit sedan flera år tillbaka. Vi i den socialdemokratiska gruppen i arbetsmarknadsutskottet är tillfredsställda med att frågan nu får sin lösning. Men det betyder inte att vi är tillfredsställda med takten i behandlingen av dessa våra krav.

Lagen om anställningsskydd fick sin praktiska tillämpning den 1 juli 1974, och det är kanske milt uttryckt, om man säger att de flesta arbetsgivare och deras organisationer var mycket kritiska till lagens tillkomst. Men när lagen genomförts blev det rättning i ledet inom arbetsgivarvärlden, och man studerade särskilt vilka fortsatta möjligheter det fanns för arbetsgivaren att ensidigt häva anställningen.

Samtidigt med tillkomsten av lagen om anställningsskydd inrättades inom sjukförsäkringssystemet delvis nya principer för försäkringskassornas möjligheter att utanordna sjukbidrag till långtidssjuka. Detta innebar exempelvis att sjukbidrag vid sjukdomsfall med lång konvalescenstid blev mera vanligt som en ren utbetalningsadministrativ åtgärd. I dessa fall gavs sjukbidrag i stället för dagsjukpenning, därför att det var mera praktiskt för de långtidssjuka.

Som en följd härav fick vi här i landet en ganska stark ökning av antalet sjukbidragsfall. Men därvid inträffade också att antalet arbetsgivare som trängde efter att kunna säga upp en anställd som var långtidssjuk blev allt större. Troligtvis fick arbetsgivarna en uppmaning från arbetsgivarorganisationerna. Så kunde vi se att stora företag som Volvo började tillämpa en generell uppsägning av anställda med sjukbidrag. Då ansåg vi att det var tid att ändra lagen, så att uppsägning av långtidssjuka kunde hindras.

Jag vill erinra Elver Jonsson om att den socialdemokratiska regeringen planerade att redan 1977 införa nya lagbestämmelser, men när regeringsansvaret övergick till de borgerliga drog det hela ut på tiden, så att reformen inte är klar att realisera förrän nu - sedan socialdemokratin i denna fråga så att säga har drivit borgerligheten framför sig.

Varför har det då varit så segt? Jag tror att detta beror på att samtliga borgerliga partier talar om behovet av en översyn av lagen om anställningsskydd med utgångspunkt i att arbetsgivarna vill ha en uppluckring av lagen. Då en översyn av lagen om anställningsskydd har motiverats med att det måste bli en uppluckring har socialdemokratin alltid sagt nej. I stället har vi hävdat att vi måste fylla igen de luckor som kan finnas i lagen när det gäller individens rätt till anställningsskydd.

I fråga om sjukbidrag har det funnits en sådan lucka som nu, på vårt *initiativ, täpps till*. Det är tillfredsställande. Det finns säkerligen flera luckor som man har anledning att se på framdeles.

Beträffande frågan om dem som redan har sjukbidrag anser vi att utskottets skrivning klagör och riksdagen nu som lagstiftare slår fast, att har en arbetsgivare känt till att en anställd i mer än en månad haft sjukbidrag, är arbetsgivaren förhindrad att tillgripa uppsägning enbart på grund av sjukbidraget. Detta kan man säga är en preskriptionsregel av samma karaktär som den som fanns i den ursprungliga propositionen om lagen om anställningsskydd 1974. Men regeln fanns även införd i den s. k. äldrelagstiftningen av år 1971. Vi tycker att detta är en tillräcklig, eller i varje fall en acceptabel, garanti för de sjukbidragsfall som redan finns här i landet.

Herr talman! Vi socialdemokrater anser att vi i detta läge kan yrka bifall till utskottets förslag, så som det föreligger i dag, men därmed har vi icke sagt att vi för all framtid är tillfredsställda med utformningen av lagen om anställningsskydd, åtminstone inte om lagen framdeles skall anpassas till realiteterna på arbetsmarknaden, realiteter som kommer att förändras dag för dag på samma sätt som så mycket annat runt omkring oss i vårt samhälle.

ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Om vi bortser från takten – Jan Bergqvist har ju fördömt såväl socialistiska som andra regeringar, medan Sune Johansson säger att den *socialdemokratiska regeringen hade en planering* – kan man möjligen fråga sig om förändringen var så enkel som socialdemokraterna säger i dag här i kammaren. Varför lät man då ett helt år gå utan att göra någonting åt saken? Men bortsett från den debatten kan jag konstatera att både Jan Bergqvist och Sune Johansson är tillfredsställda med att vi får ett reformförslag, som kan vinna kammarens bifall här i dag.

Låt mig också säga att hela arbetsmarknadsutskottet står bakom de förändringar som har skett i utskottet, som har gått den ena motionen till mötes.

Herr talman! Låt oss gå till beslut, så att Svensk författningssamling beträffande lagen om anställningsskydd kan komma ut i sådan tid att lagen också kan gälla från den tidpunkt som utskottet på propositionens förslag har ställt sig bakom.

JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! Jag tog upp en diskussion om riksdagens arbetsformer. Kan vi påskynda vår behandling av frågorna, så att människor som behöver reformer inte skall få vänta onödigt länge? Det visar sig att Elver Jonsson inte på någon punkt är beredd att gå in i en diskussion av det slaget. Han försöker i stället att få det hela till att jag går ut med, så som han uttrycker det, häftiga anklagelser mot bl. a. socialistiska regeringar. Därmed försöker han komma ifrån det som Sune Johansson framhöll, nämligen att detta från början är ett socialdemokratiskt initiativ.

Torsdagen den
13 december 1979

*Anställningsskydd
för långtidssjuka,
m. m.*

Vi har drivit den här frågan, men tyvärr har vi stött på borgerligt motstånd. Det blev en borgerlig regering 1976, och av den reform som hade kunnat vara i kraft den 1 januari 1977 blev intet. Tvärtom röstade Elver Jonsson mot det socialdemokratiska förslaget om en förtursbehandling. Sedan gick ytterligare ett år, och då var frågan så besvärande för er att ni tvingades godta den förtursbehandling som ni året innan hade röstat emot. Men då inträffar det att den ansvarige folkpartiministern plötsligt känner av påtryckningar från moderaterna och från arbetsgivarna. Den proposition som var planerad till den 30 mars 1979 fördröjs först till juni, sedan till den 30 oktober för att slutligen inte komma förrän den 11 november. Det är inget tvivel om att de borgerliga här har förhalat, fördröjt och försenat. Det är beklämmande att Elver Jonsson inte är beredd att gå till självrannsakan.

SUNE JOHANSSON (s):

Herr talman! Det lönar sig naturligtvis inte speciellt mycket att tala om det som kanske borde ha skett men inte skett. Men jag vill ändå tillbakavisa Elver Jonssons påstående att man från den dåvarande socialdemokratiska regeringens sida skulle ha betraktat den här frågan så att säga med slöa ögon. Tvärtom har vi varit pådrivande. Det vet jag av egen erfarenhet, eftersom detta var den första frågeställning jag tog upp här i riksdagen i samband med en fråga till dåvarande biträdande arbetsmarknadsministern Anna-Greta Leijon om just rätten till anställningsskydd för människor med sjukbidrag. Vi hade vid en senare överläggning, redan i januari 1977, kontakter med löntagarorganisationerna för att klara ut hur det hela skulle se ut.

Det har väl ändå, såsom Jan Bergqvist har framhållit, under de år som gått sedan dess funnits många tillfällen för bl. a. folkpartiet och Elver Jonsson att ställa upp för det här förslaget från socialdemokratins sida. Jag vill bara konstatera att så inte har skett, förrän i dag – och det borde Elver Jonsson kunna erkänna. Hur man än räknar har ju folkpartiet haft regeringsansvaret under ett större antal år under den tid då den här frågan varit aktuell än socialdemokratin hade.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 117 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Lars-Ove Hagberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller arbetsmarknadsutskottets hemställan i betänkande 9 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 117 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Lars-Ove Hagberg begärde

rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 300
Nej - 19

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

Mom. 2-5

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, m. m.

§ 20 Jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, m. m.

Föredrogs arbetsmarknadsutskottets betänkande 1979/80:10 med anledning av propositionen 1979/80:56 med förslag till lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, m. m. jämte motioner.

I proposition 1979/80:56 hade regeringen (arbetsmarknadsdepartementet), efter föredragning av statsrådet Karin Andersson, föreslagit riksdagen att anta inom arbetsmarknadsdepartementet upprättade förslag till

1. lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet,
2. lag om upphävande av lagen (1979:503) om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”På grundval av jämställdhetskommitténs betänkande (SOU 1978:38) lade regeringen under våren 1979 fram ett förslag till lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet (prop. 1978/79:175). Enligt förslaget förbjöds könsdiskriminering vid bl. a. anställning och befordran. Det skulle inte heller vara tillåtet att tillämpa sämre anställningsvillkor eller att fördela arbetsuppgifter uppenbart oförmånligt på grund av någons kön. S. k. positiv särbehandling av ett underrepresenterat kön skulle dock vara tillåten, om den ingick som ett led i strävanden att främja jämställdhet i arbetslivet. I den föreslagna lagen fanns också regler om skyldighet för arbetsgivare att inom ramen för sin verksamhet bedriva ett planmässigt och målinriktat jämställdhetsarbete. Arbetsplatserna skulle t. ex. så långt det var rimligt med hänsyn till arbetsgivarens resurser och omständigheterna i övrigt, anpassas så att de lämpade sig för både kvinnor och män. Andra s. k. aktiva jämställdhetsåtgärder som berördes i lagförslaget tog sikte på rekrytering av arbetssökande eller syftade till en jämnare fördelning mellan könen i skilda typer av arbete och inom olika kategorier av arbetstagare.

På de områden av arbetsmarknaden där det fanns s. k. jämställdhetsavtal skulle det enligt förslaget bli en uppgift för arbetsmarknadens parter att övervaka lagstiftningen och främja jämställdhetsarbetet. För arbetsmarknaden i övrigt skulle de motsvarande uppgifterna handhas av ett jämställdhetsombud och en jämställdhetsnämnd.

Propositionsförslaget tillstyrktes av arbetsmarknadsutskottet med vissa mindre justeringar (AU 1978/79:39). Vid riksdagsbehandlingen i maj 1979

Torsdagen den
13 december 1979

Jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, m. m.

stannade emellertid en majoritet av riksdagens ledamöter för en lag med regler endast på könsdiskrimineringens område och överlät åt arbetsmarknadens parter att ensamma svara för det aktiva jämställdhetsarbetet. Den reformen skulle träda i kraft den 1 januari 1980.

I den nu föreliggande propositionen föreslås kompletterande regler om aktiva jämställdhetsåtgärder på den icke kollektivavtalsreglerade delen av arbetsmarknaden och om det kompletterande jämställdhetsarbete som bör ankomma på en jämställdhetsombudsman och en jämställdhetsnämnd.

För att en rad organisatoriska och andra frågor skall hinna lösas och för att arbetsmarknadens parter skall få tid att anpassa sig till de nya reglerna föreslås att hela jämställdhetsreformen skjuts till den 1 juli 1980.

Propositionens lagförslag har med endast redaktionella ändringar utformats i enlighet med arbetsmarknadsutskottets betänkande. I fråga om den föreslagna lagens närmare innehåll hänvisas därför till prop. 1978/79:175 och AU 1978/79:39."

I detta sammanhang behandlades de med anledning av propositionen väckta motionerna

1979/80:116 av Anna-Greta Leijon m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen skulle avslå regeringens proposition med förslag till lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, m. m., och

1979/80:124 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen med avslag på i propositionen 1979/80:56 framställt förslag till lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet beslutade anta av motionärerna framlagt förslag till lag mot kvinnodiskriminering i arbetslivet, innehårande bl. a. att det inte skulle utses någon jämställdhetsombudsman; däremot skulle regeringen inrätta en jämställdhetsnämnd med en majoritet för arbetstagarnas organisationer.

Utskottet hemställde

att riksdagen med avslag på motionerna 1979/80:116 och 1979/80:124 skulle anta de i propositionen 1979/80:56 framlagda förslagen till

1. lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet,

2. lag om upphävande av lagen (1979:503) om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet.

Reservation hade avgivits *beträffande avslag på propositionen* av Anna-Greta Leijon, Erik Johansson, Bernt Nilsson, Frida Berglund, Lars Ulander, Marianne Stålborg och Nils-Olof Grönhagen (samtliga s) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1979/80:116 skulle avslå propositionen 1979/80:56 och motionen 1979/80:124.

Statsrådet KARIN ANDERSSON:

Herr talman! Jag kan inte låta bli att inledningsvis konstatera att det uppenbarligen är så att jämställdhet mellan kvinnor och män är en fråga för

kvinnor. I varje fall ger talarlistans massiva övervikt för kvinnliga talare det intrycket. Jag tycker att det är synd. Jämställdhet mellan kvinnor och män berör i lika mån män som kvinnor och kommer att kräva förändringar i den traditionella såväl mans- som kvinnorollen. Jag är för min del helt övertygad om att jämställdhet också innebär positiva förändringar för både män och kvinnor.

Herr talman! I regeringsförklaringen sägs det att en utvidgad lag om jämställdhet i arbetslivet skall läggas fram, detta som ett led i det målmedvetna arbete för att främja jämställdhet mellan kvinnor och män som regeringen avser att driva. Det behövs åtgärder på många områden för att främja utvecklingen mot jämställdhet mellan kvinnor och män. På arbetsmarknadens område är bristen på jämställdhet uppenbar och här finns samtidigt möjligheter till ett konstruktivt jämställdhetsarbete. För att stödja detta arbete behövs smidiga instrument, och den reform som riksdagen nu skall ta ställning till ser regeringen som en betydelsefull och nödvändig åtgärd för att skapa förutsättningar för jämställdhet i arbetslivet.

Riksdagen har redan antagit en lag som förbjuder könsdiskriminering i arbetslivet, och det är ett viktigt framsteg i sig. Jag anser dock att en sådan förbudslag inte är effektiv förrän den kompletteras med bestämmelser om aktiva åtgärder. Jag skall strax återkomma till varför.

Låt mig först redovisa varför regeringen så snabbt lade fram det fullständiga lagförslaget – som är i det närmaste identiskt med det förslag som statsrådet Winther lade fram under vårsessionen. Den begränsade lag som antogs då beslutades träda i kraft den 1 januari 1980. Det är självfallet inte lyckligt att med kort tids mellanrum var för sig låta två lagar som har ett mycket nära samband med varandra träda i kraft. Det innebär svårigheter att hantera lagstiftningen administrativt och också svårigheter vid den praktiska tillämpningen av den ute på arbetsplatserna. Denna uppfattning delades av arbetsmarknadens parter vid de överläggningar som jag haft med dem innan jag lade fram propositionen.

Eftersom reglerna mot diskriminering hör ihop med reglerna om aktivt jämställdhetsarbete får ikraftträdandet konsekvenser för lagens tillämpning. På sikt kan det ibland vara mer verkningsfullt att göra konkreta jämställdhetsprogram i företaget – enligt lagens regler om aktiva åtgärder – än att åberopa paragraferna om könsdiskriminering och ta itu med individuella fall av könsdiskriminering. Därför är det olämpligt att lagstiftningen träder i kraft i två steg.

Jämställdhetsombudsmannen är, som jag ser det, också oerhört viktig för att just vägleda och stödja enskilda och svaga grupper i diskrimineringstvisiter. Ombudsmannen skulle – om inte hela lagen trädde i kraft samtidigt – komma in i bilden i ett stadium då förbudsreglerna redan trätt i kraft och börjat tillämpas. Det är viktigt att just enskilda får ett gott stöd i ett inledningsskede: detta har betydelse för andras tilltro till lagens möjligheter att hjälpa dem i en diskrimineringssituation.

Förbudet mot könsdiskriminering innebär att även människor som inte har en fast position på arbetsmarknaden skyddas. Det gäller personer som söker

Torsdagen den
13 december 1979

*Jämställdhet mel-
lan kvinnor och
män i arbetslivet,
m. m.*

sin första anställning, som inte är fackligt organiserade än och kan åberopa de vanliga skyddsreglerna för sin anställning. Det kan gälla kvinnor som under många år arbetat i hemmet och är ovana och osäkra i en anställningssituation. Det kan gälla ungdomar, som kanske vill ge sig in på något otraditionellt yrkesområde, och det kan gälla andra svaga grupper, där det faktum att en person är man eller kvinna i kombination med att hon eller han tillhör en speciell grupp, t. ex. invandrare, blir anledning till en diskriminerande behandling.

Jag anser att de regler som antogs av riksdagen under vårsessionen förstärks betydligt genom den institution för lagens uppföljning som ryms i det fullständiga lagförslaget.

För grupper med starkt fackligt eller annat stöd och enskilda som har möjligheter att själva agera för sin sak kan enbart reglerna om förbud mot diskriminering vara tillräckliga för att få rättelse. Men för svaga grupper, och särskilt då när de är arbetssökande, krävs ett gediget stöd, någon att vända sig till.

Men enbart förbudsregler löser inte de strukturella jämställdhetsproblemen på arbetsmarknaden. Visserligen finns redan många goda intentioner och praktiska försök att bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden, att öppna vägar för män och kvinnor att arbeta även i otraditionella yrken, att ändra könsskillnaderna i arbetslivets hierarki, att förbättra möjligheterna för män och kvinnor att kombinera förvärvsarbete med barn och hem. Men i detta långsiktiga arbete måste vi anstränga oss betydligt mer för att verkligen nå resultat inom överskådlig tid.

Jag har vid flera tillfällen sagt att utan ett aktivt arbete av arbetsmarknadens parter finns det inte stora utsikter att göra framsteg i jämställdhetsarbetet. Därför är det glädjande att arbetet inom ramen för de olika jämställdhetsavtalen nu tycks börja komma i gång på allvar. Men det arbete som arbetsmarknadens parter satt i gang måste kompletteras med åtgärder från samhällets sida. Även om ambitionerna är goda så dröjer de konkreta framstegen. Det räcker inte att samhället förbjuder könsdiskriminering i det läget. Det aktiva jämställdhetsarbetet måste också stimuleras och drivas på. De framåtsyftande regler som föll bort i den föregående riksdagsbehandlingen skall stödja den delen av arbetet. Jag ser därför det utvecklande arbetet som det på sikt helt avgörande för om vi skall lyckas skapa jämställdhet i arbetslivet eller inte. Lagen är dock i den delen positiv och lämnar åt parterna på den avtalsreglerade delen av arbetsmarknaden att själva svara för arbetet. Vissa av arbetsmarknadens parter är fortfarande kritiska till den del av reformen jag nu lagt fram. Man jag vill understryka att de kollektivavtal som redan finns eller kommer att träffas skall tillmätas sådan betydelse att de inte endast tar över lagen utan också blir avgörande för praxis vid lagens tillämpning även utanför det kollektivavtalsreglerade området. Jag är övertygad om att den utformning som lagen nu får på inget sätt kommer att försvåra parternas arbete; det blir tvärtom ett instrument som tillsammans med redan etablerade arbetsformer kommer att öka möjligheterna att arbeta flexibelt och praktiskt.

Jag vill understryka att det enligt propositionen framför allt är den del av arbetsmarknaden som *inte* täcks av avtal som kommer att beröras av lagen. Även jämställdhetsombudsmannen och jämställdhetsnämnden skall ha sin verksamhet inriktad på denna del av arbetsmarknaden när det gäller de aktiva åtgärderna.

Vid det här laget förutsätter jag att alla missförstånd om att lagen skulle innebära könskvotering – dvs. att könstillhörighet skulle gå före formella meriter – är ur världen. Vad som sägs i reglerna om de aktiva åtgärderna är att arbetsgivaren skall bedriva ett målinriktat arbete för att främja jämställdheten. Det innebär att arbetsgivaren – med hänsyn till sina resurser och andra omständigheter – skall se till att arbetsförhållandena lämpar sig för både kvinnor och män. Arbetsgivaren skall också främja en så jämn fördelning som möjligt mellan kvinnor och män – han skall se till att båda könen kan söka lediga anställningar och t. ex. att båda könen får utbildning och så småningom kan fördela sig jämnare på skilda typer av arbeten och inom olika kategorier arbetstagare. Det är inte fråga om att kvotera in det underrepresenterade könet – det är fråga om att komma ifrån slentriantänkandet och onödiga hinder för kvinnor eller män att få det arbete de önskar och har förutsättningar för.

På sikt är detta åtgärder som inte bara främjar individens möjligheter att utvecklas och trivas i arbetslivet utan också kommer samhället till godo i form av mindre arbetslöshet, större utnyttjande av mänskliga resurser och större förutsättningar för jämställdhet på andra samhällsområden.

Jämställdhet mellan kvinnor och män är det mål som riksdagen slagit fast och regeringen strukit under vikten av. Vi måste försöka hitta metoder att nå dit. Lagar på ett område, som präglas av fördomar och traditionella attityder, kan bara utgöra en ram för det arbete som måste bedrivas överallt.

Det krävs många olika åtgärder för att ta steg framåt mot jämställdhet. Det var också jämställdhetskommittén enig om i sitt förslag till nationell handlingsplan som nu är ute på remiss och som jag avser att förelägga riksdagen i vår. Det är bredden i arbetet som kommittén stryker under i sitt betänkande. Att arbetslivet är ett av de områden som är centrala och där många åtgärder är nödvändiga framgår också klart. Därför är en fullständig jämställdhetslag för arbetslivet – även om den bara är en av många reformer som är nödvändiga – av grundläggande betydelse för det fortsatta arbetet.

ANNA-GRETA LEIJON (s):

Herr talman! Under våren 1979 upplevde ju den folkpartistiska minoritetsregeringen ganska många nederlag här i riksdagen. Det mesta tog man med ro. Man sade ungefär så här: Ja, det är ju bara smärre justeringar som riksdagen nu har gjort i det som huvudsakligen ändå var folkpartiförslag.

Men på en punkt avvek reaktionen märkbart, och det gällde jämställdhetslagen. När folkpartiregeringen bara fick igenom halva sitt förslag så tog man det mycket hårt.

Jag tror inte att det är någon överdrift att påstå att det var den här förlusten

Jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, m. m.

Torsdagen den
13 december 1979

*Jämställdhet mel-
lan kvinnor och
män i arbetslivet,
m. m.*

som fick luften att gå ur folkpartiets hela planering för valrörelsen. Man hade ju tänkt göra ett stort nummer i valrörelsen av det här jämställdhetsombudet. Man hade ju, vilket är en inofficiell hemlighet, redan utsett en medlem av folkpartiregeringen som skulle få uppdraget, och såvitt jag förstår även efterträdaren till henne i regeringen. Grämelsen ledde till handlingsförklaring i folkpartiet. Men det här nederlaget i riksdagen ledde också till att man behandlade riksdagsbeslutet väldigt nonchalant.

Folkpartiregeringen föreslog ju själv under våren 1979 en lag som inkluderade ett jämställdhetsombud och en jämställdhetsnämnd, och man föreslog att detta skulle börja fungera från den 1 januari 1980. Man sade också att denna lagstiftning skulle föregås av en informationskampanj, så brett upplagd att den även skulle kunna nå ut till våra invandrargrupper. Man talade om kompletteringar av processregler och annat, som allt skulle hinna göras under sommaren och hösten.

Men det var tydligen så att grämelsen över riksdagsförlusten var så stor, att man lade detta viktiga arbete åt sidan, även det som egentligen var en nödvändig uppföljning av riksdagsbeslutet.

Det hände väl – det skall jag i och för sig erkänna – att vi socialdemokrater under den s. k. jämviktsriksdagen ibland gnisslade tänder när vi fick en riksdagsförlost. Men den socialdemokratiska regeringen obstruerade inte mot riksdagsbeslut, som jag vill påstå att folkpartiregeringen i det här fallet gjorde. Det är självklart att vi skall återkomma till den här frågan i annat sammanhang.

Dessutom är det faktiskt så, att genom den här förskjutningen i tiden tilläts arbetsgivare att fortsätta att diskriminera män och kvinnor ytterligare ett halvår. Och hur ett parti som anser att det här är en av de allra viktigaste frågorna med vett och vilja försätter sig i den situationen, det kan man ju fråga sig.

Sedan försöker man både i propositionen och i utskottsbetänkandet hänvisa till parterna – det gör nu också Karin Andersson – och ta dem som ursäkt för den här förskjutningen i tiden. Jag har talat med folk från L.O som var med vid diskussionen i fråga, och de är mycket förvånade över de skrivningar som föreligger på den här punkten.

Herr talman! Det kommer i dag att bli mycket intressant att se hur många av de män som svek folkpartiregeringen i våras som nu har rättat in sig i leden. De kan ju naturligtvis i så fall, om de ändrar sitt ställningstagande, hänga upp det på sakskalet, för det är ju så att det gamla jämställdhetsombudet i det nya förslaget från trepartiregeringen har blivit en jämställdhetsombudsman.

I tidningarna i morse fanns en del artiklar om detta. Jag läste bl. a. om Elis Andersson, som påstås vika sig i omröstningen. Det står i tidningen att han har sagt att propositionen hos en bred allmänhet har blivit en testfråga kring hela jämställdhetsarbetet. Därför blir det enligt Elis Andersson nödvändigt att acceptera ett dåligt förslag för att komma vidare.

Jag skulle vilja fråga Elis Andersson var han har mött denna breda allmänhet. Jag tror snarare att det är så att vissa borgerliga politiker, som

kanske har dålig kontakt med vad som händer ute på arbetsplatserna, tror att detta med ombudsmannen och jämställdhetsnämnden är viktigt för jämställdhetsarbetet.

Moderaten Tore Nilsson var en annan av motståndarna i våras. Han har enligt andra tidningsuppgifter fått böja sig, eftersom Ola Ullsten har gjort denna fråga till en kabinetsfråga, alltså en för honom oerhört viktig fråga. Är det så, kan man fråga, att folkpartiet deltar i regeringen enbart för att få igenom ett beslut om den här ombudsmannen och jämställdhetsnämnden? Jag vill i så fall påstå att det är ett väldigt högt pris som folkpartisterna får betala. Jag vill vädja både till Ola Ullsten och till andra att fundera bl. a. över vad moderaternas utfall mot den offentliga sektorn betyder av hot mot just jämställdhetstanken.

Om det å andra sidan inte är för den här frågans skull som folkpartiet samregerar med moderaterna vill jag fråga varför man låter partipiskan vina över Tore Nilsson, Elis Andersson och andra. Hur omröstningen än slutar tycks det vara upplagt för att folkpartisterna skall avgå ur regeringen, antingen för att de faller på vad de betraktar som en kabinetsfråga eller för att de har fått igenom den fråga som de egentligen har som ursäkt för att samregera med moderaterna och som gör att de uthärdar den situationen. Det skall bli ganska intressant att följa diskussionen och att följa resultatet av omröstningen.

Herr talman! Det står dåligt till med jämställdheten ute på många arbetsplatser. Det har Karin Andersson varit inne på, och i det avseendet håller jag med henne. Det är viktigt att det förhållandet ändras. Det är viktigt att den diskriminering som förekommer av kvinnor ute i arbetslivet försvinner. Det är viktigt att vi kommer till rätta med fördomar och gamla förlegade föreställningar om vad män och kvinnor passar för. Det är nödvändigt att vi gör det både med hänsyn till de enskilda människorna för att de skall kunna få de arbetsuppgifter som de själva egentligen helst vill ha, men det är också nödvändigt för att vi skall kunna klara av sysselsättningspolitiken på ett bra sätt.

Men dessa problem löser man inte genom att bygga upp en byråkratisk apparat av det slag som nu föreslås. De problemen löser man bara genom en framsynt sysselsättningspolitik, genom ett aktivt arbete ute på de enskilda arbetsplatserna, genom att man från samhällets sida ser till att de anställda och deras organisationer får möjligheter till ett medbestämmande och ett medinflytande ute på arbetsplatserna. I de här frågorna skulle regeringen kunna göra väldiga insatser för att lösa upp den besvärliga situation, den lösning av medbestämmandefrågorna och hela arbetslivslagstiftningen som vi nu har fastnat i.

Herr talman! Marianne Stålberg kommer senare i sitt inlägg att redovisa det arbete med jämställdhetsfrågorna som de fackliga organisationerna står mitt uppe i och som Karin Andersson nyss berörde och berömde. Det är ett konkret arbete som når ut till de enskilda människorna, ett arbete som vi alla måste understödja. Men det gör vi inte genom att bygga upp en byråkrati av det här slaget.

Jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, m. m.

Torsdagen den
13 december 1979

Jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, m. m.

Jag yrkar, herr talman, bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Statsrådet KARIN ANDERSSON:

Herr talman! Det var mycket om regeringens interna arbete som jag fick reda på av Anna-Greta Leijon, men det skall jag inte kommentera.

Först något litet om procedurfrågorna.

Jag redogjorde i mitt första inlägg rätt utförligt för varför vi ansett det nödvändigt att låta hela lagen träda i kraft vid ett och samma tillfälle. Det var orsaken till att man samtidigt sköt på ikraftträdandet för den halva av lagen som riksdagen antog i våras. Jag behöver inte upprepa det.

Hur den följdlagstiftning skall se ut som mycket riktigt skall komma är helt beroende av om den skall vara en följdlagstiftning till hela lagen eller bara bygga på diskrimineringsdelen. När det stod klart att regeringen skulle lägga fram förslag till en fullständig lag, var det meningslöst att lägga fram förslag om en följdlagstiftning för den halva riksdagen antog i våras och som man nu förutsatte inte skulle träda i kraft ensam.

Men under den tid man avvaktade regeringens ställningstagande pågick arbetet på en följdlagstiftning i departementet och var långt framme, vilket man har nytta av nu, när vi igen står i situationen att vi skall lägga fram förslag om en följdlagstiftning.

Jag kan inte ta åt mig någon kritik som gäller handläggningen längre tillbaka än den 12 oktober, när trepartiregeringen tillträdde. Det var också först då som det stod helt klart att regeringen beslutat sig för att lägga fram förslag om hela lagen. Då var det faktiskt för sent att arbeta fram en följdlagstiftning som tog sikte på hela lagförslaget. Tiden var så knapp att om man skulle lägga fram förslaget – som samtidigt innebar en framflyttning av ikraftträdandet av diskrimineringsdelen – så gällde det att skynda på allt vad vi kunde för att få fram förslaget i tid.

Det är orsaken till fördröjningen när det gäller min del av handläggningen. Jag ville bara klagöra det.

Jag tycker att det är meningslöst att gå i polemik i själva sakfrågan. Jag vet att vi har olika uppfattningar i den, och det skall vi ju också respektera att man kan ha. Därför vill jag inte polemisera om hur viktig lagen är. Jag vill bara ta upp en fråga, och den gäller Anna-Greta Leijons uttalande att LO inte känner igen det som står om arbetsmarknadens parter och deras inställning till ikraftträdandet. LO är dock bara en av organisationerna. Det finns andra organisationer på arbetstagsarsidan och organisationer på arbetsgivarsidan. Det är riktigt att LO inte hade någon åsikt alls om detta, men alla andra organisationer hade en samfällig åsikt om det.

ANNA-GRETA LEIJON (s) replik:

Herr talman! Det som Karin Andersson inledningsvis sade var egentligen en bekräftelse på vad jag påstod, nämligen att folkpartiregeringen inte på det sätt som den borde ha gjort följde upp riksdagens beslut. Karin Andersson sade bl. a. att följdlagstiftningen var beroende av om den skulle vara en följdenbart av en lag med diskrimineringsförbud eller av en lag med båda delarna

av det ursprungliga lagförslaget i. Ja, självfallet. Men riksdagen fattade i våras beslut om att lagen skulle omfatta enbart diskrimineringen. Det var regeringens skyldighet att följa upp det beslutet. Jag menar att man inte gjort det på det sätt som vi hade kunnat förvänta. Och det leder i praktiken till att arbetsgivarna kan fortsätta att diskriminera, de arbetsgivare som Karin Andersson och andra talar så mycket om, de arbetsgivare som inte har tvingats till avtal genom att arbetstagargrupperna har krävt det.

Det står i propositionen och i utskottsbetänkandet: "Arbetsmarknadens parter har anslutit sig till bedömningen att lagen bör träda i kraft den 1 juli 1980." Det talas inte om något undantag för LO, och LO är väl ändå, kan vi vara eniga om, den största av arbetsmarknadens parter. LO har vid dessa överläggningar framfört att det för LO var fullständigt likgiltigt när lagen trädde i kraft, eftersom man inte ville ha denna lagstiftning.

Dessutom vill jag tillägga att jag vet att TCO visserligen har sagt ungefär som så att man gick med på att lagen trädde i kraft den 1 juli 1980 i stället för den 1 januari 1980. Men samtidigt har TCO också påpekat och strukit under att man egentligen inte vill ha denna lagstiftning alls. Det är ganska märkligt att på detta sätt ta yttranden, som arbetsmarknadens parter inte har gjort, till intäkt för att försvara en sak som egentligen inte borde försvaras – i varje fall kanske inte av Karin Andersson, som jag kan hålla med om inte kan ta ansvar för vad som hände under folkpartiregeringen. Denna sak får vi nog anledning att återkomma till senare.

Statsrådet KARIN ANDERSSON:

Herr talman! Jag erkänner att det hade varit riktigare att skriva att samtliga parter på arbetsmarknaden utom LO har anslutit sig till denna bedömning. Det hade varit korrektare. LO hade nämligen ingen åsikt. Det sade jag redan i mitt första inlägg.

Det gällde inte själva sakfrågan, alltså om man ville ha en lag eller inte. Det var inte detta jag frågade arbetsmarknadens parter om, eftersom regeringen redan hade bestämt sig. Jag frågade hur man bedömde möjligheterna att klara av ett ikraftträdande vid två tillfällen. Samtliga parter utom LO tyckte det var enbart till fördel om ikraftträdandet kunde ske på en gång.

På förslag av tredje vice talmannen beslöts att kammarens förhandlingar skulle fortsättas kl. 19.30.

Torsdagen den
13 december 1979

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

Anmälan av interpellation

den 12 december

1979/80:106 av *Pär Granstedt* (c) till industriministern om tillverkningsindustrin i Stockholmsregionen:

Stockholms län har en på det hela taget gynnsam sysselsättningssituation jämfört med riket i övrigt. Förvärvsfrekvensen är högre, och antalet lediga platser i förhållande till antalet arbetssökande är också högre än i flertalet andra län.

Detta positiva förhållande beror dock nästan helt på utvecklingen av den offentliga sektorn. Stockholmsregionens karaktär av centrum för den statliga förvaltningen gör att den offentliga sektorn spelar större roll för sysselsättningen där än någon annanstans i landet. Sedan mitten av 1960-talet har antalet sysselsatta i offentlig förvaltning i länet ökat med mer än 100 000.

Om man däremot ser på utvecklingen inom tillverkningsindustrin finner man att den positiva bilden förvandlas till en negativ. Sedan mitten av 1960-talet har nästan 20 000 arbetstillfällen försvunnit inom regionens tillverkningsindustri.

Detta förhållande innebär att regionens arbetsmarknad håller på att bli alltmer obalanserad. 1965 fanns 23 % av alla arbetstillfällen i Stockholms län inom tillverkningsindustrin. Nu är andelen nere omkring 18 %. Samtidigt har andelen sysselsatta inom offentlig förvaltning ökat från omkring 18 % till ca 30 %. Denna utveckling förväntas fortsätta under 1980-talet.

En lugn befolkningsutveckling och en arbetsmarknad som gör att olika yrkesgrupper kan bo och få sin utkomst i regionen är viktig för en harmonisk utveckling av Stockholms län. Decentralisering av den statliga förvaltningen, så att mer av dess sysselsättningsökning kan komma andra län till del, är en viktig förutsättning för detta. Lika viktigt är det att slå vakt om industrisysselsättningen i regionen. Det faktum att Stockholms län har en god sysselsättningssituation som helhet får inte innebära att man tar nedläggningshot och andra problem inom industrin på mindre allvar i detta län än i andra delar av landet.

Just nu är Finnboda varv ett aktuellt exempel på nedläggningshotad industri i regionen. Varvet sysselsätter f. n. drygt 400 anställda. Kommissionen för de mindre och medelstora varven har föreslagit en nedläggning av Finnboda med hänvisning till dess bristande lönsamhet. Konsultbolaget Maynard Shipbuilding Consultants har gjort en utredning, enligt vilken det bör vara möjligt att få Finnboda lönsamt efter tre år. Det förutsätter ett omfattande rationaliserings- och utvecklingsarbete och en delvis förändrad marknadsinriktning. Antalet anställda förutsätts minska till 340. Landstinget i Stockholms län samt Stockholms och Nacka kommuner har begärt

förhandlingar med Svenska Varv om Finnbodas framtid. Denna begäran har understötts av regionens företrädare i riksdagen från alla partier.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om att få ställa följande frågor till industriministern:

Vilken är regeringens allmänna syn på tillverkningsindustrins roll i Stockholmsregionen i framtiden?

Är industriministern beredd att ställa sig positiv till att möjligheterna att rädda Finnboda prövas i överläggningar mellan företrädare för staten, berörda kommuner och Stockholms läns landsting?

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Meddelande om
frågor*

§ 22 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 12 december

1979/80:219 av *Sten-Ove Sundström* (s) till industriministern om lokaliseringsort för produktion av stirlingsmotorn:

Efter elva års utvecklingsarbete är den svenska stirlingsmotorn klar för produktion. FFV industrier börjar tillverka en första serie till varen 1980. Stirlingsmotorn väntas få en stor marknad genom sin enkla konstruktion, ljudnivå, flexibilitet i bränsleval m. m.

Under de närmaste åren beräknas FFV:s produktionskapacitet vara tillräcklig i nuvarande anläggningar. I mitten på 1980-talet förutsätts större investeringar i produktionsapparaten bli aktuella. Enligt uppgifter i pressen diskuteras f. n. inom FFV var dessa satsningar skall göras.

Staten har ett dominerande ägande i stirlingsprojektet samt stora intressen i de branscher stirlingsmotorn kan komma till användning i, t. ex. gruvhanteringen. Därför bör statsmakterna i god tid ta ställning till var de kommande produktionsinvesteringarna bör göras.

I skogslänen, främst i Norrbotten, har Statsföretag en dominerande ställning som råvaruproducent. I olika sammanhang har kravet om en längre gående förädling av produkterna förts fram, exempelvis i form av verkstadsindustrier. En framtida produktion av stirlingsmotorn i Norrbotten skulle betyda ofantligt mycket för denna region.

Med anledning härav vill jag ställa följande fråga till industriministern:

Är statsrådet beredd att vid fastställande av lokaliseringsort för produktionen av stirlingsmotorn ge regionalpolitiska skäl en avgörande betydelse?

Torsdagen den
13 december 1979

*Meddelande om
frågor*

den 13 december

1979/80:220 av *Carl-Henrik Hermansson* (vpk) till kommunikationsministern om avgasproblemen i Stockholms innerstad:

Vilket råd har kommunikationsministern att ge till barnfamiljer i Stockholms innerstad vilka inte har något slott i avgasfri miljö att flytta till?

1979/80:221 av *Sverre Palm* (s) till arbetsmarknadsministern om vattenbristen i Tanums kommun:

Enligt den fysiska riksplaneringen ingår Tanums kommun i primära rekreationsområdet norra Bohuslän.

Möjligheterna för Tanums kommun att stå som värd för turister och fritidsboende begränsas av otillräcklig vattentillgång och den härav följande vattenbristen, med ransonering och bevattningsförbud sommartid som följd. Tanums kommun har i december 1978 genom regeringsbeslut fått expropriationsrätt på 1,7 milj. m³ vatten från sjön Nedre Bolsjön. Totalplanering för etapp 1 och etapp 2 är färdigställd och ansökan om statsbidrag har ingivits till arbetsmarknadsstyrelsen. Enligt tidningsuppgifter har arbetsmarknadsstyrelsen i brist på medel avslagit kommunens framställan om statsbidrag, vilket får till följd att Bolsjöprojektet ej kan komma till stånd.

Med anledning härav vill jag fråga arbetsmarknadsministern:

Är regeringen beredd ställa särskilda medel till förfogande, så att Tanums kommun kan leva upp till riksplaneringens intentioner?

1979/80:222 av *Bo Siegbahn* (m) till handelsministern om konsumentverkets upplysningsverksamhet:

Konsumentverket har nyligen givit ut en broschyr som avser att minska textilkonsumtionen genom kritik av "modekarusellen". I broschyren upptas en sida av en jeansklädd person som med sin klack trampar på en jordglob. Symboliskt torde u-länderna avses. Den ledsagande texten lyder: "Rika jordägare och storföretag bestämmer vad som ska odlas på åkrarna. De tjänar mer på att odla bomull (och andra råvaror) till oss än på att odla mat till sitt eget folk."

Anser handelsministern att detta är sakligt riktigt och att det ligger i linje med konsumentverkets uppgifter att framföra argument av denna typ?

1979/80:223 av *Carl Tham* (fp) till utbildningsministern om planerad televisering av viss teaterpjäs:

Televisering av teater och musikdramatik är en viktig del av en demokratisk kulturpolitik. Detta har understrukits bl. a. i riksdagens beslut om Sveriges Radios framtida organisation och verksamhet.

Nyligen har Dramatens personal stoppat en planerad televisering av "Mannen på trottoaren". Enligt en skrivelse som inlämnats till utbildnings-

ministern samt enligt vad pjäsens författare uppger är motivet främst att pjäsen enligt skådespelarna ger en felaktig bild av den politiska vänstern. En sådan bild bör icke förmedlas till TV-publiken. Mot denna bakgrund vill jag fråga utbildningsministern:

Anser utbildningsministern att det är riktigt att en planerad televisering av en teaterpjäs stoppas med hänvisning till pjäsens politiska innehåll och värderingar, trots att Sveriges Radios programansvariga icke ansett att en sändning strider mot de krav på opartiskhet och saklighet som gäller för Sveriges Radio?

1979/80:224 av *Alexander Chrisopoulos* (vpk) till industriministern om åtgärder för att förhindra utflaggning av fartyg:

Saléninvest, ett av landets största rederier, har fått tillstånd av staten att flagga ut sju kylfartyg till Liberiaflagg.

Utflaggningen av fartyg till låglöneländer är ett slag mot sjöfolkets berättigade fackliga krav och intressen. Den statliga politiken borde vara den rakt motsatta. Det har ju också funnits avtal mellan just Saléns och staten på området, och det finns en lag som gör att det krävs tillstånd av riksbanken för utflaggning. Detta visar sig nu inte tillräckligt. Riksbanken stödjer redarintrössena och tillåter utflaggning.

Med hänvisning härtill vill jag till industriministern ställa följande fråga:

Avser regeringen vidta åtgärder för att förhindra de aktuella utflaggningarna, eller kommer regeringen att lägga fram förslag som förhindrar framtida utflaggningar?

1979/80:225 av *Bertil Jonasson* (c) till ekonomiministern om medel till lån för förvärv av tillskottsmark till jord- och skogsbruk:

I Värmland och Dalsland pågår och planeras försäljning av skogsfastigheter, vilkas värde torde uppgå till totalt omkring 200–300 milj. kr. Det är angeläget att enskilda jord- och skogsbrukare bereds möjlighet att vid detta tillfälle förstärka sina brukningsenheter till bärkraftiga familjeföretag. Om detta skall bli möjligt måste emellertid finansieringsfrågorna ordnas på ett tillfredsställande sätt.

Är statsrådet beredd att medverka till att medel ställs till Hypoteksbankens förfogande så att denna kan bevilja lån till enskilda jord- och skogsbrukare för förvärv av tillskottsmark?

1979/80:226 av *Birger Olsson* (c) till statsrådet Carl Axel Petri om stimulans till etablering av anläggningar för produktion av etanol:

I USA planerar man att redan 1982 använda mer än 30 miljoner ton vegetabilier för framställning av etanol. Även Brasilien och Australien satsar i stor skala på att utnyttja vegetabilier som motorbränsle.

Förutom det volymmässiga tillskottet som bränsle ger etanolinbland-

Nr 51

Torsdagen den
13 december 1979

*Meddelande om
frågor*

ningen även en lösning av problemen med bly i bensinen. Vårt lands oljeberoende är ett känt faktum.

Såväl samhällsekonomiska skäl som beredskaps skäl talar för att Sverige snarast möjligt utnyttjar våra egna förnyelsebara råvaror. Även om tekniken för fullskalig industriell produktion är känd och tillämpad utomlands är det en för vårt land ny industriproduktion. Därför kan finansieringsfrågan bli ett hinder.

I andra länder, exempelvis USA, går staten in och hjälper till för att få till stånd snabbare igångsättning.

Mot bakgrund av det anförda vill jag fråga om statsrådet är beredd att som ett led i en förbättrad energiberedskap medverka till finansieringsformer som underlättar och stimulerar etableringen av etanolproduktionsanläggningar i vårt land.

§ 23 Kammaren åtskildes kl. 17.43.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert